

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hans Henrik Jacobsen : Emil Aarestrup Stiftsfysikus i Odense 1849-1856

Charleston

Charleston

HANS HENRIK JACOBSEN

*Emil
Aarestrup*

STIFTSFYSIKUS

I ODENSE 1849-1856

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG 1975

Smudsomslagets illustration :

*Overgade i Odense i midten af sidste årh.,
akvarel af ukendt kunstner (Odense Bys Museer).
Aarestrup boede 1849–54 på hjørnet af Fisketorvet og Korsgade
og havde udsigt over Overgade. Man har tidligere antaget,
at akvarellen stammede fra begyndelsen af 1800-tallet;
den er imidlertid af senere dato, idet huset længst
til højre i billedet, Overgade nr. 3,
først forsynedes med kvist 1842*

Indhold

Forord	7
1. Første besøg i Odense	9
2. Læge i Nysted og Saksøbing	25
3. Overtagelse af fysikateret i Odense	43
4. Aarestrup som stiftsfysikus	66
5. Aarestrup som dårelæge	139
6. Omgangskreds i Odense	162
7. På fynske herregårde	187
8. Familieliv	204
9. Digtning i Odense-årene	241
10. Sidste leveår	278
Noter	291
Kilder	310

Forord

Emil Aarestrup betragtes som en af vore fineste lyrikere, og omend hans produktion er beskeden af omfang, vil hans navn blive stående i den danske litteraturs historie.

Derimod er det begrænset, hvad man kender til hans virke som læge – og endnu mindre, når talen er om de 7 år, hvor han sad i embedet som amtslæge – eller stiftsfysikus, som det dengang hed – over Fyn og var bosat i Odense.

Der er ingen tvivl om, at man i Odense efter Aarestrups død i 1856 savnede ham mere som læge end som digter, og der er derfor god grund til at gøre et forsøg på at tegne et billede af ham som fynsk embedsmand.

Hvad der er skrevet om Aarestrup som læge er forbavsende ringe af omfang sammenlignet med det, der er skrevet om ham

som lyriker. Kun tre mindre artikler har beskæftiget sig med emnet. – I nærværende skildring er der lagt vægt på at vise de vidt forskellige områder, Aarestrup som stiftsfysikus kom til at beskæftige sig med. En af hans opgaver var forebyggelse af smitsomme sygdomme – det var i koldfeberens, de tyføse febres og koleraens tidsalder – og som baggrund for dette, tit magtesløse, arbejde gøres der et forsøg på at tegne et billede af de hygiejniske forhold og sundhedstilstanden i det hele taget i midten af sidste århundrede.

De primære kilder er Aarestrups medicinalindberetninger, fysikatets kopibog og en række breve fra Odense-årene, rettet til hustruen Caroline, dr. S. M. Trier og urtekræmmer Chr. Petersen. En oversigt over de enkelte breves adressat og datering findes side 31 ff. – I så vid udstrækning som muligt lader jeg Aarestrup selv komme til orde.

Næsby 1974

HANS HENRIK JACOBSEN

I

*Solen skinnede,
Fuglene sang, da jeg betraadte
Fyens Jordbund*

»Solen skinnede, Fuglene sang, da jeg betraadte Fyens Jordbund . . . Paa Touren fra Nyborg til Odense glædede jeg mig over Fyens deilige Land, og ønskede Dig ved min Side. Fra den mildt bakkede Vei havdes bestandig lange og skønne Udsigter, i heldig Belysning, og Husene, jeg saae, vare hyggelige og vel vedligeholdte, Menneskene milde og reenlige, desforuden pynkede. Her i Gjæstgiveriet . . . fik jeg et lyst og godt Værelse . . ., spiste til Middag simpelt, men godt, gik derpaa hen til Dr. Teisen¹, der ikke var hjemme, men modtog Indtrykket af Byen, der rigtignok noget oversteg min Forventning. Bygningerne ere nemlig saa store og anseelige, Boutikkerne ligesaa glasrudedede og opfyldte, Færdslen med Vogne og Mennesker ligesaa stor som i Kbhv., kun er Omfanget naturligviis mindre . . . Gud, hvor Børnene vil gjøre store Øine til denne Forandring«.

Således skildrer den nyudnævnte stiftsfysikus Emil Aarestrup mødet med Fyn og Odense i et brev 25. februar 1849 til sin hustru Caroline, der sammen med ægteparrets mange børn opholdt sig hjemme i lægeboligen i Saksøbing.

Aarestrup havde forladt København aftenen forinden. Med jernbane havde han tilbagelagt strækningen til Roskilde, og herfra gik turen videre med diligence. Om bord på dampskibet over Storebælt faldt han i så tryk søvn, at han først blev vækket ved efterretningen om, at skibet lå ved Nyborg Skibsbro. Værten i gæstgivergården inviterede på frokost, og derefter fortsatte Aarestrup mod rejsens endelige mål, Odense, hvor han som stiftets nye fysikus agtede at bosætte sig. Han indlogerede sig på hotel Postgaarden i Overgade; mørket var faldet på, og det var for sent at gøre visitter hos byens læger. Aftenen blev da tilbragt i byens teater på Sortebrødre Torv, hvor der var fuldt hus, og til alt held kom han i parkettet i snak med et ungt menneske, der blandt »de pyntede Herrer med sorte Skæg og Fruerne med Atlasbaand kunde angive Navnene paa de mest fremragende Personligheder blandt Tilskuerne«. At stiftsfysikusen ved sit første møde med det odenseanske borgerskab har haft sin kommende praksis i tankerne er vel kun naturligt!

Det blev nogle travle dage, Aarestrup tilbragte i Odense. Hans forgænger i embedet, stiftsfysikus C. J. H. Kayser², var blevet udnævnt til professor i statistik og statsøkonomi ved Københavns Universitet; men en af byens praktiserende læger, E. F. Teisen, var blevet konstitueret som fysikus og havde lovet at varetage

Første besøg i Odense

Prospekt af Odense ca. 1850, set fra øst. Midt i billedet St. Knuds Kirke og Vor Frue Kirke. Byen havde på det tidspunkt 11.000 indbyggere. Den var landets næststørste by; først omkring 1870 blev den overgået af Århus.

embedsforretningerne indtil 1. maj, hvor Aarestrup skulle overtage embedet.

Men Aarestrup var ikke fuldtud kendt med embedets pligter, og der var meget at iagttage inden overtagelsen. Over 40 visitter nåede han at aflægge i de dage, han opholdt sig i Odense, først og fremmest hos byens læger, som han ønskede at lære nærmere at kende, før han skulle påbegynde sit samarbejde med dem. 2

af byens læger, distriktslæge A. Esbensen³ og lægen ved Gråbrødre Hospital og Daarekisten, kancelliråd C. A. Gjellerup⁴, kendte Aarestrup i forvejen – de har sandsynligvis været studiekammerater – og af begge blev han inviteret til middag, hos distriktslæge Esbensen endda 2 gange – »en familie, men yderst elegant«. Hos stadslæge H. C. Helweg⁵ var han i selskab med Katedralskolens rektor, professor R. J. F. Henrichsen⁶, og købmand J. P. Voigt⁷ og »vandt 8 Mk. i Whist«. I samtale med rektoren har Aarestrup sandsynligvis bragt sine børns fremtid på tale; i hvert fald omtaler han i det følgende brev til hustruen, at et par af deres »Drenge i Gymnasiets prægtige, store Sale muligviis kunne opammes af bedre Undervisningskilder, end i det stakkels Saxkjøbing«.

Aarestrup var et udpræget selskabsmenneske, og de mange middagsinvitationer er faldet i god jord hos den vordende stiftsfysikus:

»Jeg har været her i 7 Dage, og i den Tid befundet mig særdeles vel . . . Jeg har gjort over 40 Visitter, og er allevegne blevet artigst modtaget, og har naturligviis gjort et dybt Indtryk paa alle Damerne, som jeg har fundet meget nette og naturlige . . . Etatsraadinder og Justitsraadinder, hvoraf her vrimler, glæde sig meget til vore Døttres Omgang for deres meget vakkre Ungdom« (Brev til C. Aa. 4. marts 1849).

Også på anden måde har byen gjort et godt indtryk på den lollandske læge, der som stiftsfysikus uden tvivl har set frem til en strålende tid som midtpunkt i det odenseanske selskabsliv:

»Clubber, Læseforeninger, Cafeer, Conditorer, Boglader og Kobberstikudstillinger i Mængde. I Onsdags var jeg igjen paa Comedie og Concert . . . Huset propfuldt, brillant. Trængsel og Karetkjørsel som i Kbhv. Her er gode Skomagere; anskaf derfor ikke meer, end høist nødvendigt af det saxkjøbingske Jux . . . Du vil forbauses over den Masse af prægtige Boutiker og den Færdsel, der findes i disse Gader. Man kan faae Alt her tilkjøbs, ligesom i Kbhv., og i ligesaa rigt Udvalg. Kjøb derfor saa lidet som muligt i Saxkj., hvor Alt er dyrere og daarligere. Folk leve her paa en Maade, som jeg lider vel« (Samme brev).

Endelig fik Aarestrup under sit ophold i Odense ordnet spørgsmålet angående lejlighed, hvilket ikke var så ligetil. På den ene side måtte en stiftsfysikus bo standsmæssigt i byens midte, og hensynet til den store børneflokk – familien havde på det tidspunkt 11 børn – stillede krav om en meget rummelig lejlighed. På den anden side var Aarestrup ikke udstyret med nogen udpræget økonomisk sans, og da ingen vidste, hvor stor en praksis han ville få ved siden af sine embedsforretninger, måtte lejligheden være til en absolut rimelig husleje. Han så under sit ophold i byen på flere til 230–300 rdl. i årlig leje, og »efter møisommelig Overveielse og Raadførsel« foretrak han den lejlighed, som ejeren af Ravnholt, kammerherre Sehestedt Juul⁸ havde tilbudt ham under hans korte ophold i København før rejsen til Odense. Lejligheden var beliggende i gården på hjørnet af Korsgade og Fisketorvet⁹, som kammerherren netop havde købt:

»Den ligger midt i Byen, har rigtignok et herskabeligt Ydre, og første Etage, som vi skulde beboe, har 17 store Fag Vinduer til Gaden, da det er en Hjørnegaard, og samtlige 6 Værelser (2 paa 3, 1 paa 1, 3 paa 2 Fag) ligge en suite, med Entre, Corridor, 2 Indgange, foruden Kjøkken og Kjøkkentrappe i Sidehuset; Kjelderleilighed med Vadskeindretning, Rulle etc; Porten midt paa Facaden. I Stue-Etagens ene Side skal en K-junker Lyttichau¹⁰, ugift, boe, og den anden Side staaer ledig til K-herre Juels Afbenyttelse, naar han aftræder i Byen. Du seer altsaa hvilken Rolighed, hvilken Afsondrethed, selv i den larmfulde By, denne Leilighed kan afgive. Ovenpaa boer Ingen. Reelt Gaardsrum, Post etc . . . Værelserne vende mod Syd og Øst, Ud-sigten den livligste i Byen, som, for at tage Exemplet fra Kbhv, Hjørnet af Østergade og Amagertorv. Ingen Gjenboer, der kunne genere . . . Værelserne ere naturligviis elegante, men dog ikke saa moderne, at der behøves usædvanlig Meublement, smaa Ruder, som paa Ourebygaard« (Brev til C. Aa. 4. marts 1849).

Lejligheden blev forevist af kammerherre Sehestedt Juuls forvalter. Som rigsdagsmand opholdt kammerherren sig for det meste i hovedstaden, og der kunne derfor ikke træffes endelig aftale med hensyn til lejligheden, før Aarestrup atter kom til København.

Det skete allerede den 5. marts, og straks efter sin ankomst opsøgte han kammerherren. Han fandt ham »yderst behagelig, smuk, gentil, resolut«, og i brevet til Caroline den 7. marts kan han fortælle, at den endelige aftale er truffet – »ganske efter mit

Første besøg i Odense

Fisketorvet, litografi ca. 1860. Gården, som Aarestrup og hans familie beboede, er den sidste på højre side af Torvet.

Ønske til 300 rd aarlig«. Om lejens størrelse var ganske efter Aarestrups ønske, er nok lidt tvivlsomt; i hvert fald havde han i brevet forinden til Caroline anført, at han ville gøre alt for »at faae Husleien nedsat til 250 Rbd«. Dette er åbenbart ikke lykkedes Aarestrup, og det er måske grunden til, at han finder kammerherren »resolut«!

»Nogle presserende Forandringer i Stue-Etagen« skulle foretages, inden Aarestrup kunne flytte ind med sin familie, og lejligheden kunne derfor næppe overtages før i juli eller august måned.

Aarestrup skulle imidlertid tiltræde embedet den 1. maj, og kammerherren overlod ham da i mellemtiden sin egen 5-vær. »Aftrædelsesleilighed« i stueetagen.

I det nye embede ville der være mange ting, som en almindelig praktiserende læge ikke var helt fortrolig med, og Aarestrup forblev da i København de følgende 5 uger med det formål at udanne sig til stiftsfysikus:

»Det er mig i høieste Grad vigtigt, at forberede mig saaledes, at jeg med behørig Styrke kan optræde i Odense, og Alting gaaer i den Henseende fortreffeligt, men fordrer naturligviis nogen Tid . . . Kl 6³/₄ staaer jeg regelmæssig op, klæder mig paa, og møder paa Hospitalet, uden at drikke Thee eller sligt, præcis Kl. 7¹/₂; gaaer paa Stuerne med Trier¹¹ til Kl. 10¹/₂, drikker derpaa Caffé hos ham; besøger derpaa Almindeligt Hospital til Kl. 2, gjør dernæst andre Besøg, spiser hist og her, gaaer igjen paa Alm. Hospital fra 5 til 7« (Brev til C. Aa. 14. marts 1849).

»Fra om Morgenens Kl. 7 er jeg i Farten paa Fredrikshospital, dernæst Alm. Hosp. Chirurg-Academie, ligetil omtrent Kl. 3; atter gaaer det løs Kl. 5 a 6 til 8 de fleste Dage . . . Den øvrige Uge har været helliget Cadaveres Gjennem søgelse, store chirurgiske Operationers Betragtelse (Amputation af Laaret, Indsnit i Urinblæren, Borttagelse af Læben og store Svulster paa Halsen etc), Øresygdomme og Operationer, de offentlige Fruentimmers nøiagtige Undersøgelse og Behandling af mangehaande væmmelige Sygdomme i Huden og Kjønndelene; desuden Chemi og

Første besøg i Odense

Aarestrup beboede 1849–54 i. salen i ejendommen på hjørnet af Korsgade og Fisketorvet med udsigt mod Overgade (bygningen til venstre på billedet). Overfor, på hjørnet af Fisketorvet og Overgade, rejstes en snes år senere Løveapotekets bygning. Efter at have taget lejligheden i øjesyn under sit første besøg i byen skrev Aarestrup til hustruen, der endnu opholdt sig i Saksbøbing: »Værelserne vende mod Syd og Øst, Udsigten den livligste i Byen, som, for at tage Exemplet fra Kbhv, Hjørnet af Østergade og Amagertorv«. Fotografi fra slutningen af sidste årh. (Odense Bys Museer).

Apothekerstudium. Du seer heraf, søde Ven, at Din Mand ikke ligger paa den dovne Side« (Brev til C. Aa. 30. marts 1849).

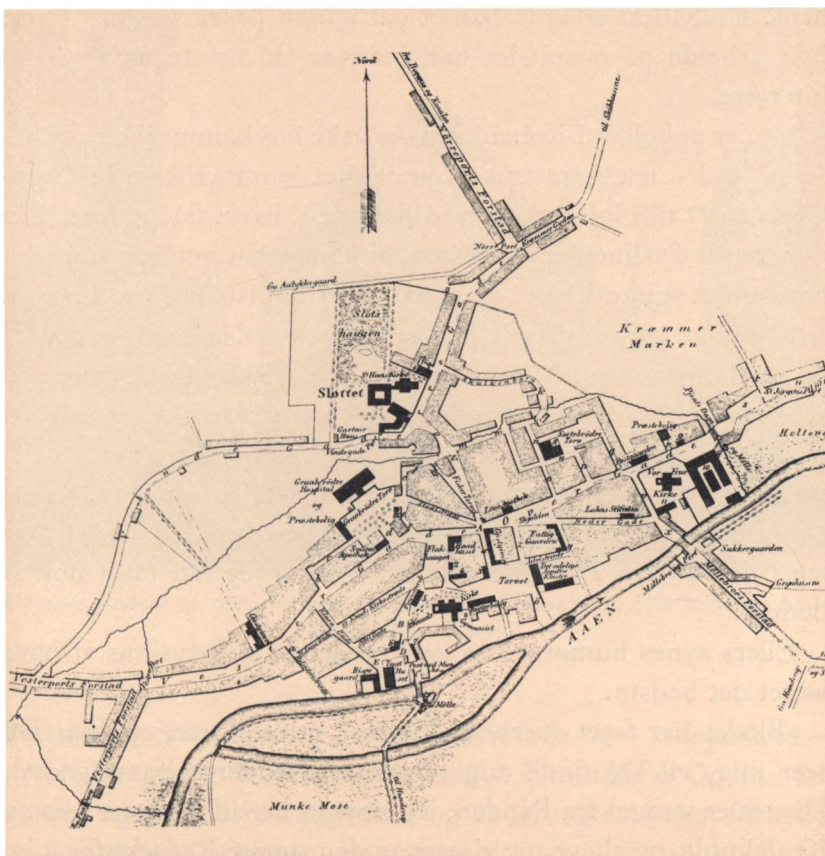
»Fra Kl. 12 til 3 a 4 har jeg daglig i den senere Tid arbeidet i et chemisk Laboratorium, mellem Lamper, Retorter, Tragter og alle mulige metalliske og giftige Stoffer, men i Selskab med

en overordentlig interessant Chemiker« (Brev til C. Aa. 6. april 1849).

Aarestrup havde mange venner og bekendte i København, og da han som regel havde aftenerne fri, blev der ofte sendt bud efter den livlige og underholdende læge. Han kunne for øvrigt tage en fridag, når han ønskede det, og han kom på intet tidspunkt til at kede sig under sit 5 ugers lange ophold i hovedstaden. Han havde således kun været der i 2 dage, da han skrev til Caroline:

»I dette Øieblik kom jeg fra Øehlenschläger, som havde sendt sin Tjener herop, for at anmode mig om at deeltage i et lille l'hombre eller Whistparti i Aften Kl. 8, for gammelt Venskabs Skyld. Jeg gik ned til ham, gav mit Løvte, og skal spille med ham og Professor Sibbern 1/8 Mk. 18 Sk. Stambeet. Saa forsigtig er jeg, at betinge mig dette forud. Man ville forføre mig igaar aftes til at gaae paa Maskerade – jeg har Silkemasken i mit Hatfoutral – men, jeg modstod Fristelsen; var derimod paa Comedie og græd Latterens velgjørende Taarer i Selskab med Knud Sidenius¹², over Recensenten og Dyret¹³« (Brev til C. Aa. 7. marts 1849).

Flere gange besøgte han sin svigermoder og svigerinde; flere gange var han inviteret – som regel til middag – hos sin gamle ven i Vestergade, urtekræmmer Chr. Petersen¹⁴, ligeledes hos dennes broder, Carl Petersen¹⁵, der var adjunkt ved Metropolitanskolen, digteren Christian Winther og redaktør D. G. Monrad – 3 svogre, gift med søstre Thora, Julie og Emilie Lytt-

Plan over Odense by (udført 1839 af N. F. Juel). Bebyggelsen var endnu hovedsagelig grupperet omkring byens gamle hovedåre (Overgade-Vestergade). Kun få bygninger var rejst uden for de 4 byporte: Østerport (Pjenteport, senere St. Jørgensport) for enden af Overgade, Nørreport for enden af Nørregade, Vesterport ved Vestergades fortsættelse i Vesterbro og Møllebroport ved Frederiksbroen. De gamle byporte fjernedes omkring 1850.

hans. Endvidere aflagde han et par gange besøg hos dr. Trier, hvis arbejde på hospitalet han i denne tid fulgte med største interesse.

Under opholdet i København – måske hos kammerherre Sehestedt Juul – må Aarestrup have truffet kammerherre Holsten-Charisius¹⁶ til Holstenshus ved Fåborg. I hvert fald anfører han i brevet til Carline den 14. marts, at kammerherren har anmodet ham om at »gjøre Visit«, og at han »idetmindste lod ane Praxis«.

Adskillige gange aflagde han besøg i de københavnske teatre; en søndag var han til gudstjeneste i Slotskirken for at høre den senere biskop Martensen prædike; en dag var han på udflugt til Dragør, en anden var han om bord i fregatten »Rota« – ja, så mange arrangementer tog han del i, at han den 30. marts skrev hjem til Caroline: »Selskaber, Comedier, Concerter faar jeg i den senere Tid ikke deltaget i, fordi jeg har faaet nok af dem«!

Ellers synes humøret hos den vordende stiftsfysikus at have været det bedste:

»Blodet har faaet stærkere Varme i mine Aarer, og naar Du seer mig, vil Du finde mig forynget. Tænderne passe godt¹⁷, Haaret er strøget fra Panden, jeg stryger henad Fliserne som en Keglekugle, og allevegne viser man den største Respekt for mig. Jeg troer ogsaa, jeg vil vænne mig af med at gaae med Stok; dertil er jeg egentlig ogsaa for ung. Smukke Fruentimmer seer jeg mange af . . .« (Brev til C. Aa. 14. marts 1849). Han glæder sig til den dag, hvor han »kan føre den søde Caroline ind i det

Første besøg i Odense

Korsgade, fotografi ca. 1880. Til højre i billedet hjørnet af den gård, hvor Aarestrup boede (Odense Bys Museer).

Palais eller Slot, hvorom Spaadommen lød« og – tilføjer han –
»hvori Du bliver den eneste regjerende Dronning«. Ogsaa hun
glæder sig til de nye omgivelser og beder ægtemanden fortælle
om lejligheden i Odense. Han svarer:

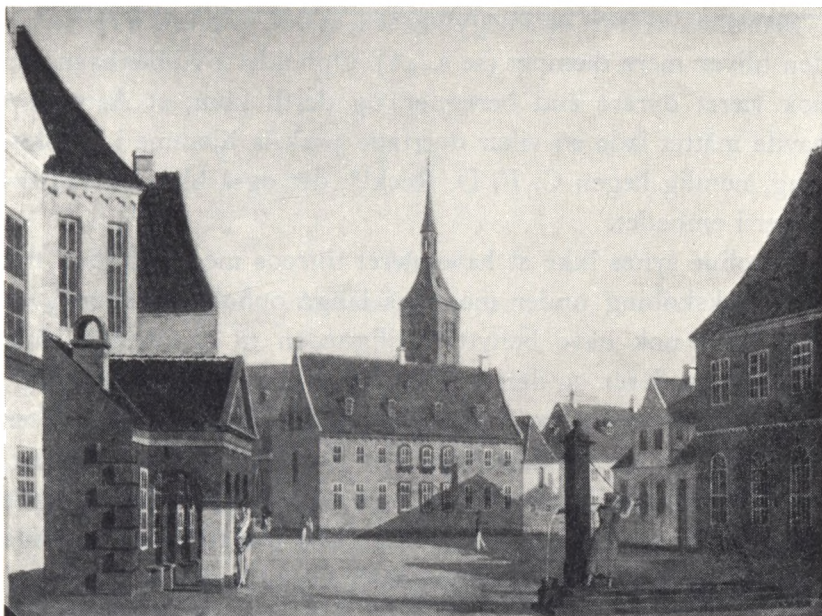
»Jeg har Grundtegnig af hele Etagen, som den er, og som
den bliver, og skal sende Dig den ved Leilighed, for at Du kan
gjøre Dig en klar Anskuelse af den. 6 Værelser til Gaden, 3 til
Gaarden, Entré, Jomfrukammer, Pigekammer, Kjøkken, Spiis-

kammer, Kjøkkentrappe, Loftsværelser, Kjælder, Vadskestue og Rullestue, elegant Opgang. Kan du forlange mere? Skal vi have fælleds Sovekammer?» (Brev til C. Aa. 7. marts 1849).

»Forholdene i Odense ere saadanne, at de paa ingen Maade genere hverken Dig eller mig. Jeg glæder mig usigeligt til, at see Dig og Din Børneflokk i rummelige, lyse, smukke Værelser, ugeneert af Naboer og Indboer, med en livlig Passage foran Dine Vinduer, og med fælleds Sovekammer for Mand og Kone. To nye Senge tænker jeg at anskaffe da det dog lakker ad vort Sølvbryllup, og Din og min gamle Dobbeltseng vil afgive gode Caserner for Børnene, med deres stærke Matratser og Rummelighed« (Brev til C. Aa. 14. marts 1849).

»Leiligheden i Odense vil være over Din Forventning behagelig og rummelig. Ikke *et* Værelse er lyst og stort, men alle, og høit til Loftet, smukt betrukne og panelede, dobbelte Døre, prægtige Laase, store og gamle Kakkelovne i alle Værelser. Husk at fornemme Familier altid har boet der. Døre en suite i alle Værelser, som Tegningen¹⁸ viser, til Gaden, og aparte Dør til Spisestuen, der for Tiden er Corridor, men forandres, og vil være en herlig Tumbleplads for Børnene. Og saa staaer jo den lyse og muntre Hjørnesal ganske til Din og Børnenes Disposition. Hvorledes vi to, Mand og Kone, ville komme ud af at sove sammen, veed jeg ikke, men derom kan man nærmere træffe Overenskomst og Aftale. Der er Plads nok. Reisen til Retiraden er ikke for lang, naar man begynder i Tide. Forresten bliver jeg jo selv tilstede ved Værelsernes endelige Arrangement, da Kjøk-

Første besøg i Odense

Flakhaven, efter akvarel ca. 1830. Til venstre rådhuset, foran St. Knuds Kirke biskop Beldenaks gård, der blev nedrevet 1857. (Odense Bys Museer).

ken og hele Stadsen i Sidebygningen saa godt som indrettes fra Nyt« (Brev til C. Aa. 20. marts 1849).

Hustruen var den, der havde mest sans for realiteter, og hun har nok i sine svar på mandens breve peget på forskellige vanskeligheder ved at skulle flytte fra huset i Sakskebøbing til den store patricierlejlighed i Odense – noget, Aarestrup i begyndelsen slet ikke synes at have skænket en tanke.

Første besøg i Odense

Slår han det stort op i begyndelsen, er det, som tonen efterhånden bliver mere dæmpet (se s. 46). Opholdet i København har nok været dyrere end beregnet, og dertil kom, at Aarestrup havde måttet lade en vikar overtage praksis hjemme i Sakskøbing, nemlig lægen C. F. D. Reck¹⁹, der også blev hans efterfølger i embedet.

Caroline synes ikke at have været tilfreds med at sidde i det stille Sakskøbing under mandens lange ophold i København. Hun ville nok have benyttet lejligheden til at aflægge både manden, moderen og den øvrige familie i hovedstaden et besøg; men dels var rejsen dyr, og dels skulle hun træffe forberedelser til både dåb og konfirmation. Det fremgår ikke af brevene, hvilke planer familien har haft i disse anledninger; men af brevet den 14. marts fremgår det, at Caroline har foreslået at »lade Maries Confirmation og Drengens²⁰ Daab falde sammen«. 14 dage senere spørger Aarestrup forsigtigt hustruen, om »det ikke var bedre at have Daab og Confirmation i Stilhed«, og efter at have hørt hendes svar tilføjer han lettet efter det følgende brev: »Bestemmelsen med Daab og Confirmation uden Fremmede, meget fornuftig«!

I midten af april gik rejsen da tilbage til Sakskøbing, hvor han glædede sig til at tilbringe 14 dage hos Caroline og alle Børnene, før han den 1. maj skulle overtage sit nye embede i Odense.

2

*Meget
Lolland mig gav . . .*

Carl Ludvig Emil Aarestrup kom til verden den 4. december 1800 som søn af portkontrollør ved Østerport Jørgen Fog Aarestrup¹ og Sophie Charlotte, f. Aagaard², hvis lejlighed lå i St. Kongensgade i København. 1807 blev forældrene skilt, og året efter døde de begge.

Den kun 7 år gamle Emil kom i huset hos morfaderen, købmand Rasmus Aagaard³ i St. Kongensgade, hvor han blev opdraget af dennes husholderske, jfr. Møller⁴, der i sine unge dage havde været kammerjomfru ved hoffet. Hun fattede godhed for drengen, og da hun i 1808 flyttede i huset hos kammager Cathala⁵ i Pilestræde, fulgte drengen med.

I et selvbiografisk brev, affattet 1839 efter anmodning af Chr. Molbech, oplyser Aarestrup, at han »ikke blev bestemt til Studering, gik i et af Hovedstadens største Institutter, og blev i sit

14de Aar, endnu uconfirmeret, Volonteur i et Contoir under Generalitetet, navnlig under Directionen for det militaire Medicinalvæsen. Da dette Contoir 1816 gik ind, besluttede han ved Hjælp af en liden tilfalden Arv, at tage Examen artium, hvortil han dimitteredes 1819; tog anden Examen 1821 og – skjøndt fra de tidligste Aar med afgjort Tilbøielighed for de skjønne Konster og Poesie – valgte dog, tiltrukken af Naturvidenskaberne, Medicinen til Brødstudium«.

Emil Aarestrup havde i 1814 arvet morfaderen, og han havde således midler til at gå bogens vej. Fra 1819 logerede han hos adjunkt Christian Spengler⁶, hos hvem han havde taget privatmanuduktion. Spengler døde i 1821, – få måneder efter nedkom hans enke med en datter, og fader til barnet, der fik navnet Cornelia, var den unge logerende! (Nærmere om Aarestrups forhold til Cornelia s. 228).

Den unge, livsglade mediciner synes ikke at have haft nogen hast med at komme til den afsluttende eksamen. Som nævnt i brevet havde han »Tilbøielighed for de skjønne Konster og Poesie«, og han gav sig god tid til at dyrke disse interesser. Han hørte forelæsninger hos Sibbern, Rahbek, Werlauff, H. C. Ørsted og Oehlenschläger, og han skrev fra sin tidligste ungdom digte, stærkt påvirket af de tyske romantikere og Oehlenschläger, for hvem han hele sit liv nærede den største beundring.

I sommeren 1824 forlovede Aarestrup sig med sin 8 år yngre

Emil Aarestrup, litografi efter tegning af A. Schiøtt 1847 (Frederiksborg).

kusine, Caroline Aagaard⁷, som han havde truffet året forinden på en rejse til Sydsjælland, hvor hun opholdt sig hos sin morbroder, toldkasserer Lange i Præstø.

Forelskelsen i Caroline inspirerede den følsomme poet til en lang række digte; men det faldt ham på intet tidspunkt ind at gøre poesien til en profession. Han valgte medicinen, og i 1827 – Caroline havde drevet stærkt på for at få ham til at gå op til den endelige eksamen – bestod han medicinsk embedseksamen med udmærkelse. Umiddelbart efter nedsatte han sig som praktiserende læge i Nysted på Lolland, og i oktober samme år holdt han bryllup med Caroline.

Årene i Nysted – fra 1827 til 1838 – blev på flere måder de lykkeligste i Aarestrups liv, hvilket først og fremmest kommer til udtryk i hans digtning. I ledige stunder skrev han vers, og flere af dem hører efter mange litteraturforskeres opfattelse (bl.a. Brandes og Hans Brix) til de ypperste i dansk lyrik.

Først og fremmest er Aarestrup skønhedsdyrkeren blandt vore poeter. Han havde sans for al den skønhed, naturen rummer, og han indrømmede, at kvindens skønhed gjorde ham »svag og svimmel«. Han havde en stærkt udviklet erotisk sensibilitet, og han levede med et stedse bankende hjerte. Kvinder henrev ham, og han nød til enhver tid at være i selskab med smukke kvinder. Den unge læge brillerede i et sådant selskab, og det er forståeligt, at Caroline »med sin stride Borgerlighed« ikke altid undte ham

Caroline Aarestrup, f. Aagaard, portræt af ukendt kunstner (Frederiksborg).

at være så omsværmet og feteret. Det, han i sine digte fra årene på Lolland besynger med størst forkærlighed, er da også den kvindelige skønhed.

Digte og breve fra disse år afslører et sjæleliv af en ejendommelig sammensat karakter. Registret spænder vidt: Han er en elskovsfuld ægtemand og trofast familiefader; han færdes i alle samfundslag, fra adelen til almuen; han har et godt forhold til sine patienter, og han nyder dagliglivet i den lille provinsby; han har en betydelig herregårdspraksis, tager ivrigt del i adelens selskabsliv, og hans massive, brede korpus har sans for bordets spiser og vinkælderens finere årgange; men i lige høj grad nyder han de lange ture rundt i praksis på de lollandske veje, hvor han undfanger sine poetiske indfald. I selskab er han galant over for damerne, og han glimrer ved vid og lune; han kan være begejstret og ildfuld – han kan være skeptisk og fortvivlet.

Det meste af dagen var han optaget af sin praksis, og fritiden delte han mellem læsning, digtning og selskabslivet. Professionel digter blev han aldrig; digtningen blev for ham aldrig mere end en fritidsbeskæftigelse. Impulserne blev med årene færre, og til sidst gik digtningen helt i stå. Når impulserne kom, lavede han imidlertid op og formåede at skrive digte, der skulle få en varende plads i den danske litteratur.

Har man stiftet bekendtskab med Aarestrup gennem digte og breve, vil man næppe give Brandes ret i hans betragtninger, når han anfører, at Aarestrup kun »nødtvungent« tog del i den lollandske selskabelighed, »et Surrogat for Hovedstadens Intelli-

gens«, og at »hans utilfredsstillende Trang til aandelige PIRRINGSmidler i Ensomheden og Kjedsomheden omdannedes til Lækker-sultenhed og Sybaritisme«.

Nok ser Aarestrup hen til den årlige rejse til hovedstaden, og nok har han givet udtryk for misundelse i brevene til sin københavnske ven, urtekræmmer Chr. Petersen, der var gift med en søster til maleren Köpke og var midtpunktet i en stor kunstnerkreds. – I korrespondancen med Chr. Petersen, der strækker sig over 20 år og tæller i alt 136 breve, kan vi finde udtryk som »Vi arme Udflyttere« og »I Hovedstadens yppige Beboere« – men vi kan ikke derudfra slutte, at han levede ensomt og isoleret på Lolland, og at København med de mange adspredelser var hans længsels mål.

Havde det været tilfældet – som anført af Brandes – havde Aarestrup uden tvivl søgt en praksis i København. Men det er på intet tidspunkt tilfældet; – tværtimod havde han i 1842 planer om at søge landpraksis på Sjælland, og da han efter 22 års forløb endelig forlader Lolland, drager han til Fyn og ikke til hovedstaden. Og helt udelukket fra at følge med i, hvad der skete i den litterære verden, var han da heller ikke. Selv om han sad langt ude i provinsen, fik han med passende mellemrum sendt bogpakker fra sin københavnske boghandler, hvorved han fik lejlighed til at orientere sig i den moderne europæiske litteratur, der i disse år væltede ind over Danmark. Han læste med største interesse Byron, Moore, Burns, Heine og Victor Hugo, og han oversatte flere af deres digte til dansk.

Aarestrup var en hyppig gæst hos grev C. F. Raben⁸ på herresædet Aalholm, og dette venskab gav den unge læge en oplevelse, der fik en vis betydning for hans digtning. I 1832 blev grevens datter, Amalie Raben⁹, alvorligt syg. Faderen lod datteren sende på en baderejse til Tyskland og Böhmen, og Aarestrup blev som familiens læge udset til at være hendes ledsager. Digte, skrevet under rejsen, er den poetiske udløsning af Aarestrups heftige betagelse af den unge komtesse, der for øvrigt døde under hjemrejsen og blev begravet i Dresden.

Hans muse i de følgende år var Chr. Winthers forlovede, Sophie Hansen¹⁰, der i årene 1833–35 opholdt sig hos Aarestrups ven, pastor Isak Sidenius¹¹ i Øster Ulslev, for at lære husholdning. Det er til hende, han bl.a. sender digtet »Til en Veninde« (»Der er Trolddom paa din Læbe, / Der er Afgrund i dit Blik, / Der er i Lyden af din Stemme / En Drøms ætheriske Musik«).

Siden lod han sig inspirere af andre smukke kvinder, – og manuskriptbunken voksede! Han betragtede sine egne vers med den største kritik, og det var nødtvunget, han i 1838 lod sig overtale af Chr. Winther til at lade et bind digte trykke. »Digte 1838«, der markerer afslutningen på Nysted-perioden, vakte dog ingen opmærksomhed i de litterære kredse. 3 måneder efter udgivelsen fik forfatteren fra Reitzel den meddelelse, at der var afsat 40 eksemplarer! Men han trøster sig med, at bogen kun bliver købt af »poetiske Naturer, og de er meget sjeldne og have sjældent Penge«!

En egentlig begrundelse for, at Aarestrup flyttede fra Nysted til Sakskøbing, finder vi ikke i brevene. Faktum er, at han i april 1838 overtog en praksis i nabobyen Sakskøbing, og når springet ikke var større end 2 mil mod nord og til en by af omtrent samme størrelse, kan det ikke have været utilfredshed med at bo i en lille lollandsk provinsby, der fik Aarestrup til at forlade Nysted. Det, der fik ham til at flytte bort fra den by, hvor han havde tilbragt 11 gode år med en stadig voksende praksis, har nok taget sit udspring i selve byen, og mon ikke det har været rygter om den erotiske doktor – måske et forhold til en af byens kvinder – der har fået ham til at tage det afgørende skridt? Hans Brix¹² lader Aarestrup over hals og hoved forlade Nysted efter recepten: Om dit Øje forarger dig, da riv det ud! Livsalig er Freden, men Freden er dyr!

11 år havde Aarestrup boet i Nysted, og det samme åremål finder vi ham i Sakskøbing. Hensynet til den stærkt voksende familie – i de 22 år, den tilbragte på Lolland, forøgedes den regelmæssigt med et nyt medlem hvert andet år – gjorde det nødvendigt, at Aarestrup arbejdede så meget som muligt, og der levnedes ikke megen tid til poesien i disse år. Han fik dog læst en del. En tid er Kierkegaard hans yndlingslæsning, og han gør i København hans personlige bekendtskab. Han står i jævnlig forbindelse med Oehlenschläger og Chr. Winther, og på en tur til Møen træffer han Bertel Thorvaldsen.

I disse år grebes Aarestrup også af politiske spørgsmål. I 1840 blev han således valgt til deputeret ved et prøvevalg; men af

hensyn til sin praksis frabad han sig at blive opstillet. Til gengæld skrev han i 1840'erne en række politiske digte, der dog lader ane, at hans holdning ikke var helt sikker. Han havde stor sympati for det nationalliberale parti, talte begejstret om republik og revolution og oversatte revolutionære digte; men på den anden side havde han ikke megen tillid til folkets dømmekraft og dets evner til at skabe indflydelse ved valg af egne repræsentanter. Kort før krigens udbrud i 1848 indtager han en skeptisk holdning og udser sig »Resignationens Planke, hvorpaa han i det almindelige Skibbrud agter at svømme og betragte Undergangen«. Da han senere på Fyn er vidne til krigens sørgelige følger, ændres denne holdning dog.

Aarestrup havde tilbøjelighed til fedme, og billedet fra 1844 afslører, at han med årene var blevet meget svær. En brøndkur året efter hjalp dog noget. Med den tiltagende legemsfylde fulgte en vis magelighed, og med årene fandt den midaldrende læge praksis for anstrengende. Han havde længe ønsket at overtage en stilling som stiftsfysikus, der var bedre lønnet end en praktiserende læges og bød på et mere behageligt arbejde. Dertil kom, at han ville komme blandt de højeste embedsmænd og blive nævnt på linie med herredsfoged, stiftamtmand og borgmester!

I 1844 var fysikatet over Lolland-Falster stift ledigt¹³, og Aarestrup lod »udarbejde allerunderdanigst Ansøgning, forsynet

med et Vognmandslæs kjernesunde Anbefalinger« (Brev til C. P. 27. aug. 1844). Han gjorde sig store anstrengelser for at få dette embede. Trods mange henvendelser til indflydelsesrige personer – bl.a. havde han håbet, at Oehlschläger ville lægge et godt ord ind for ham hos Christian VIII, og at dr. Trier som medlem af Sundhedskollegiet kunne have gjort sin indflydelse gældende – lykkedes det ikke for ham, og det blev kollegaen, distriktslæge J. G. Köpke¹⁴, der fik embedet.

I 1847 blev fysikatet i Odense ledigt ved stiftsfysikus Guldbrands¹⁵ død. Skønt Aarestrup var »kjed af at opvarte Collegieherrer som Kat om Sennop« (24. okt. 1847), indgav han den 11. december samme år sin ansøgning; men heller ikke denne gang lykkedes det for ham, idet praktiserende læge i København C. J. H. Kayser fik embedet.

Men skuffelsen skulle ikke vare længe. I september det følgende år fik Aarestrup brev fra landfysikus Høegh-Guldberg¹⁶ i Næstved, som han tidligere havde haft forbindelse med, og denne kunne meddele ham, at stiftsfysikus Kayser var blevet udnævnt til professor i statistik og statsøkonomi ved Københavns Universitet. »Jeg veed ikke om Sagen forholder sig rigtig, men gad nok vide det, samt høre noget nærmere om, hvorledes Kayser har været fornøiet i Odense og hvorledes Stemningen og Vilkaarene for Praxis der monne være«, skriver Aarestrup den 26. september til Chr. Petersen.

Den 1. november skriver Aarestrup til dr. Trier for at høre, hvor store hans chancer er:

»Jeg henvender mig til Dit prøvede Venskab og den Indsigt, du i denne Sag upaatvivlelig allerede har, med Anmodning om en oprigtig Tilkjendegivelse af, hvorvidt jeg tør gjøre mig Haab om dennegang at komme i Betragtning, eller om Embedet maaskee søges af andre meer competente eller af Omstændighederne saaledes begunstigede Candidater, at Udsigten for mig er ringe eller = 0; i hvilket sidste Tilfælde jeg kan overlade mig til min sædvanlige Ro og uanfegtede Stemning«.

På bagsiden af Aarestrups brev findes fra Trier følgende udkast til et svar til Aarestrup: »Indsend Ansøgning. Gode Udsigter, medmindre Prof. Christensen¹⁷ søger«. Trier lover i samme forbindelse at holde Aarestrups ansøgning tilbage, såfremt den nævnte professor også søger.

Af Aarestrups næste brev til Chr. Petersen, dateret den 16. november, fremgår det, at han endnu ikke har besluttet, om han vil søge det fynske embede – som grunde til denne tvivl anfører han »en afgjort Modbydelighed for Embeder« og det, at han »er saa forgabet i sin Lazaron-Magelighed paa Lolland«. Hensigten er dog nok, at han ønsker at høre, hvad vennerne i København mener om hans udsigt til at få embedet.

Efter at Aarestrup har modtaget Triers svar, tager han sin endelige beslutning, og den 28. november sender han »tvivlsomt og tøvende« ansøgningen til Trier. Chr. Petersen meddeler han i et brev, dateret den 10. december, at han nu »lever i en piinlig Uvished angaaende sin Ansøgnings Skjæbne«. Han beder ven-

nen kontakte Trier og omgående lade ham det vide, hvis der foreligger noget nyt i sagen. Allerede efter et par dages forløb er der brev fra Chr. Petersen, og Aarestrup svarer omgående vennen:

»Imorges modtog jeg med Glæde Dit Brev, og det satte mig øieblikkelig i god Stemning. Hvormeget jeg takker Dig og skjønner paa Din Redebonhed, behøver jeg, gamle og tro Ven, ikke at sige Dig. Jeg kan ikke negte, at jeg ved disse gjentagne Ansøgninger ligesom bliver fortrolig med Tanken om en Forflyttelse, ja ligesom sætter mig Flygtigheden af mit Ophold *her* i Hovedet, og derved taber den Ligevægt, hvormed jeg hidtil har ballanceret i min trivielle og isolerede Landstilling. Naar man, som jeg, 21 Aar, daglig, uden Ferie, har ladet sig slæbe paa Landeveiene i trættende Praxis, saa faar man Lyst til en Forandring, og naar Muligheden af denne Forandring – selv om den blot var illusorisk – rykker En tæt og tidt for Øinene, bliver man kjed af det Nærværende, føler Forventningens Piinlighed, og ønsker hver Time en Afgjørelse. Modtag derfor min gjentagne Tak for Dine Bestræbelser, at orientere mig i det kjedsommelige Mørke. Fra Trier venter jeg nu med større Rolighed en yderligere Oplysning« (14. december 1848).

Denne oplysning fulgte allerede dagen efter, idet Trier i sit brev kunne meddele, at H. B. Hornbeck¹⁸, der 1827–44 havde været landfysikus i Vestindien, var indstillet som nr. 1 til embedet på Fyn! Aarestrup svarer, at denne indstilling ikke forundrer ham, og at han agter »roligt at oppebie Udfaldet« (20. dec. 1848).

I brevet den 3. januar benævner Aarestrup sig imidlertid »Physicus in spe« og skriver videre:

»Hvad Hans Majestæt, den folkekjære F., og Justitsministeren lægge deres Hoveder i Blød for i denne Tid at afgjøre, imødeser jeg med stoisk Rolighed . . . Det gyser i Din arme lollandske Ven, naar han tænker paa at forlade Øens frugtbare Spisekamre og Kjødgryder. Nytaarsdag tog jeg næsten veemodig Afsked med den superbeste Dyresteg og de lækreste Kramsfugle«.

Aarestrup må altså i slutningen af december have fået meddelelse om, at han er sikker på at få stillingen, og nu venter han åbenbart kun på selve udnævnelsen. Den foreligger den 16. januar, og en måned senere befinder han sig i København for at ordne forskellige ting vedrørende overtagelsen af det nye embede. Den 24. februar går rejsen for første gang til Odense.

Han har i de få dage, opholdet i København har varet, logeret hos Chr. Petersen, og denne giver ham de bedste ønsker med på rejsen ved at skrive følgende til Caroline, der sad alene i Sakskøbing og ventede på at få besked om, hvornår hun og børnene kunne flytte til Odense:

»Aarestrup har ikkuns skiænkt mig faa Dage dennegang, men de have været behagelige, og rige paa aandelige Nydelser. – Dersom Odense Indvaanere kunne være jammerlige nok til ikke at skattere hans Dyder og Kundskaber efter Fortjeneste, fortjente de at hjemses af alle mulige Landeplager, og Elendig-

heder. Men jeg haaber at man vil slaaes om at faae ham til Læge.«
(Brev til C. Aa. 24. februar 1849).

I midten af april var Aarestrup atter hjemme i Sakskøbing (om opholdet i Odense og senere i København se s. 9ff). Der blev holdt barnedåb og konfirmation; der blev holdt afskeds-taffel på Orebygaard, og en deputation på 10 bønder – en fra hver af de byer, hvor Aarestrup havde praktiseret – overbragte ham »en smagfuld forarbejdet Sølvpokal til Erindring om hans humane Virksomhed som Læge paa Baroniet Guldborgland« (Brev til C. P. 22. april 1849).

Den 2. maj tog han afsked med Caroline og børnene, og købmand Dichmann fra Sakskøbing kørte ham til Nakskov. »I Storm, med Livsfare seilede jeg til Langeland i en skrøbelig Jolle. Langelands Bakker og Vandmøller og det ægte klein-städterische Rudkøbing morede mig – i Maaneskin gjennem det romantiske Taasinge – i Stjerneskin over Svendborgsund«, lyder skildringen af rejsens første dag i brevet til Chr. Petersen.

Han overnattede på gæstgivergården i Svendborg, beså den følgende dag byen og omegnen – »gjorde bl.a. med Byfoged, Kammerjunker Jessen¹⁹ en Seiltour over til en Skov med høie Bakker og henrivende Udsigter« – og aflagde besøg hos dr. Ørnstrup²⁰, en af byens læger, og toldinspektør Dichmann²¹, hos hvem han spiste til middag.

Om aftenen gik turen videre til Hvidkilde, og hermed åbnede den første fynske herregård sine døre for den fynske fysikus.

Gården ejedes af baron Holsten-Lehn-Charisius²², og det korte ophold her syntes at borge godt for fremtiden:

»Den podagriske Baron haltede fra øverst til nederst for at vise mig alle sine Herligheder – magnifikt! . . . Baronen dyrker det Skjønne i alle dets Former, med alle sine Sandser, mest dog, ligesom vi Andre, gennem Smagen og Mavens kostbare Organ« (6. maj 1849).

Sent på aftenen fortsattes rejsen, og tidligt næste morgen – den 4. maj – holdt stiftets nye fysikus sit indtog i den fynske hovedstad!

»Mit Hjerter smeltede ved Afskeden fra Lolland«, hedder det i samme brev til Chr. Petersen. Selv om de sidste år i Saksøbing ikke kom på højde med årene i Nysted, så havde årene på Lolland alt i alt været lykkelige år for Aarestrup, og fra disse år stammer da også de væsentligste af hans digte. Var hans digtsamling i begyndelsen kun blevet solgt i få eksemplarer, så var hans betydning som poet til gengæld blevet slået fast af kritikeren P. L. Møller i »Kritiske Skizzer« (1847), og hans navn var nu at finde blandt landets fineste lyrikere.

Han havde været en feteret selskabsmand, havde aldrig vraget en god middag med fine vine og havde ved disse selskaber sværmet for smukke kvinder, hvis blik og håndtryk mangan en gang havde bragt den følsomme poet inspiration. Han havde befundet sig godt i denne atmosfære – eller, som han selv med humoristisk sans udtrykker det, »haft Position som en Halvgud«. Han lod

Læge i Nysted og Sakskøbing

ofte siden tankerne gå tilbage til årene på Lolland, og hvad disse kom til at betyde for ham, fremgår af et digt, skrevet senere i Odense:

Meget Lolland mig gav, den frugtbare Ø, da jeg som Fremmed,
Ung, med min 19aars Viv kom til dens blomstrende Strand:
Hyggeligt Hjem, Venner, og hvad mit Hjerte forlangte,
Sundhed, Børn, Brød – Alt i rundeligt Maal.
Ogsaa et velanseet Navn, Indvaanernes Huldskab, en Lykke
Stigende Aar for Aar, tør jeg vel rose mig af.
Nysteds deilige Strandbred – aldrig jeg glemmer din Hyttes
Gjæstfri Røg og det Blik smilende gav mig din Bugt.
Aalholm din ældgamle Borg, med de vældige Mure, med Taarnets
Fiirkant, og med din Parks slyngende Roser, hvis Skjød
Aandede Duft fra Jordens fjerneste Strøg, i hvis Skygge
Nattergalene slog, ak, og hvor Musen jeg fandt.
Ingen Plet var dog saa mild, indbydende, kjærlig,
Frugtbar paa Held og saa fri for Sorg og Bekymring,
Ingen, som Guldborglands skovomkrandsede Mark
Ingen for mig og Mine saaledes fyldig paa Goder,
Et Overflødighedshorn var mig det straalende Slot –
Straalende, siger jeg – ja thi det straalte af Adel og Rigdom –
Adel af ædleste Slags, Rigdom af skjønneste Art,
Midt i sin landlige Ro en sand Høiskole for Dyder,
Skjønhedens, Konstens Asyl – nei dens Fæstning og Borg.

3

*Allevegne kaldes
jeg Justitsraad, og Praxis
er ikke at øine*

»Idag pakker jeg mine Papirer ud og modtager Physicat-Archivet«, skrev Aarestrup den 9. maj 1849 til dr. Trier, og han blev hurtigt klar over, at embedet i nogen grad havde været forsømt:

»Vort Medicinalvæsen – især i Fyens Stift – trænger visselig til en Control og Regulering, da Guldbrands lange Uvirksomhed og Indifferentisme har tilintetgjort al lovbestemt og fornuftig Orden. Esbensen¹ og Helweg¹ ligge stærkt i Haarene paa hinanden« (samme brev).

Især var Aarestrup utilfreds med lægernes medicinalindberetninger, der »af og til komme drattende, i den utroligste Form, som private Skrivelser, adresserede til mig, og indeholdende den Bemærkning, at de intet Mærkeligt have at indberette« (samme brev). – Her var et område, den nye stiftsfysikus hurtigt skulle have bragt orden i.

Samme dag flyttede han ind i den Sehestedt Juulske gård på Fisketorvet. De planlagte reparationer var endnu ikke foretaget – som grund anfører Aarestrup »Krigsomstændighederne og Sehested-Juels Fraværelse« – men foreløbig kunne kun et par værelser tages i brug, nemlig »Salen, Dagligstuen og Cabinetet«.

Den første uge havde han logeret på »Postgaarden« i Overgade, og det meste af tiden havde han været optaget af at gøre visitter. Allerede samme dag, som han ankom til byen, blev han inviteret til middagsselskab hos byfogeden, kammerherre de Klaumann² »med Biskoppen, Etatsraader, Oberstlieutenanter etc etc, fiin Anretning, Krebsesuppe, Maccaroniepie, forgyldt Porcellain, brillante Værelser etc, Kunstforstand hos Damerne, Kobberstik, Raderinger m.m.« (6. maj 1849). Også i bispegården i Klaregade aflagde han besøg, og biskop Gad³ var »den første paa Fyens Grund, der engagerede ham som Huuslæge«. De første aftener benyttede Aarestrup til at aflægge visit hos byens læger, hvoraf der på det tidspunkt fandtes 7. De fleste steder blev der serveret the »i al Jevnhed og Gemytlighed«.

Den første søndag, Aarestrup tilbragte i Odense, var han til »Høimesse i St. Knuds store, prægtige Kirke« og spadserede derefter i Kongens Have, hvor han traf den unge forfatter H. P. Kofoed-Hansen⁴, der var ansat som adjunkt ved Katedralskolen, og sammen spadserede de til Aalykkegaarden, »gjennem Skove og langs Søer, og over maleriske Bakker, der danne en passende Lysttour om ad Canalen og hjem« (11. maj 1849).

Et par dage senere var Aarestrup gæst på Langesø hos baron Holsten-Charisius⁵ :

»I Onsdags var jeg paa Langesø . . . En deilig Egn – Bakker – Skove – Søer – pragtfulde Værelser – Kyllingesteg, Asparges, Rhiinskvind, Praxis, Indbydelse til at komme der ofte og blot requirere deres Vogn, som daglig farer til Odense – de unge Baronesser naturlige, omgængelige – som vore Børn, akkurat« (11. maj 1849).

Udover at aflægge visitter var Aarestrup i de første dage beskæftiget med at »skrabe lidt Bohave sammen« :

»Jeg har havt Møie med at faae sammenskrabet et 8kantet, godt Mahonibord, 6 Bøgestole, et Vadskebord, et simpelt Bord, en Fyrretræs Seng med Madrats, 2 uldne og 1 stukket Teppe 3 par Lagner (15 Mk.), men kan ikke vadske mig idag, da jeg mangler Haandklæde. Ligeledes har jeg kjøbt en Thepotte (24 Sk.), 2 Par Kopper a 2 Mk., et Kammerstel, og – min eneste Luxus – en Sukkerskaal til 4 Mk.« (11. maj 1849).

»Jeg har kjøbt 1 # Smør, 1/2 # Spegepølse og 2 Flasker Øl a 2 Sk., som er meget godt . . . Jeg har i de sidste Nætter sovet ypperligt, uden at være vaagen et Øieblik, paa min elastiske Madrats, og bag mine 3 hvide Rullegardiner i Dagligstuen; et Spiseskab (Buffet) af palisandermalet Fyrretræ, med Hylder, har jeg kjøbt for 8 Rd; det staaer i Cabinettet, og der har jeg mine Victualier« (15. maj 1849).

Men det var et spørgsmål, hvor meget Aarestrup skulle anskaffe. I brevene, skrevet under det første ophold i Odense,

havde han givet udtryk for, at så meget som muligt skulle afhændes – jvf. brev til hustruen den 7. marts: »Sælg hvad Du kan sælge og faae nogenlunde betalt af vore Meubler«. Men efterhånden er det gået op for den gode Aarestrup, hvor dyrt det er at anskaffe nyt til hele lejligheden, og i de 9 breve, som han skriver til Caroline, mens han opholder sig alene i Odense, er der efterhånden næsten ikke grænser for, hvad der skal slæbes med til Odense:

»Jeg iler med at bede Dig om, ikke at sælge Stole . . . , da nye Meubler løbe forskrækkeligt op; ligeledes kunne vi godt bruge alle vore Borde og Sophaer«. »Badekarrene, baade de store og smaa, kunne vi godt bruge«.

»Jeg gjentager idag, hvad jeg sidst skrev, lad os ikke sælge brugelige Ting og Meubler, thi det koster meget at anskaffe paany«.

»Papirkurven vil jeg ikke sælge, heller ikke mit gamle, ærlige Skriverbord og min trofaste Pult. Heller ikke mine gamle Rørstole; overhovedet ingen Stole . . . heller ingen Speile . . . , her kan Alting bruges, og her behøves ingen Stads at gjøres . . . Tag ogsaa den lille Huggeblok med . . . Husk min Saug«.

»Kakkelovnsskjærmen vil jeg heller ikke sælge, . . . samtlige Borde og Stole, Reoler, Skabe, Speile, Divaner, uden Undtagelse, endogsaa Forhøininger, Kar, Badekar bør medtages, ogsaa Flaskebordet«.

»Sælg saa lidet som muligt . . . Her er Plads allevegne«.

»Det er vigtigt, at vi tage saameget Brænde med som muligt, da Prisen her stiger daglig«.

»Lad alle vore Speile trolig følge os, og jo mere Brænde Skipperen kan tage med, destobedre . . . Tag Gardinstokkene, de forgyldte med«.

»Ligeledes er det ikke værd at sælge Jernstigen, da jeg her godt kan bruge den«.

I et brev til Chr. Petersen den 8. juni giver 2 ganske korte sætninger grunden til, at Aarestrup så hurtigt har skiftet standpunkt: »Praxis er ikke at øine . . . Min Pengepung er næsten tom«. Igen et eksempel på, at Aarestrup ikke så realiteterne i øjnene, før det næsten var for sent. Det skinner da også igennem gang på gang i brevene til Caroline, at der har været lagt for store planer under det første besøg i Odense, og at familien må leve under mere beskedne forhold, end den nyudnævnte stiftsfysikus havde tænkt sig. Dog beder han hende »ikke omtale de berørte Omstændigheder, da ethvert Vink, enhver Yttring fordreies, omvrvøles af den mageløse Nysgjærrighed og kjedsommeligste Udfritten«:

»Vor Herre sørger nok for Gardiner, Klæder og tarveligt Udkomme. Kunde Du faae en god Kokke- og Stuepige, i *een* Person, var det sikkert det bedste«.

»At sætte nyt Betræk i Dagligstuen anseer jeg, ved nærmere Overveielse for en Luxus«.

»Dr. R.⁶ giver alt for lidt i Huusleie«.

»Hvorledes vore Indtægter ville forslaae, maa vi overlade Vor Herre og vor egen Nøisomhed«.

Det samme indtryk får vi af brevene til Chr. Petersen:

»Mine Nætter kunde være rolige, men rædsomme Drømme indfinde sig, lange slæbende Gardiner med paaheftede Priser, Lænestole til 20 og 30 rd Stykket, impertinente Speile og Lysekroner, der ikke vide hvormeget de koste, ja hele Favne Brænde og forskj. Tønder Steenkul, opføre en saadan Hopsa i mit Sovekammer og under min Hjerneskal, at jeg om Morgenen gyser, naar jeg seer en lignende Gjenstand« (8. juni 1849).

»Min Embedsbestalling beder jeg Dig ogsaa indløse i Justitsministeriets Casserercontoir. Det skulde være skeet ved min Nærværelse i Kbhv, men Du veed selv, kjære Ven, Aarsagen hvorfor jeg maatte opsætte det. Hos Rubin⁷ har Du vel klarat min Gjeld. Her har jeg havt rasende mange Udgivter ved Flytning, Meubler etc etc etc« (8. august 1849).

Men Aarestrup forstod at indrette sig. Var pengepungen tom, måtte han klare sig på anden måde, og der var ikke gået mange dage, før husets damer flokkedes for at opvarte den charmerende doktor. En datter af gårdens tidligere ejer⁸ havde fået lov til at bebo et par værelser, indtil hendes egen lejlighed var istandsat, og hun var straks rede til at opvarte den nye doktor:

»Frøken Knudsen, en meget vakker, omgængelig, dannet, godmodig og feed lille Dame (omtrent 40 Aar gl) . . . denne skikkelige Dame har jeg naturligviis strax indtaget saaledes ved at passiare med hende, i en blød Lænestol, paa hendes Forhøi-

ning, at hun og hendes Pige igaarftes fandtes slæbende paa min Seng og mine Kufferter, for at ordne Sovekamret . . . Hun bragte mig en stor Hovedpude og nok et stukket Teppe til Afbenyttelse, hvis det behøvedes. Hun har laant mig to Lysestager og en Krystalflødekande, og hendes Pige skjænker Vand paa min Theepotte. En Kone, der er paalidelig og daglig besørger en ugift Fuldmægtigs Reengjøring etc, i Nabohuset, kommer her hver Formiddag, og Kammerjunker Lyttichaus Tjenestekarl vil gjerne gaae Ærinder for mig. Du seer heraf, at jeg har det ret godt, og begynder at føle mig hjemme« (11. maj 1849).

»Den gode Frøken Knudsen . . . er som en Moder for mig . . . Frøkenen har laant mig Hovedpude og Haandklæder. Hendes Pige bringer mig om Morgen Kl. 7 Theevand. En skikkelig Kone kommer Kl. 9 og gør reent, børster Tøi og Støvler« (15. maj 1849).

»Frøken Knudsen . . . vedbliver trolig at sørge for mig, og jeg kan altid, naar jeg lyster, om Aftenen Kl. 8 drikke Thee hos hende« (26. maj 1849).

Flere gange spiste han til middag hos frøken Knudsen, og hun lod endog afholde et større selskab til ære for den nye stiftsfysikus, hvor bl.a. amtsforvalteren og det halve af det adelige jomfrukloster med priorinden i spidsen var til stede!

Kammerjunker Lüttichau, der som nævnt også boede i huset, var ligeledes Aarestrup behjælpelig i den første tid. Han holdt »Heste, elegante Vogne, Tjener, Huusjomfru og Pige, samt Fuldmægtig«, og også de tog del i opvartningen. »Tjeneren«,

skriver Aarestrup, »er tillige Kudsk og en meget skikkelig Karl, der hver Morgen kommer og forespørger, om jeg har noget at befale. Konen, som opvarter mig, var her i dette Øieblik, efterat have skaffet mig et behageligt Fodbad; hun gjør rent, vadsker Trapper, børster Tøi og Støvler, gaaer Ærinder«. (26. maj 1849).

I samme brev erfarer vi, hvorledes dagen går for den nye stiftsfysikus:

»Om Morgenen Kl. 5 1/2 vaagner jeg, seer paa Uhret, blunder igjen, staaer op Kl. 6 1/2, drikker Thee og spiser 4 Tvebakker Kl. 7 præcis, har havt en Patient at forbinde paa mit Værelse Kl. 7 1/2 beseer Hospitaler, skriver og læser til Kl. 2, spiser i Klubbens elegante Locale 5 a 6 Huse herfra, 3 Retter Mad, som fyldestgjør mig for hele Dagen, hvortil Øl, Vand eller Viin efter Behag, for 12 rd maanedlig, eller, hvad jeg har foretrukket formedelst min hyppige Fraværelse og Spisen ude, for 3 Mk daglig«.

Klubben, som Aarestrup omtaler, havde til huse i Overgade (se endv. s. 172). Her færdedes byens embedsmænd og officerer og medlemmer af den fynske adel, og det var kammerjunker Lüttichau, der bevirkede, at han blev optaget som medlem af »Klubben«. For 12 rdl. årligt – skriver Aarestrup – »har man alle mulige Aviser, Læseværelse, Billard, Aftenunderholdning og gentilt Selskab. For Middagsspise, 3 Retter meget god Mad, Opvarthning af Tjener, betales 12 rd. maanedlig; man drikker Viin, Vand, Øl, efter Behag. Øllet her i Odense er ypperligt, og

Alt faaes i smaa Quantiteter, øieblikkeligt, og billigere, end i Sackj.«.

Få linier i et brev til Chr. Petersen den 8. juni giver et klart indtryk af, hvad Aarestrup har været beskæftiget med den første tid efter ankomsten til Odense:

»Reiserne omkring paa Landet forfrisker mit Sind; Fyen er den deiligste af alle danske Øer, i hvilken Retning jeg kommer, er der Skjønhed, Fyldighed, Reenlighed og Tillokkelse. Med Undtagelse af Assens og Kjerteminde, har jeg nu været i alle Kjøbstæder, og paa Herregaardene: Christiansdal, Arreskov, Harritslevgaard, Fjellebro, Hvidkilde, Hindsgavl, Cathrineberg, Margaard, Langensø, Egeskov, Trolleborg, og det prægtige Waldemarslot paa Taasinge«.

Det var midt under krigen, Aarestrup var blevet udnævnt til stiftsfysikus, og den var den egentlige grund til de mange rejser. På en række fynske herregårde og godser var der indrettet militærlazaretter, og da der fra disse ofte bredte sig smitsomme sygdomme – et område, der hørte under stiftsfysikus – anså Aarestrup det for sin første pligt at inspicere disse lazaretter. Den 13. maj – kun få dage efter at Aarestrup havde overtaget embedet – foretog han ifølge Fyens Stiftsphysicats Kopibog »Undersøgelsesreise« til Arreskov og Fåborg, den 19. maj til Bogense og Harritslevgaard, den 23.–24. til Svendborg, den 30.–31. til Fjellebro og Valdemar Slot, den 3.–4. juni til Middelfart, Billeshave og Katrinebjerg, den 22. juni til Assens og den 4. juli til Nyborg – »deels af almindelige hygiejniske Hensyn, deels paa

Grund af cirkulerende Rygter om, at iaar, ligesom ifjor, smitsomme og typhøse Sygdomme fra ovennævnte Hospitaler befrygtes at udbrede sig til Byen og Omegnen«⁹.

Aarestrup fandt intet af de nævnte lazaretter overfyldt og overlod det til politimester og distriktslæge til stadighed at føre tilsyn med dem.

Inspektionsrejserne til de fynske købstæder, der som regel var af 2 dages varighed, var i begyndelsen Aarestrups eneste indtægtskilde. Der udbetaltes diæter og et fast beløb til befordring, nemlig 2 rdl. daglig. Det var beregnet, at stiftsfysikus på sine embedsrejser kunne køre i lukket wienvogn; men Aarestrup traf en aftale med en vognmand, der befordrede ham i åben vogn for 1 rdl., og derved sparede han en del. Efter embedsrejsen til Fåborg havde han således – selv om han boede og spiste på gæstgivergården – »8 rd. i Behold som Indtægt af Reisen«; for rejsen til Svendborg var indtægten 14 rdl. netto. For de 8 rdl. lod han indkøbe »en Buffet af palisandermalet Fyrretræ, med Hylde«, for det andet beløb kunne han betale kontingentet i »Klubben«.

På disse rejser overnattede han som regel på byens gæstgivergård og sørgede – udover det rent forretningsmæssige – for at få aflagt visit hos egnens honoratiores. Om rejsen til Svendborg skriver han i brevet til Caroline:

»Den 23. og 24. var jeg i Svendborg – i en Forretningsreise . . . Hos en Cancelliraad Bruun spiste jeg til Aften, med Distriktslægen, Cancelliraad Ørnstrup, der ønskede mig Vel-

kommen i Champagne, til Middag, og var desuden inviteret hos Kmjunker Jessens, hvis Frue er meget nydelig, i Selskab med Baron Holsten . . . Egnen om og i Svendborg er mageløs smuk; jeg spadserede ganske alene omkring i bakkede, nyudsprungne Bøgeskove, med de herligste Udsigter, Alting grønt og duftende, undtagen det speilblanke Vand. Jeg glædede mig til, med Dig og Børnene at besøge disse deilige Steder, hvor der tillige hersker Gjæstfrihed og Ligefremhed i høi Grad, forenet med Dannelse og Smag« (26. maj 1849).

Mindre end en uge efter finder vi atter Aarestrup på Sydfyn. Han inspicerede lazaretterne på Fjellebro og Valdemar Slot, hvis store sale var belagt med syge og sårede soldater, og forinden havde han overnattet på Hvidkilde, hvor han allerede havde aflagt besøg på sin rejse fra Sakskebøbing til Odense:

»Jeg spiste til Middag og overnattede paa Hvidkilde magnifikt . . . drak min Morgenkaffe, serveret i Sølvkande paa Sølvbakke, paa mit Værelse, røg min Cigar i den tilstødende prægtige Salon, gik derpaa ned i Badehuset, hvor jeg lod den kun 6 Grader varme, men armtykke Vandstraale fra den hvide Kilde dundre og skumme paa mit Hoved, min Nakke, min Ryg« (31. maj 1849).

Om forholdene i Odense fortæller Aarestrup straks efter sin ankomst til byen: Sammen med brigadelægen¹⁰ inspicerede han lazaretterne, hvoraf der var oprettet 7, bl.a. på rådhuset, på hospitalet, i Borgerskolen og i Lahns Stiftelse. Der var på disse indlagt ca. 500 soldater; men – beretter Aarestrup – besøgene

hos de sårede eller syge soldater »gjorde intet uhyggeligt Indtryk, men snarere det bedste«, han hidtil havde modtaget fra dansk side under krigen. Det var for det meste »usædvanlig djærvt udseende Jyder«, og de bar deres smerter så tappert, at han måtte nære den største beundring for dem. Det indtryk, det gav ham, var så »ægte nationalt, virkelig dansk«.

Under sit besøg i Middelfart og Strib i begyndelsen af juni kom Aarestrup krigen på nærmere hold. Tyske tropper angreb netop i de dage Fredericia, og det meste af natten tilbragte Aarestrup på Telegrafbakken, hvorfra han kunne følge slagets gang:

»Over lille Belt, skovbekrandset, knaldede Bomberne, og dannede i den klare Aftenluft en lille hvid Sky, naar de sprang. Efter Bombernes Bum – piih! kom der en Pause, hvori hundrede Nattergale sang. Hele Natten lød Geværsalver, da man netop den Nat angreb vore Forskandsninger, og jeg betragtede Glimtene, Rakterne i Maanskin udenfor Byen, i Selskab med nogle Officerer, til Kl. 2. Næste Dag var jeg i Strib, og saae gjennem Artilleristernes store Kikkert saavel vore som Tydskernes Soldater i deres Forskandsninger; Frederitzes Volde og øde Gader, hvor kun saaes enkelte Mennesker, og hvor jevnlig Granatstumperne fløi omkring. Havde Vor Herre villet, kunde let en Kanonkugle eller Granat have givet Din gamle Stiftsphysicus en Kindhest, medens han, med Kikkerten paa en Soldats Skulder, tilfredsstillede sin Nysgjærrighed; et Quarter senere fløi Kuglerne langt over Stedet og gjennem Husene i Strib« (7. juni 1849).

Aarestrup inspicerede de lazaretter, der var oprettet på Katrinebjerg og Billeshave, og inspireret af de oplevelser, han havde haft her, hvor han havde været krigen på så nært hold, vendte han i den følgende tid flere gange tilbage til spørgsmålet, om der ikke burde oprettes flere lazaretter på Fyns-siden af Lille Bælt. Der var mange sårede efter kampene omkring Fredericia, hvis lazaretter var overfyldte, og flere gange opfordrede han til at komme den krigsramte by til hjælp.

Under sit ophold i Middelfart blev Aarestrup inviteret til middag hos distriktslægen, kancelliråd Toxverd¹¹, og om aftenen aflagde han besøg på Hindsgavl. Under en spadseretur langs bæltet var han blevet »indtaget af den unge Baronesse Føns¹², næsten henrykt, forsaavidt hans Alder tillod«, og hun inviterede straks stiftsfysikus på besøg:

»Hindsgavls Have besaae jeg om Aftenen, et henrivende Sted, Skov, Lysthuse, Bakker, Øer, lille Belt, Koldingfjord, Slesvig, Skamlingsbanken, Snoghøi, alt beklædt med de deiligste Bøgeskove og frugtbarste Marker ligened til Strandkanterne – Herregaarde, poetiske Baronesser, Generaler, Ritmestre, Lieutenanter, Husarer, store Bombekanoner, Musik . . .« (7. juni 1849).

Straks efter hjemkomsten gik turen til Langesø, hvor Aarestrup var inviteret til middagsselskab – »Dyresteg med Champagne, Rhinskviin, la Rose etc« –. Om eftermiddagen spillede der fjerbold i haven – »»af Beliggenhed som Lyngby og Frederiksdal« – og derefter kørte hele selskabet på besøg hos kammerherre Schøller¹³ på den nærliggende Margaard.

Øvertagelse af fysikatet i Odense

Kort tid efter, at Aarestrup havde overtaget embedet som stiftsfysikus, foretog han en inspektionsrejse til Vestfyn for at inspicere lazareetterne på Katrinebjerg og Billeshavne. Efter at embedsforretningen var til ende, aflagde han besøg hos kammerherre Fønss på Hindsgavl. (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde«, 1857).

Næste dag deltog Aarestrup i middagsselskab hos en af byens etatsråder – »som sædvanligt med Baroner, Etatsraader, Biskopper etc« – og den følgende søndag stod han fadder, da en af byens læger fik en datter døbt i St. Knuds Kirke.

I det hele taget var det ikke middagsinvitationer, Aarestrup savnede i de første uger i Odense. Hos biskop Gad var han inviteret til middag sammen med en professor fra Kiel. »Bispens

Lysthus« lå lige ned til Odense å, og efter middagen roede Aarestrup og professoren hele selskabet en tur på åen.

Brevet til Caroline den 26. maj beretter om to andre selskaber, det første hos kammerherre Benzon¹⁴ på Christiansdal i Dalum, »det gjæstfrieste, behageligste og brillanteste Huus i Fyen«. Kammerherren har fundet behag i Aarestrups selskab, for allerede næste formiddag spadserer han den halve mil ind til Odense for at aflægge visit hos Aarestrup og invitere ham til middag igen den følgende dag.

Også fra generalkrigskommissæren, justitsråd Scholten¹⁵, som Aarestrup kendte fra studietiden, kom der invitation. Selskabet bestod bl.a. af en kammerherre, en greve, en grevinde, biskoppen med frue, en husarløjtnant og en adjunkt fra Katedralskolen, og det synes at være faldet i Aarestrups smag:

»Du seer et Selskab af denslags vi ere vante til. Bordet bugnede af Chrystal og Sølvtoi, meer end ved Gilder paa Ourebyg. og Christiansholm, 6 Retter superb Mad, mange Vine, levende Conversation – og dog alt uden Gene, ganske jevnt og naturligt. Jeg spillede *ikke* Kort, converserede med Herrer og Damer, kom hjem Kl. 11.«

Heller ikke i pinsedagene kom Aarestrup til at kede sig; der var rift om den nye stiftsfysikus, og der var invitation til begge helligdage:

»Første Pintsedag var jeg paa Christiansdal hos Kherre Benzon, selv 4ode tilbords, stort Galla: Admiraler, Grever, Baroner og Kherrer, ungarske fyenske og islandske Damer, mange Retter

og ypperlige Vine . . . munter, hørøstet Conversation, Kherre Benzon . . . var meget oprømt, holdt 2 Taler . . . Efter Bordet spillede jeg Billard, ikke Kort og promenerede i Haven. Nogle ret smukke og *en* meget interessant Dame, Benzons Datter¹⁶, gift med Kherre Hoppe i Sorø. Saaledes aabent Taffel er der næsten altid, og Ingen generer sig, kommer og gaær efter Behag. K. herreinden¹⁷ er en meget brav Kone, Iver og Opmærksomhed for Gjæsterne . . . Den tykke Vert gik omkring og drak med Gjæsterne, med Din A. navnlig, og bad mig ret ofte være hans Gjæst. – 2. Pintsedag var jeg buden til Professor Henriksens . . . Selskabet var Biskoppen med Frue, Etatsraad Knudsen¹⁸ med Frue og Datter, Fru Paludan Møller¹⁹ og Datter, Adjunkt Nissen²⁰, Justitsraad Nielsen (Læge) og jeg. Anretningen god, jevn, som paa Lolland hos Præsterne. Gymnasiets²¹ Locale overgaaende Din Forventning, prægtige Sale, alle mulige Apparater til Naturhistorie og Physik, deiligt Flygel til Music, stor Fægte- og Gymnastiksal, Legeplads etc.« (31. maj 1849).

Et indtryk af, hvor optaget Aarestrup var i denne tid, får vi også af brevet til Caroline den 17. juni. Han har til denne dag modtaget 3 invitationer, nemlig fra kammerherre Benzon på Christiansdal, købmand Muus²² og doktor Helweg. Egentlig havde han tænkt sig at tilbringe søndagen på Christiansdal; men det regnede det meste af dagen, og han tilbragte da eftermiddagen hos dr. Helwegs og aftenen hos købmand Muus. Aftenselskabet i købmandsgården behagede ham især – »rigt, smagfuldt, interessant«.

Overtagelse af fysikatet i Odense

Odense Katedralskole i Lille Gråbrødrestrede (det nuværende posthus). Latinskolen havde til huse her fra 1846 til 1894, hvor bygningen i Fernbanegade opførtes. De ældste af børnene gik i Borgerskolen; men Aarestrup var ikke tilfreds med denne skole. De yngste sønner blev siden sat i Latinskolen.

Breve, skrevet i perioden fra Aarestrups ankomst til byen i begyndelsen af maj og til familiens ankomst i slutningen af juni, giver tydeligt indtryk af, at Aarestrup har fået en hjertelig modtagelse i etatsrådernes by. Som man kan forvente, søger han straks efter ankomsten til Fyn en omgangskreds af samme beskaffenhed som på Lolland, og der er ikke gået mange uger, før vi finder ham som en hyppig gæst hos de odenseanske etatsråder

og den fynske landadel. Ved udvælgelsen af den nye omgangskreds har han ikke ladet tilfældighederne råde!

Det er med tilfredshed, han noterer, at han allerede er kendt af det odenseanske borgerskab. Og postvæsenet ikke at forglemme! »Du behøver ikke udenpaa Dine Breve at bemærke min Bopæl, blot Odense«, hedder det i brevet til Caroline den 7. juni. *Aarestrup*, *Odense* måtte være tilstrækkeligt! »Allevegne kaldes jeg Justitsraad, ingen Modsigelse nytter«, hedder det samtidig i et brev til Chr. Petersen; men paradoksalt lyder fortsættelsen: » – og Praxis er ikke at øine«. En tid havde han ganske vist passet praksis for en af byens læger, der var bortrejst; men det var ikke nogen betydelig praksis, og ekstrafortjenester var der ikke mange af.

Efterhånden længtes *Aarestrup* efter at få sin kære Caroline og alle børnene til Odense, og der blev pr. brev truffet en række rejseforberedelser.

I de første breve til hustruen synes *Aarestrup* dog kun at have været optaget af at berette om de mange selskaber, han blev inviteret til. Et brev fra Odense er ikke nået frem til Sakskøbing inden pinse, og Caroline synes at have mistet interessen for alt

I de knap 2 måneder, Aarestrup opholdt sig i Odense, inden den resterende del af familien forlod Sakskøbing, berettede han i en halv snes breve til hustruen om sine oplevelser, i brevet den 7. juni således om embedsrejsen til Middelfart, hvor han fik krigen på nærmeste hold. Netop den nat, hvor han overnattede i byen, angreb de tyske tropper skanserne ved Fredericia. – At han allerede følte sig hjemme i Odense, viser tilføjjelsen langs randen af brevet: »Du behøver ikke udenpaa Dine Breve at bemærke min Bopæl, blot Odense«!

Onsdag 7 Juni 1849

Kjære Houd!

Taa for dit fiddle Brev, der heelt igjennem
aarskede Kjærlighed og Bæredygtighed. Jeg har
tidt og tidt følt hvor høit Typpernes Kanonstøde
i Nærheden, og har især bekræftet Dig tydelig
Deilighed, men glædes mig, lig, i det af Børnenes
Selvskab at se deres forlovede Ejerne. I
Londons tog de til Middelport - Embedsrejse - med
Diligensen. Over Lille Bælt, forbeholdt, endelig
Børnenes, og saumede i den klare Aftenluft en
lille kvindelig Bøj, naar de sprang. Ofte Børnenes
Børn - niest! - men en Tæppe, hvor hundrede
Nattergale sang. Mellem Nattergalen Gjør og Gjør,
da man settes den Nat angreb vor Forpandens,
og især betragtede glimtenes, Raketterne i skænske
indbefogte Bøj, i Selvskab med nogle Officiere, lig
K. 2. Nattergalen var især i Strid, og som gjennem
stillestående, hvor Kæmperne som som Typpernes
Soldater i deres Forpandens; Frederikens Vold
og især Gader, hvor en par enkelte skænske,
og hvor nogle Granatstumpene fløit omkring. Naar
for her villet, kændt det en Kanonstøde eller Granat
hvor gjent den gamle Skæbnesbærende en Kæmpe, men
hvor, end Kæmperne som en Soldats Sætte, kændt stillede
for Nærværelse; et Granat som fløit omkring
langt over Skid og gjennem Skænske som Nattergalen i
Strid. Nattergalen havde andre Rættende hos fra Odense,
og skænske Hoffens Trummer, den Forpandens, at blive
overværet forledet, at det bænte sinde Kæmper og at
Børnenes, ind af Skænske. Kæmperne havde bekræft
især om Aften, at herovre ind Tid, hvor, Lykkelig, Børnenes,
for, Lille Bælt, Kæmperne, Skænske, Kæmperne,
Smøge, alt beholdt med de deilige Bøjernes og fra
kæmperne hvor lyndt til Skænske - Kæmperne,

Brevet er indlagt i sin Brev og kommer i sin Brev, Kæmperne.

det nye i Odense. Hun har – som så ofte før – haft følelsen af, at hun ikke ville kunne leve op til sin ægtemand, og at hun ikke ville kunne begå sig i det odenseanske selskabsliv, og hun må i sit brev have givet udtryk for, at livet ikke er værd at leve for hende, – ja, det ser endog ud til, at hun har haft selvmordet i sine tanker, hvilket fremgår af et senere brev fra Aarestrup:

»Tak, søde selvmorderiske Engel, for al Din Godhed og Kjærlighed, som Du er saa undseelig for at tilstaae. Du har aldrig elsket mig, det har Du jo altid sagt, og jeg aldrig troet; thi Dit hele Liv har været det klareste Beviis for det Modsatte. Forunderligt, at Selvmordstanken saa ofte blander sig i Dine Drømme og syge Phantasier . . . Den optræder hos Dig som en aandelig Krampe, Du ikke altid kan betvinge, men dog maa le over, naar Paroxysmen er forbi. Hvor tankeløst og utaknemligt at forkaste Livet! Har Du nøie nok beseet, studeret, overveiet, dette gaadefulde Liv, saa at Du veed med Bestemthed, det er Intet værd? Og veed Du hvad Du vinder, Ro, Død? Hvor mørk og truende er ikke den selvvalgte Død. Hvor lys, hvor straalende, hvor forhaabningsfuld er ikke den Lidendes, den Uskyldiges, den Taknemliges salige Indslumring!« (17. juni 1849).

Han bebrejder hende, at hun altid føler sig miskendt – »miskjende? hvorfor altid denne Mistro? hvorfor selv ængstelig for at miskjendes, og dog saa mistænkelig mod andre?« (31. maj 1849), – men tager dog straks andre midler i brug for at trøste sin ulykkelige kone:

»Føl hvordan jeg trykker Dig til mit Bryst, hvordan jeg kysser

Din Hals, Din Nakke, Dine Hænder, Dine Knæ – om Du tillader det – som vor Bryllupsaften – jeg er, hvad ogsaa Du skriver – evig Din, – ikke svulstig og hyklerisk taget, men i den aller-
alvorligste Forstand, fordi jeg ikke *kan* andet. At Du i denne Sommervarme føler Dig elskovsvarm, og at Du saa sødt tilstaar og bekjender det, glæder mig usigeligt . . . ; ogsaa jeg føler denne Trang, som Du kjender hos mig, i en høi Grad . . . , den vaagner ene og alene ved Tanken om Dig, om min 40aarige, som om min 18aarige Elskerinde, for mig er ingen Spor af Forskjæl, jeg gisper og sukker, medens jeg skriver dette, ikke af Varmen, som strømmer gjennem de solbelyste Værelser, men af Længsel efter Dit Favntag« (samme brev).

Aarestrup kendte Carolines svagheder, og han kendte sine egne!

I et brev fra midten af juni – af Hans Brix fejlagtigt placeret blandt brevene fra 1852 med dateringen 9. september 1852 – beder han hende ikke spekulere over, om hun fører sig med maner i de kredse, hvor de færdes. Han minder hende om, at »den høieste Dannelselse ikke bestaaer i at pludre fransk og engelsk, eller kjende fornemme Noder og affectere Sands for Kunst og Lærdom – nei i rolig Anskuelse af Verdens Gang, af sin egen Skjæbne, af sin Omgivelses Ufuldkommenhed, i Bevidstheden af sin egen, og i den kjærligste Eftergivenhed og Forsonlighed mod andre«.

Aarestrup overlod det til sin hustru at bestemme tidspunktet for afrejsen fra Saksøbing og selve rejsemåden. De oprindelige

planer om at tage så lidt af familiens bohav som muligt med til Odense var som nævnt opgivet, og efterhånden var det ikke så lidt, der skulle bringes med. Det havde hele tiden været meningen, at Caroline skulle træffe aftale med en skipper på Lolland, der skulle bringe familien og dens ejendele til Fyn, og det overvejedes, om skipperen skulle sejle til Svendborg, Nyborg eller helt til Odense. Caroline foreslog, at sejlturen skulle gå til Nyborg, og Aarestrup tilbød straks at hente hende og børnene samt den store bagage i Slipshavn »med Viernervogn og en stor Fjedervogn«.

»O hvor jeg glæder mig, som et Barn, nei som en Brudgom, til at modtage Dig«, slutter Aarestrup sit sidste brev til Caroline; men så snart han har prentet sit navn, dukker atter »det daglige Livs Smaaskygger« op, og han tilføjer: »Kan Du faae noget godt Smør med fra Ulriksdal, saa gjør det, da jeg har temmelig meget tilgode. Sælg Skramleriet og Badekarret, hvis Du kan«.

Og så nærmede den dag sig, hvor Aarestrup kunne byde sin hustru velkommen i det nye hjem i Odense. »Du har længe nok havt det altfor smaat«, skriver han til hende, og med håbet om, at hun vil falde godt til i de nye omgivelser, fortsætter han:

»Omgangen her, troer jeg, kan blive meget behagelig og ugeneert, ganske som i Kbhv; man omgaaes kun hvem man vil. Nydelsen af Have vil Du heller ikke savne, men kun nødes til anstændig Paaklædning, der er meget vigtig for Sundheden og godt Humeur, naar Du vil hen i Kongens Have . . . Jeg kysser

Overtagelse af fysikaten i Odense

Din dydige Pande og længes ubeskrivelig efter Dit Skøds, Dine Armes, Din Omfavnelser Varme og Yndighed« (7. juni 1849).

Og det skulle ikke vare længe, før familien var samlet. Så snart lejligheden var sat i stand, traf Caroline de sidste forberedelser til rejsen, og en dag i slutningen af juni gik hun og børnene om bord på det skib, der skulle bringe dem til Nyborg, hvor familiefaderen tog imod. Og så gik turen til Odense!

4

*Jeg har hele Hovedet fuldt
af Physicatskriverier og de forestaaende
Visitatser*

Aarestrup kom til at virke som stiftsfysikus på Fyn i 7 år, og hvis man vil have et indtryk af de opgaver, han var beskæftiget med i sit embede, finder man et righoldigt materiale i hans årlige medicinalindberetninger til Det kongelige Sundhedskollegium (Rigsarkivet) og »Fyens Stiftsphysicats Copibog« (Landsarkivet for Fyn), hvor Aarestrup har skrevet kopi af samtlige udgående embedsskrivelser, i alt ca. 900.

Og hvem korresponderer en stiftsfysikus så med i embeds medfør? En væsentlig del af brevene er stilet til Det kongelige Sundhedskollegium og Stiftamtet og indeholder indberetninger af forskellig art; cirkulærer og forordninger fra Sundhedskollegiet ekspederes til samtlige praktiserende læger på Fyn, Tåsinge og Langeland, og der skal tages stilling til klager og forslag af vidt forskellig art. Stiftsfysikus' væsentlige opgave var at føre tilsyn

med alt vedrørende sundhedsvæsenet, og Aarestrup havde således kontakt med både læger, jordemødre, apotekere og tandlæger over hele Fyn.

Der var i de år, hvor Aarestrup beklædte embedet som stiftsfysikus, knap 50 læger på Fyn, Tåsinge og Langeland foruden en halv snes militærlæger i Odense¹ og Nyborg. Af de praktiserende læger var langt de fleste bosat i købstæderne, forholdsvis få på landet:

ODENSE AMT:

Odense:

stadslæge H. C. Helweg²
distriktslæge A. Esbensen³
hospitalslæge C. Gjellerup (død 1849)⁴
læge V. E. Blom (fra 1850)⁵
læge S. C. J. Hein⁶
læge Chr. Møller⁷
læge P. A. Scholten⁸
læge E. F. Teisen⁹

Kerteminde:

distriktslæge H. Harder¹⁰
læge P. Høst¹¹
læge W. E. Klein¹²

Bogense:

distriktslæge P. C. Larsen¹³
læge J. H. A. Nees¹⁴

Middelfart:

distriktslæge A. Toxverd¹⁵
læge J. N. Cantor¹⁶
læge J. G. H. Ralff¹⁷

Assens:

distriktslæge S. Hempel¹⁸
læge F. F. Kauffmann¹⁹

Landdistriktet:

læge C. W. Batch Boock, Østrup²⁰
læge C. F. Bloch, Rynkeby²¹
læge N. Gedalia, Vissenbjerg (til 1853)²²
læge G. A. F. Hansen, Tybrind (død 1853)²³
læge F. W. Meyer, Frederiksgave²⁴
læge P. A. B. Rasmussen, Køng (fra 1852)²⁵
læge L. Uldall, Tybrind (fra 1852)²⁶
læge C. C. Wulff, Asperup (til 1850)²⁷

Aarestrup som stiftsfysikus

SVENDBORG AMT:

Svendborg:

distriktslæge C. C. Ørnstrup (død 1850)²⁸

distriktslæge J. F. Mende (fra 1850)²⁹

læge, dr. med. J. C. Colding³⁰

læge J. C. D. Finke (død 1851)³¹

læge H. W. Møller³²

læge F. Mølmark³³

læge C. A. Ziegler³⁴

læge J. C. Ziemer³⁵

Nyborg:

distriktslæge B. F. T. Riber³⁶

læge E. J. Frisch³⁷

læge H. C. E. Hübner (død 1854)³⁸

læge J. H. Israel (fra 1854)³⁹

læge P. F. C. E. Salicath (fra 1855)⁴⁰

Fåborg:

distriktslæge C. C. V. Ortmann⁴¹

læge J. L. Erreboe⁴²

læge J. H. Gandil (fra 1851)⁴³

læge F. Ortmann (død 1851)⁴⁴

Landdistriktet:

læge G. V. Jantzen, Ringe (1852–54)⁴⁵

læge N. C. Krohn, Brahetrolleborg⁴⁶

læge F. M. Lange, Ringe (fra 1852 Svendborg)⁴⁷

læge, dr. med. C. H. von der Lieth, Ringe (fra 1854)⁴⁸

læge C. F. N. Reinhard, Ringe⁴⁹

læge L. R. Winther, Glorup⁵⁰

Langeland:

distriktslæge A. F. Toft, Rudkøbing⁵²

læge C. L. V. Fibiger, Snøde (fra 1852)⁵³

læge F. L. A. Schlegel, Lindelse⁵⁴

læge G. E. Sølling, Rudkøbing⁵⁵

læge N. A. Wengel, Tranekær.⁵⁶

Tåsinge:

læge C. F. Frølich⁵¹

En af fysikus' opgaver var som nævnt hvert år at foretage *medicinalindberetninger* over forekommende sygdomme i stiftet til Det kongelige Sundhedskollegium. Det var de praktiserende lægers pligt hvert år til stiftsfysikus at indsende beretninger fra deres eget distrikt, og Aarestrup var meget omhyggelig med at få indsamlet dette materiale til »den aarlige Physicats Indberetning, forsynet med Generaltabeller over Fødte og Døde, som Extract og Reflexion derover«.

Ikke kun medicinalhistorisk er Aarestrups indberetninger et fund. Både hvad inddeling og opbygning angår, er de udarbejdet med den allerstørste omhu, og man kan ikke andet end glæde sig over forfatterens sirlige og meget let læselige skrift. Schelde Møller har i Rigsarkivet haft lejlighed til at sammenligne dem med andre, og han finder Aarestrups »friskere og mere moderne end de fleste af hans samtidige kollegers« (Medicinsk Forum, jan. 1950).

Det var kun et mindre område af fysikus' arbejde at udarbejde medicinalindberetninger; men det nævnes i denne forbindelse indledningsvis, da de giver et udmærket billede af *sundhedstilstanden* på Fyn i midten af sidste århundrede:

På grundlag af kollegernes indberetninger tegner Aarestrup hvert år et billede af »den almene sundhedstilstand«:

For året 1849's vedkommende betegner han den som dårlig; dels var der »i Foraarsmaanederne stormfuldt og koldt Veirlig«, og dels udgik der megen smitte fra lazaretterne og de gårde, hvor der var mange soldater indkvarteret. Nogle steder var laza-

retterne så overfyldte, at der måtte indrettes nødlazaretter, og i flere tilfælde skete det, uden at myndighederne blev underrettet. Krigen havde nu varet i 2 år, og de fleste sygdomme forekom hyppigere end året før.

Især på Vestfyn bukkede mange under for smitsomme sygdomme. Det var især på denne egn, der var indkvarteret soldater, og dertil kom, at der i det hele taget var ringere hygiejniske forhold på landet end i byerne. Dødeligheden synes således at være større i landdistrikterne end i købstæderne. Aarestrup gør i denne forbindelse bl.a. opmærksom på »de usle Leiligheder, som paa Landet indrettes og udleies af enhver, der troer at have en Krog tilovers til Indsiddere. Usle, mørke, med Leergulv, ere de ofte saa smaa, at der knap er Plads til enkelte, endsige til mange Personer, som deri hobes. Forældre med 3-4 Børn ligge i een Seng, og de nyere Kakkellovne med Comfurindretning foranlediger, at al anden Skorsteensindretning til Kogning osv. gaaer af Brug, saa at Stuerne baade Sommer og Vinter opfyldes med Oes, Røg og Hede«. Aarestrup benytter da også lejligheden til at opfordre de fynske sogneforstanderskaber til at holde bedre opsyn med de stuer, der udlejes til hele familier.

Året efter betegner Aarestrup sundhedstilstanden som værende noget bedre. Indkvarteringen var reduceret, og epidemier kunne stort set begrænses til lazaretterne og deres nærmeste omegn.

Aarestrup udfærdigede den årlige indberetning til Det kgl. Sundhedskollegium med største omhu. Disse indberetninger er de vigtigste kilder, når det gælder hans profession som læge. Her ses omslaget til hans første indberetning (Rigsarkivet).

Types.
Stipendiary Medicinal
Subscription
for
1850.
1st April

For 1851 noterer Aarestrup, at han har modtaget næsten enslydende indberetninger fra de praktiserende læger, idet så godt som alle har betegnet sundhedstilstanden som værende ualmindelig god. Krigen var forbi, og dertil kom »gunstige Veirlighedsforhold«. Der blev ikke iagttaget større epidemier, og dødeligheden var ringere end i de forudgående krigsår.

Frygt for kolera havde også været medvirkende til at bedre sundhedstilstanden. Aarestrup konstaterer i denne forbindelse, at »Communalstyrelsen og ogsaa Sogneforstanderskaberne i Almindelighed har viist Redebonhed til at efterkomme, hvad man i hygiejnisk Henseende har opfordret til«.

Mens sundhedstilstanden betegnes som mindre god i 1852, hvor flere sygdomme optrådte epidemisk det meste af året, betegnes den i *de følgende to år* – selv i koleraåret – som »meer end almindelig god«.

Det er især *de smitsomme sygdommes forekomst*, Aarestrup bygger sin karakteristik på, og den første halvdel af den årlige medicinalindberetning koncentrerer sig da også udelukkende om disse:

Den sygdom, vi oftest finder omtalt, er *tyfus* (tyfoide febre):

Datidens hygiejniske forhold taget i betragtning var der stor fare for, at denne farlige sygdom skulle brede sig, og Aarestrup var på vagt, hver gang den forekom.

Det var især i egnene omkring lazarettene, tyfusen bredte sig. Værst var det på Vestfyn, hvor smitten bredte sig fra lazarettene på Hindsgavl og i Assens, hvor borgerne havde fri adgang

til lazarettet, der var oprettet i kirken. Snart efter konstateredes sygdommen i Bogense landdistrikt, og herfra bredte den sig mod syd til egnen omkring Vissenbjerg. Efterhånden greb sygdommen om sig i størstedelen af landdistrikterne, hvorimod byer som Odense, Nyborg og Svendborg så godt som undgik den. Fra midten af maj 1849, hvor Aarestrup overtog embedet, og til årets udgang foretog han en halv snes inspektionsrejser til de fynske landsbyer, hvor der var størst fare for, at epidemien skulle gribe om sig (Krarup, Ølsted, Vester Skerninge, Gestelev, Vissenbjerg og Vigerslev). – Aarestrup bemærker, at det ikke kun var den fattigste del af almuen, der rantes af denne sygdom; også blandt velhavende bønder, i præstegårde og på herregårde havde han iagttaget adskillige tilfælde.

Ikke overalt iagttog man de forholdsregler, stiftsfysikus havde truffet. Således måtte han »som et karakteristisk Træk hos Almuen bemærke, at de under Epidemiens Vedvaren, fx. i Sønderbrobysogn, forbudte Begravelsesgilder, efter Sygdommens Ophør regelmæssig bleve afholdte af vedkommende Familier«.

I Aarestrups første embedsår døde ikke mindre end 488 på Fyn af tyfus, hvilket han udregner til 14% af dem, som denne smitsomme sygdom har ramt. Størst var dødeligheden på selve lazarettene, hvor en fjerdedel af patienterne døde. Året efter var dødeligheden lige så stor; men der var heldigvis langt færre tilfælde. Antallet af dødsfald i hele fysikatet angives således til 167. Hårdest ramt var de landsbyer, der fik flest af deres unge hjem fra krigen.

Hvor omhyggelig Aarestrup var, når det drejede sig om tyfus, viser tilfældene i Ølsted. Han inspicerede første gang i midten af juli, på hvilket tidspunkt 2 patienter var døde og yderligere 8 angrebet. Imidlertid blev distriktslæge Ortmann, Fåborg, i hvis distrikt byen lå, syg, og da han således ikke var i stand til at tilse sine patienter, foretog Aarestrup selv inspektionsrejser til Ølsted i slutningen af november og i begyndelsen af december. Under det sidste besøg sørgede han for at få etableret en fast forbindelse med sognets præst, og pr. brev den 10. december tilbød han selv at tilse patienterne i Ølsted, indtil distriktslægen atter var rask.

Især var Aarestrup på vagt, når fremmede skibe lagde til. Var der fare for, at de bragte smitsomme sygdomme som tyfus og kolera med sig, sørgede han straks for, at de blev lagt under observationskarantæne i Odense Fjord, og at mandskabet blev undersøgt. Den 30. oktober 1850 kørte Aarestrup således til Munkebo for at undersøge mandskabet på den engelske brig »Belinda«, der sidst havde anløbet Kiel. »Da Briggen af Skibsjournalen saaes at have været under Seil den 27., og det samtlige Mandskab, overensstemmende med Captainens Udsagn, mødte paa Dækket og befandt sig i fuldkommen Sundhedstilstand, samt ingen andre Betænkeligheder vare til Hinder, bestemtes Observationsquarantainen hævet fra 1. Nov. at regne«, kunne Aarestrup samme dag indberette til Quarantine Commissionen i Odense.

14 dage senere var Aarestrup om bord på 2 skibe, der begge

havde anløbet den kolerabesmittede del af Norge. Også her fandt han mandskabet ved god helbredstilstand og kunne ophæve karantænen.

I de følgende år bukkede mange under for den smitsomme tyfus. For året 1851 indberetter Aarestrup, at 80 fynboer er døde af denne sygdom, det største antal i landsbyer omkring Odense. I februar foretager han bl.a. undersøgelsesrejser til Åsum og Højby; det sidstnævnte sted tilser han 16 patienter på 12 forskellige steder.

Af Aarestrups indberetning for det følgende år fremgår det, at sygdommen har været tiltagende og er forekommet hele året igennem. I hele fysikatet er registreret 114 som døde af tyfus. Værst stod det til i Drigstrup, som Aarestrup inspicerede sammen med distriktslæge Harder, Kerteminde den 23. januar. »De Syge fandtes spredte i Byen Drigstrup og dens Udflyttergaard. Under Sygdommens Gang havde 30 Patienter været fordelt omtrent 13 forskjellige Steder . . . Kun 3 Dødsfald vare indtrufne . . . Jeg skal imidlertid have min Opmærksomhed stadig henvendt paa Epidemiens Gang og om nogen Tid foretage en Undersøgelse af Sygdommen paany«, lover Aarestrup i sin indberetning til Stiftamtet den 2. februar. Denne fandt sted den 23. februar. Her kunne Aarestrup konstatere, at sygdommen var på retur, men at den nu havde bredt sig til Munkebo, hvor der var konstateret 5 tilfælde. Af beretningen fremgår, at der året igennem behandlede 119 patienter i Kerteminde-distriktet, og at 15 heraf døde.

I de følgende 2 år angives i mortalitetstabellerne henholdsvis 64 og 37 døde som følge af tyfus i Fyns stift. For 1855 er registreret 67 dødsfald, deraf adskillige i Måle og Viby ved Kerteminde, hvor sygdommen især rasede i sommermånederne.

I Akkerup konstaterede Aarestrup tyfus i præstegården. Stuehuset var nyopført et par år forinden; men det var beliggende på en lav, fugtig grund, som tidligere havde været møddingplads, og herfra udbredtes smitten.

I Maderup blev skolelærerens familie angrebet af denne ond-artede sygdom, og da Aarestrup erfarede dette, foretog han selv en undersøgelsesrejse til stedet og sørgede for, at al skolegang blev suspenderet indtil videre.

Af andre smitsomme sygdomme, der er forekommet i stiftet, angives i de af Aarestrup indsendte medicinalindberetninger følgende:

Kopper er registreret i 1854, hvor sygdommen bragtes til Assens af en vagabond, der kom fra Slesvig. Han blev indlagt på sygehuset med kopperne i fuldt udbrud, og han døde få dage efter. Sygehuset blev straks lukket og desinficeret; men smitten havde bredt sig, og opvartningskonens mand og yderligere 6 personer, der boede i nærheden af sygehuset, blev angrebet; heraf døde den ene. Distriktslægen vaccinerede ca. 500 af byens indbyggere, og sygdommen viste sig ikke mere.

Skarlagensfeber forekom epidemisk i årene 1853–55, især på den sydlige del af Fyn. En del børn døde, flest i 1854, hvor mortalitetstabellerne anfører 51.

Mæslinge-epidemi er anført i årene 1853 og 1854, hvor der hyppigt konstateredes tilfælde over hele fysikatet. Mortalitetstabellerne anfører for de to år i købstæderne 6 døde, i landdistrikterne 77.

Koldfeber (malaria) forekom hyppigt i årene 1852–55, i begyndelsen især langs kysterne og langs Odense å og fjord, i Stige og Seden og langs de inddæmmede områder på Sletten, siden over hele fysikatet. Den omstændighed, at der var mange tilfælde af koldfeber i 1853, var muligvis en af grundene til, at koleraen ikke greb så voldsomt om sig på Fyn (jvf. s. 8 iff). I hvert fald bemærker Aarestrup i sin indberetning til Sundhedskollegiet, at »den gamle Paastand, at Typhus fortrænges, hvor Koldfebre herske, har faaet Medhold ved den sjeldne Forekomst af Typhus-Febre paa Fyn«, og dette bekræfter Sundhedskollegiet i sin beretning. I 1855 betegner Aarestrup koldfeber som den mest fremtrædende sygdom i stiftet, »en almindelig Plage især for den arbejdende Klasse, Tjenestefolk og Børn«. Der er dog kun anført få dødsfald.

Hvilken indflydelse indkvarteringen fik på smitteudbredelsen aflæses tydeligt i mortalitetstabellen for *kighoste*. For 1849 er der således anført 368 døde i fysikatet, deraf de fleste i de vestlige distrikter, for de 3 følgende år henholdsvis 13, 21 og 9. I 1853 og 1854 havde sygdommen atter epidemisk karakter; vi finder i tabellen anført henholdsvis 81 og 64 dødsfald.

Difteritis og *croup* (strubehoste) hørte til de mest ondartede sygdomme. I 1849 anfører mortalitetstabellerne 393 som døde

af »Halssyge«, i 1850 594 (deraf alene 46 børn på Langeland), i 1851 222 (deraf 128 i Nyborg, Kerteminde og Assens lægedistrikter), i 1852 367, i 1853 154 (især i de sydfynske landdistrikter, i alt kun 5 i købstæderne), i 1854 97 (deraf 34 i Jordløse og Nørre Broby) og i 1855 51. Der var således tale om en alvorlig epidemi i Aarestrups første embedsår. Han kunne konstatere, at sygdommen ramte alle aldre, og at »meer eller mindre gunstige Livsforhold ikke syntes at udøve nogen Indflydelse paa Sygdommens Fremkomst eller Forløb«.

Også *brystbetændelse* (bronchitis) krævede mange ofre, i 1849 og 1850 således henholdsvis 406 og 409. Efter krigen optrådte den dog kun sporadisk.

»En Følge af Feltlivets Besværligheder« var også udbredelsen af *fnat* (scabies), der i krigsårene fulgte med de indkvarterede og hjempermitterede soldater; i de følgende år var denne hudsygdom dog i betydelig aftagende.

»*Kræft* og *Tuberkulose* kræve stadigt sine Offere her i Physicatet, skjøndt dog ikke i ualmindelig tiltagende Grad, hvorimod den gaadefulde *Chlorose* (blegsot) paafaldende synes at udbrede sig hos Landalmuen«, skriver Aarestrup i en af sine første indberetninger. I de følgende år konstaterer han, at disse sygdomme »er hyppigt forekommende«, for den sidstnævntes vedkommende »især hos en Mængde unge Fruentimmer af Bondestanden«. »Det er især Sypigerne og forkjælede Bønderdøttre, der hjem søges af denne sygelige Tilstand, men ogsaa hos unge, fattige, overanstrengte Tjenestepiger er den hyppig«, konstaterer han.

Aarestrup finder i en af sine indberetninger anledning til at omtale nogle tilfælde af *hysterisk krampe*, som han har haft lejlighed til at iagttage hos fanger i Odense Tugthus. Som symptomer angiver han »Hysten, Skrigen, krampagtige Bevægelser af hele Legemet, Tænderskjæren, Fordreielse af Øinene, Bevidstløshed . . . ringe Grad af Slimhindebetændelse hos de fleste i den øverste Deel af Vagina«. »Afsondring, kolde Overgydelser og streng Diæt var blandt de anvendte Midler de virksomste«, bemærker Aarestrup.

Endelig finder vi som afslutning af første bind af Aarestrups årlige medicinalberetning omtalt *kønssygdomme*, normalt under fællesbetegnelsen »Syphilis«. Vi finder anført antallet af patienter, der har været indlagt og behandlet for offentlig regning på »De syphilitiske Sygestuer« på Gråbrødre Hospital: 1849: 88, 1850: 95, 1851: 103, 1852: 87, 1853: 64 og 1854: 51. Da der vel kun er tale om de alvorligste tilfælde, må man ud fra tallene kunne slutte, at prostitution har været ret udbredt. Adskillige af patienterne har været under behandling flere gange, og næsten alle disse er at finde blandt de »offentlige Fruentimmer«, der dog ingenlunde er uden kontrol: »De offentlige Fruentimmers Undersøgelse her i Odense blev i det sidste Qvartal af Aaret fastsat til hver 8de Dag, istedetfor tidligere kun hver 14de Dag«, meddeler Aarestrup i sin indberetning for 1851.

Af de anførte tal i Aarestrups første indberetninger fremgår det, at langt de fleste af dem, der er behandlet for kønssygdomme, er af »Qvindkjøn« (1849 og 1850 73%); af de senere indberet-

Aarestrup som stiftsfysikus

ninger synes det at fremgå, at de fleste er af »Mandekjøn«. 55% af de behandlede patienter er fra Odense, 10% fra de øvrige købstæder, resten fra landet. Aarestrup bemærker dog, at kønsygdomme er aftagende blandt landalmuen.

Som det fremgår af oversigten over de smitsomme sygdomme, har disse i midten af sidste århundrede krævet mange ofre, ifølge mortalitetstabellen for 1849, udarbejdet af Aarestrup på grundlag af indkomne indberetninger, en væsentlig del af de ca. 4500 dødsfald, der årligt forekom i fysikatet:

Afsindighed	5	Kopper	2
Alderdom	728	Krampe- og Krampeslag . . .	317
Barselseng	70	Kræft	25
Blodstyrning	23	Meslinger.	9
Brystbetændelse	406	Nyfødte (ikke dødfødte) . . .	146
Brækning/Diarrhoe	11	Rosen	7
Drukkenskab	28	Rørelse	39
Dræbte af Andre.	125	Skarlagensfeber	22
Gigt	38	Tæring (Svindsot, Blegsot) . .	483
Guulsot	22	Urinsvagheder, Steen	11
Halssyge	393	Vattersot	145
Hastig Død	83	Venerisk Syge	1
Hidsig Feber	302	Andre eller unavngivne	
Kiertelsyge og eng. Syge	61	Sygdomme	537
Kighoste	368		<hr/>
Kolik, Forstoppelse, Brok,			4495
Underlivsbetændelse	96		

Til sammenligning kan anføres, at der (ifølge Statistisk Årbog, 1972) i hele landet i 1970 forekom i alt 339 dødsfald som følge af infektionssygdomme; tuberkulose og forskellige former for diarré tegnede sig for over halvdelen af tilfældene, sygdomme som meningitis, mæslinger, kighoste, tyfus, difteritis, skarlagensfeber, kopper og kolera for i alt 12. Det må samtidig bemærkes, at befolkningstallet er tredoblet siden 1850.

Når der et eller andet sted i fysikatet konstateredes en smitsom sygdom af epidemisk art, sørgede Aarestrup med al mulig omhu for, at de fornødne sikkerhedsforanstaltninger blev foretaget. Det var også tilfældet, da *koleraen* i 1853 kom til Fyn. Når den i Odense ikke fik samme omfang som andre steder i landet, skyldtes det ikke mindst de sikkerhedsforanstaltninger, fysikus havde truffet i årene forinden:

For at afværge en kolera-epidemi havde Aarestrup i en skrivelse af 18. maj 1851 foreslået kommunalbestyrelsen i Odense følgende:

1. Hensigtsmæssigheden af en permanent Sundhedscomite, der stadig har at vaage over Byens Sundhedstilstand og bringe i Forslag de Midler, som kunne tjene til at forbedre og kontrollere de hygieiniske Forhold, navnlig Reenligheden i Almindelighed og paa enkelte Steder.
2. Snarest muligt Forbedring af Byens offentlige Renovationsvæsen, der af Alle erkjendes for høist ufuldkommen.

3. Latriners og Møddingsteders snarest mulige Udrensning, i hvilken Henseende en gjentagen Opfordring til Borgere anbefales.
4. Opdæmmede Vandløbs og Cloakers paaskyndede Afløb og Udstykkelse (Rosenbækken, Pientedam, Grøvterne om Fattiggaarden).
5. Omsorg for tilstrækkelig Ventilation i alle Byens off. Localer, saasom Kirker, Skoler, Fattig- og Arbeidshuse, Arrester etc.
6. De næringsdrivende Borgeres Tilhold om, at undgaae al unødvendig Opdyngen af Klude, Beensamlinger, samt øvrigt Affald, der ved Forraadnelse foranlediger Stank og fordrøver Luften, navnlig hos Slagtere, Garvere, Feldberedere, Brændevinsmænd etc.«

I samme skrivelse foreslår Aarestrup, at byens læger indkaldes til et møde med kommunalbestyrelsen for at drøfte de i skrivelsen rejste problemer. Dette skete allerede den 31. maj, og her blev der nedsat en sundhedskommission, bestående af politimester G. N. de Klaumann, stadslæge H. C. Helweg, prakt. læge Chr. Møller samt 2 medlemmer af kommunalbestyrelsen, og den fik overdraget at forbedre byens hygiejniske forhold.

Af en skrivelse til Det kongelige Sundhedskollegium den 6. juni fremgår det, at Aarestrup i løbet af maj måned har foretaget inspektionsrejser til de fynske købstæder med det formål at få oprettet permanente sundhedskommissioner, bestående af den

lokale politimester, et par af byens læger samt et par borgerrepræsentanter. Også til sogneforstanderskaberne på landet ønskede Aarestrup, at der skulle rettes en lignende opfordring.

Når Aarestrup fremsatte dette ønske, skyldtes det ikke, at de hygiejniske forhold på Fyn var ringere end andre steder. En af hans vigtigste opgaver som stiftsfysikus var »at befordre den Off. Sundheds- og Reenlighedstilstand«, og dertil kom den truende kolera-fare. Alt i alt fandt han forholdene tilfredsstillende:

»Resultatet af min Inspectionsreise, hvad de nuværende Forhold angaaer, var i det Hele, at Fyens Stift, saavel i Stæderne som paa Landet, frembyder gunstige hygiejniske Forhold, at saare faa absolut skadelige Indflydelser gjøre sig gældende over Beliggenhed, Bygningsmaade, Vandledning, Reenlighedsforhold, Almuens Levemaade, Sygdomstilstand o.s.v. Vel er det uimodsigeligt, at Renovationsvæsenet, visse Kloakkers, Vandløbs og Inddæmnings Beskaffenhed paa flere Steder, navnlig i de mest befolkede Byer, trænger til radical Forbedring; men allevegne udviser Communerne Velvilje til, saavidt muligt, at afhjælpe disse Mangler. De off. Localer, Sygehuse, Arrester, Skoler, Kirker o.s.v., have heller ikke frembudt synderlig Betænelighed i sanitair Henseende. Ingensteds findes Overfyldning af fattige Familier, samlet i enkelte Bygninger eller Districter, i nogen foruroligende Grad. Det i denne Henseende mest truede Sted skulde maaskee Landsbyen Stige være, hvis talrige Befolkning, der ikke ere Landbrugere, men Størstedelen

Dagleiere og Fiskere, idelig er udsat for de om Sommeren fra den inddæmmede Kyststræknings Moradser opstigende Dunster. Dog lade disse Forhold sig neppe forandre. Opfordring til forbedret Ventilation er allevegne skeet, og navnlig hvor man længe har følt Trang dertil, i Skolerne, er denne ogsaa iværksat ved Hjælp af Ventilatorer i Lofterne. Over Almuens Tilbøjelighed til at sove i lukkede Alkover, hvor Halmen ikke ofte fornyes og Fugtighed samler sig, klages i Almindelighed af Lægerne; denne Omstændighed vil imidlertid vanskelig kunne hæves; men Indretningens Skadelighed, tør man haabe, vil med den tiltagende Reenlighedstilstand aftage, og Landbeboernes Sundhedstilstand her i Stiftet beviser, at de hygieiniske Betingelser, hvorunder de leve, i det Hele taget er gode«. ⁵⁷

Den følgende sommer indtraf en lang periode med trykkende hede, og det fik atter Aarestrup til – den 15. juli – at henvende sig til kommunalbestyrelsen i Odense, idet han endnu ikke havde modtaget nogen indberetning fra den året forinden nedsatte sundhedskommission. Han må omgående have fået svar, for allerede den 19. juli beder han sundhedskommissionen være opmærksom på det hensigtsmæssige i følgende hygiejniske foranstaltninger:

- »1. Tilsyn med Brolægningens Beskaff. i de smaa Gader og Stræder.
2. Vaaningers, i Forhold til Beboernes Antal, alt for ringe Rumfang.

3. Kjelderpostenes Udpumpning og Gaardspladsernes Bro-lægning.
4. Kjelderleilighedernes Undersøgelse, med Hensyn til Beboelse.
5. Drikkevandets Beskaffenhed og Tilstrækkelighed for Øieblikket.
6. Opfordring til Optagelse af løse Hunde«.

Den 11. juni 1853 konstateredes der kolera i København. Straks beder Aarestrup distriktslægerne iagttage, »at de om Cholera gjældende Lovbestemmelser følges og de foreskrevne Foranstaltninger iværksættes«, og samtlige praktiserende læger i fysikatet »indskjærper han uopholdelig at gjøre Indberetning, saafremt der i Embedsdistriktet viser sig Tilfælde af den epidemiske Cholera« (cirkulære af 20. juli 1853).

Det skete få dage efter, idet der var konstateret tilfælde af kolera i Svendborg. Smitten var blevet bragt til byen af en københavnsk familie, der skulle tage ophold hos nogle slægtninge på en gård i den nordøstlige del af byen. Herfra bredte smitten sig, og i begyndelsen af august måned konstateredes en række tilfælde i denne del af byen. Efter 3 ugers varighed indtrådte der en pause i epidemien, og man troede, at den var bragt til ophør; men i løbet af få dage bredte den sig over størstedelen af byen, og der måtte indrettes et lazaret på en gård uden for byen. Epidemien kulminerede i første halvdel af september, hvor i løbet af 14 dage 87 af byens indbyggere blev angrebet, og

heraf døde de 38. I omegnen konstateredes sygdommen i Tved og Sørup, og her døde 7 af i alt 11 patienter.

Stiftsfysikus holdt sig til stadighed orienteret om epidemiens udbredelse, og gang på gang indskærpede han »at drage Omsorg for, at de om Cholera gjældende Lovbestemmelser . . . med Hensyn til de . . . Afdødes Begravelse, Boligernes Rensning og saavidtmuligt Afsondring strengt overholdes«.

Den 26. august var Aarestrup på inspektionsrejse til Nyborg, hvor der var konstateret 3 tilfælde af kolera. En aldrende kone, en soldat og et 5-års barn var angrebet, og Aarestrup tilså dem. Dagen efter anfører han bl.a. følgende i et brev til en af byens læger:

»I Svendborg huserer Sygdommen slemt. Jeg frygter for at nogle af Lægerne skal blive syge; men de forlange ingen Assistance endnu. For at arbeide heldigt mod Cholera, anseer jeg imidlertid aandelig og legemlig Ro – til en vis Grad – for nødvendig, og den evige Agitation disponerer stærkt saavel til Sygdom som til Confusion. Kæmp heldig, kjære Ven, mod Spidsborgerligheden, og modsæt Dem saameget som muligt Behandlingen i Hjemmet; den viser sine Følger i Svendborg, hvor man nu – saavidtmuligt – ganske har forladt den«.

En af sidste århundredes største forlystelser på Fyn var Egeskov Marked, en årlig tilbagevendende begivenhed, der samlede hundreder af fynboer. En sådan sammenstimlen af mennesker ville forøge faren for spredning af smitten, og Kværndrup Sogneforstanderskab havde til Svendborg Amt indsendt et an-

dragende om tilladelse til at forbyde årets marked, der skulle afholdes den 23. september. Amtmanden lod andragendet gå videre til stiftsfysikus, og denne sendte den 7. september amtmanden følgende svar:

»Jeg har herved den Ære at tilmelde D. H., at jeg ganske deler Deres Anskuelse om Ønskeligheden af, at ovennævnte Marked aldeles kunde ophæves for iaar. Da imidlertid flere af Herredsfogeden anførte Grunde og andre Hensyn taler for, at denne extraordinaire Forholdsregel deels er utilstrækkelig, formedelst den i andre Henseender frie Communication med de af Cholera angrebne Patienter, deels vilde gribe forstyrrende ind i mangfoldige Interesser og maatte føre til Ophævelse af andre Markeder i dette Efteraar, slutter jeg mig til det af Deres Høivelbaarenhed fremsatte Forslag, at Markedet væsentlig kun indrømmes som Quægmarked og Forhandlingssted for Korn og Fødevarer, med de Indskrænkninger, som ved nærmere Bestemmelser ere at bekjendtgjøre og iværksætte, hvorved den større Sammenstimlen af Mennesker, der søge Markedet som Forlystelsessted, tildeels vilde bortfalde, og Tiden for Afholdelsen kunde indskrænkes til samme Dags Aften«.

Lige meget hjalp det. Der konstateredes kolera-tilfælde i Svendborg til hen i november måned; 97 af 210 angrebne døde.

Også Nyborg blev som nævnt ramt af epidemien. En pige, der havde tjent i København, var kommet hjem og havde bragt smitten med sig. Epidemien i Nyborg varede i 3 måneder, og af 34 angrebne døde de 24. Som omtalt advarede Aarestrup mod

behandling i hjemmet og tilrådede oprettelse af specielle kolera-lazaretter, og i Nyborg oprettedes et sådant på rådhuset. De evakuerede fik et pakhus og et par ubeboede bygninger stillet til rådighed.

Af Aarestrups indberetning om epidemiens omfang i Nyborg fremgår det, at sygdommen først og fremmest ramte »svagelige eller forfaldne Personer, der levede i trange Kaar, sammenstuede i smaae ureenlige Vaaninger«. En tredjedel af dem betegner han som drikkældige.

I det ene hus, hvor sygdommen huserede, stod kælderen fuld af vand, og den havde ikke været rensset i 2 år. I nærheden boede en familie på 6 medlemmer i 2 små værelser, hvoraf soveværelset ikke var forsynet med noget vindue og kun fik frisk luft og lys gennem døren ind til stuen. Yderligere anfører Aarestrup:

»Atmosfæren i dette Sovekammer var i høieste Grad forpestet, og ved nøiere Undersøgelse fandtes det, at den ene af Væggene vendte ud til en Stald med 4–6 Køer, som med Hornene havde gjort flere Aabninger i Leervæggen, og at en anden Væg, der ligeledes kun var af Leer, tillige dannede Væg deals for en Svinesti, deals for et Lokum«.

I landdistrikterne forekom kun få tilfælde af kolera, og som regel kunne det konstateres, at de angrebne havde været i forbindelse med slægtninge eller andre fra de købstæder, hvor epidemien huserede. Således anfører Aarestrup et dødeligt tilfælde i Lindeskov i Ellested sogn, og det drejede sig om en tjenestekarl, der nogen tid havde opholdt sig i Nyborg, samt

et dødeligt tilfælde på herregården Hvedholm, hvor en kvinde, der havde sin bopæl i Svendborg, var på besøg hos sin familie.

I Odense iagttoges kun 18 tilfælde i 3 isolerede grupper:

Den 29. juli konstateredes sygdommen hos en kone og hendes 11-årige søn, der begge dagen før var hjemkommet fra Århus, hvor koleraen havde hersket i nogen tid; i løbet af få dage døde moderen. Den 29. august blev en dreng i Søndre Forstad angrebet, og han døde den følgende dag. Smitten var blevet bragt til hans hjem af en smedesvend, der netop var hjemkommet fra København. Dette medførte yderligere 13 tilfælde fordelt på Søndre Forstad og Gråbrødre Hospital, på hvis sygestue smedevenden, der havde bragt smitten til byen, var indlagt fra den 4. til den 14. september. Først blev drengens moder angrebet, derpå drengens søster og 2 personer i hvert af nabohusene; på Gråbrødre Hospital blev 4 hospitals- og dårelemmer angrebet. Den 3. gruppe udgjordes af et ægtepar, der boede i et lille hus ved Ejby Mølle; manden arbejdede ved kanalbassinet, hvor der lå flere skibe, der var kommet fra København og Århus, og ad denne vej var han blevet smittet.

I Odense laddistrikt indtraf det første tilfælde den 30. juli, hvor en væver fra Villestofte, der havde været på rejse til Århus, blev syg og døde. Væverens søn og svigerforældre døde 3 dage senere. Enken og yderligere 3 børn blev angrebet, og det mindste barn døde. Sygdommen bredte sig ikke yderligere.

I hele fysikatet blev 289 personer angrebet af den ondartede sygdom, og heraf døde de 152. I hele landet blev anmeldt som

angrebne 10.598 personer, hvoraf 6.688 døde. Især i købstæderne var smittefarens stor, og her forekom da også 86% af samtlige tilfælde. Hårdest ramt var en række kystbyer, hvor op til 5% af indbyggerne blev angrebet: Ålborg (5,3%), Frederikshavn (4,9%), København (3,8%), Nykøbing F. (3,0%), Århus (2,4%), Svendborg (2,1%) og Skagen (1,3%).

Odense havde i 1853 ca. 12.000 indbyggere, og som grunde til, at landets næststørste by kunne nøjes med 18 tilfælde af kolera, anfører Aarestrup bl.a. i sin indberetning om koleraen, der afsendtes den 16. marts 1854 til Sundhedskollegiet, at »Byen i Forhold til sin Folkemængde indtager et meget stort Omfang, og at der ingen stillestaaende Vande af nogen Betydning findes«.

Det er muligt, at befolkningstætheden i Odense i midten af sidste århundrede ikke var så stor som i mange af landets øvrige købstæder; men de forholdsregler, Aarestrup lod træffe, har også været af betydning:

Foruden stadslæge, distriktslæge og hospitalslæge fandtes der i Odense 4 praktiserende læger, og i tilfælde af en kolera-epidemi havde Aarestrup udvirket, at de skulle betjene hver sit distrikt. Hver gang der var mistanke om kolera, foretog stiftsfysikus selv en undersøgelsesrejse, således som nævnt den 26. august til Nyborg, hvor der var konstateret 3 tilfælde, og den 17. september til Fremmelev i Lunde sogn, hvor sognepræsten havde indberettet en 6-årig drengs pludselige død. Aarestrup kunne dog konstatere, at der ikke var tale om kolera. Også i Odense måtte Aarestrup adskillige gange konstatere dette. » I disse Nætter

har jeg 2 Gange været kaldt ud – altid blind Alarm om Cholera«, hedder det den 30. august i et brev til Chr. Petersen.

At der havde bredt sig en voldsom frygt for denne sygdom kan ikke undre. Ingen frygtede koleraen mere end H. C. Andersen, hvis besøg i Odense i eftersommeren 1853 giver et godt billede af stemningen i byen:

Efter et par ugers ophold på Glorup rejste H. C. Andersen den 1. august over Odense til Silkeborg. Om det korte ophold i byen skrev han den 7. august til Edvard Collin:

»Jeg tog til Odense og overnattede for at træffe Posten til Jylland, i Odense var to Cholera Tilfælde sagde man, jeg sov slet og havde, naturligvis strax Knibe i Maven, der i den Grad, ved min Indbildning, tog til, saa at Reisen til Middelfart var en Tortur, Vandet sprak mig ud af alle Lemmer; men da jeg stod paa jydsk Grund var det, som den onde Plageaand foer hen, jeg følte mig rask og har Gud været lovet følt mig saaledes siden«.

Da H. C. Andersen godt en måned senere atter passerede Odense på vej mod København, hørte han atter rygter om kolera-tilfælde i Odense, og opholdet denne gang blev også kun af kort varighed:

»Paa Veien derhen hørte vi at der var Cholera i Odense, som ikke satte os i godt Humeur, men der var nu intet andet for end at komme der; vi vilde strax gaae videre, men i Odense vilde de ikke indrømme at Sygdom var der, men forsikrede at den derimod var i Nyborg, saa blev vi da, men jeg havde det Uheld at da jeg om Morgenen vaagnede i min Seng opdagede jeg, ved

den Kulde jeg følte, at Pigen havde glemt at sætte Krogene fast paa Vinduerne, og at jeg havde sovet for eet der stod aabent, De kan troe jeg blev forfærdet« (Brev til Jonas Collin 10. sept. 1853).

Medvirkende til, at epidemien på Fyn blev begrænset til Svendborg, Nyborg og Odense, var det også, at Aarestrup sammen med distriktslæger og politiembedsmænd havde »bereist deres respektive Distrikter, for paa selve Stederne at paasee de sanitaire Interesser og træffe de behørige Forberedelser til Modtagelse af Sygdommen«. Således var der på forhånd udset lokaler, der i påkommende tilfælde kunne indrettes som kolera-lazaret.

Derfor må det undre, at en odenseansk smedesvend, der en tid illegalt havde boet i samme hus som drengen, der blev angrebet, og oven i købet havde deltaget i dennes begravelse, blev indlagt på den almindelige sygestue på Gråbrødre Hospital – og ikke på kolera-lazarettet. På hospitalet blev som nævnt 5 lemmer angrebet af sygdommen, og det fik Aarestrup til at give stadslæge Helweg, der havde ordineret indlæggelsen, følgende irettesættelse, fordi han ikke havde fulgt de givne instrukser:

»Det Huus i Søndergade (hvor der er konstateret Cholera) er af Sundhedscommissionen med Rette betragtet som inficeret, Røgning og Udrensning, ja Udflytning er foretaget, forsaavidt den var mulig. Ikkedestomindre har jeg erfaret, at en Smedesvend, Petersen, boende i samme Huus, men hvis Ophold der fordulgtes, jevnlig besøgte den førstangrebne Dreng under hans Sygdom og var med ved Begravelsen . . . Da hans Sygdom og

Stedet, hvorfra han bragtes, havde den ovenbetegnede Beskaffenhed, maa jeg herved tjenstligt udbede mig Hr Stadslægens beh. Erklæring om, hvilke Grunde der kan have bestemt Dem til at anvise denne i mine Øine høist mistænkelige Patient til Sygehusene og ikke til det paratstaaende Cholera-Lazareth, hvor det netop var i det Offentliges Interesse at saadanne Patienter indlagdes» (Brev til stadslæge Helweg 11. sept. 1853).

Bortset fra dette ene tilfælde blev det overholdt, at alle pårørende til de smittede blev evakueret, og denne foranstaltning skulle vise sig meget gunstig for byen. Af de 22 personer, der blev evakueret, blev kun én angrebet, og byen blev således forskånet for en epidemi af alvorligere karakter, hvilket ikke mindst skyldtes den påpasselighed, stiftsfysikus udviste.

Man må med Vilh. Bergsøes ord sande, at en læges gerning under enhver epidemi er tung og besværlig. Dog undgik Aarestrup den fortvivlede situation, som Bergsøe oplevede i København i koleraåret, hvor »man kun tænkte paa Ligkister, men saa billige som muligt«. Stemningen på byens hospitaler – »hvor selv Hippokrates maatte erklære sig fallit« – er gengivet i hans roman »Fra Piazza del Popolo« (1866):

»Man tænke sig Stuer saa overlæssede, at Patienterne undertiden ikke havde hundrede Kubikfod Luft til at fylde deres Lunger med; man tænke sig denne Luft saa tung, saa stinkende og saa fortvivlet inficeret, at enhver Patient, som kom derind, døde; man tænke sig disse Dødslejer, hvor Hospitalet havde saa lidt af deres nødvendige Rekvisitter, at Hovedpuderne ofte reves

bort under de døende, for at anvendes til de nysankomne – og man faar endda kun et svagt Billede af de Forhold, hvorunder vi virkede. Man maa hertil lægge Skrigene af dem, der vaandede sig i de forfærdeligste Kramper, de stønnende Suk, de angstfulde Udraab af dem, der stod i Begreb med at forlade et Liv, som kun havde været dem til Jammer og Elendighed; den forstenede Ro og den Fortvivlelsens Resignation, der herskede hos dem af Lemmerne, som endnu ikke var bleven angrebne, men som, lig Fangerne i Velfærdskomiteens Fængsler, hver Morgen ventede det Øjeblik, da Slutteren skulde træde ind for at raabe Navnene op paa dem, som paa denne Dag skulde bøje sig under Guillotinen«.

Når Odense kunne undgå sådanne tilstande, har det sikkert foruden Aarestrups påpasselighed spillet en rolle, at byens vandforsyning var blevet væsentlig forbedret: Uden for Vesterport var der i årene forinden opført et moderne vandværk, og det kunne netop tages i brug kort tid efter, at det første kolera-tilfælde var konstateret. Odense kunne nu få filtreret vand – i modsætning til f.eks. København, hvor vandet blev ført ad utætte trærender, der bl.a. krydsede kloakløbene fra Frederiks Hospital, der var overbelagt med kolera-patienter. Filtreret vand har været en ikke ringe sygdomsbekæmpende faktor, og man har siden netop fået vished for, at kolera-bacillen bl.a. overføres gennem drikkevandet.

»En Ulighed i Anskuelserne om, hvem der tilkommer den afgjørende Bedømmelse af muligt indtreffende Sygdomstilfælde«

viste sig 2 år senere, hvor der forekom et enkelt isoleret tilfælde af kolera i Odense. Da en 56-årig enke, der boede i et lille hus på Nørrebro, blev angrebet af sygdommen, måtte Aarestrup konstatere, at sundhedskommissionen ikke var forberedt på en koleraepidemi. Stiftsfysikus og politimester sørgede for, at alle forholdsregler straks blev truffet, og der blev da heller ikke iagttaget yderligere tilfælde. Politimesteren var – efter Aarestrups udsagn – enig med ham i, »at dette Sygdomstilfælde ikke burde gjøres til Gjenstand for offentlig Omtale, for ikke at allarmere Byen og Omegnen«, og derfor blev Aarestrup meget forundret over den følgende dag i Fyens Stiftstidende at læse en bekendtgørelse derom fra Politikammeret i Odense. I en skrivelse til Stiftamtet den 7. oktober 1855 lagde han ikke skjul på, at han ikke var tilfreds med den måde, hvorpå politimesteren og sundhedskommissionen havde behandlet sagen, og han følte sig underkendt som stiftsfysikus:

»Som Embedsmand har jeg Pligter at varetage, der ikke lade sig tilsidesætte, og med hvis Udførelse en Misforstaaelse af Forholdenes Natur hos andre Embedsmænd ikke lader sig forene . . . Jeg tør ialtfald forvente, at Stiftamtet vil . . . erindre vedkommende Autoriteter om Udstrækningen og Grændserne af deres Competence«.

Aarestrup overvågede som sagt strengt, at de givne instrukser blev overholdt, og det har harmet ham, at sundhedskommissionen ikke som 2 år tidligere var forberedt på at modtage en kolera-epidemi, og at politimesteren mod den trufne aftale lod

bekendtgøre, at der var konstateret et tilfælde af kolera i byen. Det fremgår ikke af skrivelserne, at han selv har henvendt sig til politimesteren og sundhedskommissionen for at påtale den efter hans opfattelse grove forseelse; tværtimod truer han Stiftamtet med at lade sagen gå videre til ministeriet eller Sundhedskollegiet, såfremt det ikke erindrer de pågældende autoriteter om deres kompetence.

Ret megen smidighed udviser Aarestrup ikke i denne sag. 2 af byens læger var som nævnt medlemmer af kommissionen, og for mange tilfælde af denne art kunne nok sætte det kollegiale samarbejde over styr.

Når en kollega havde udvist *tjenstlig forsømmelighed*, tog Aarestrup de skrappe midler i brug frem for at gå forhandlingens vej. Det gjaldt ikke mindst, når de praktiserende læger forsømte at indsende beretninger. Ifølge et cirkulære af 1803 var stiftsfysikus forpligtet til én gang om året at indsende en medicinalindberetning til Det kongelige Sundhedskollegium, og denne byggede på indberetninger fra de praktiserende læger til stiftsfysikus.

Meget besvær havde Aarestrup især med at få fravristet Kerteminde-lægen W. E. Klein den årlige indberetning. Da Aarestrup i april 1853 rykkede for en sådan for året 1852, tillod Klein sig i al korthed at svare følgende: »Intet er at indberette, som for Tiden fortjener særlig Omtale«. Aarestrup opgav at føre yderligere forhandlinger med Kerteminde-lægen, der også havde forsømt at indsende sin indberetning rettidigt det foregående år,

og lod Stiftamtet tage sig af sagen: »Da practis. Læge Klein i Kjerteminde . . . ikke har været at formaae til at udfylde den befalede Medicinal-Indberetning, saa maa jeg herved udbede mig Stiftamtets Assistance« (Skrivelse til Stiftamtet den 27. april 1853).

Af en ny skrivelse til Stiftamtet den 29. november fremgår det, at Aarestrup stadig ikke har modtaget nogen indberetning fra Klein, og at han har måttet anføre dette i sin »General-Rapport til det Kongl. S. C.«. Klein har svaret Stiftamtet, at han »i behørig Tid har anmeldt for Physicatet, at i hans Praxis Intet er forekommet af særlig Interesse«. I sin skrivelse til Stiftamtet karakteriserer Aarestrup dette svar som »en ubegribelig Misforstaaelse af Medicinal Indberetningens Væsen« og »en høist upassende Pligtforsømmelse«. »I Svendborg Amt havde jeg for et Par Aar siden et lignende Tilfælde; ved Amtets Paalæg om uoph. Indsendelse under daglig Mulkt, opnaedes idetmindste den formelle Opfyldelse«, slutter Aarestrup.

Den 13. januar 1854 modtager Aarestrup endelig Kerteminde-lægens indberetning, og han afslutter sagen med følgende skrivelse til Stiftamtet:

»Da practis. Læge Klein i Kjerteminde under 13. d. endelig har ladet sig bevæge til at tilstille mig en Med. Indber. for 1852 i nogenlunde anstændig og tilbørlig Form, er min Fordring forsaavidt fyldestgjort . . . Derimod tillader jeg mig at henstille til Stiftamtets behagelige Forgødtbefindende, om ikke practis. Læge Klein fortjente en Irettesættelse og alvorlig Paamindelse om, for

Fremtiden ikke at foraarsage Autoriteterne et saa besværligt Arbeide ved hans forsætlige Tilsidesættelse af en almindelig lov-befalet Pligt for alle off. og privat practis. Læger i Danmark« (Skrivelse til Stiftamtet 25. jan. 1854).

Den følgende sommer har praktiserende læge i Odense S. C. J. Hein undladt at indberette »en *formentlig* epidemisk Sygdom i Vullerslev« (Volderslev), og Stiftamtet forespørger hos stiftsfysikus, belært af dennes fremfærd mod Kertemindelægen, om Hein ikke også bør have en sådan irettesættelse. Aarestrup svarer:

»Jeg finder ingen retfærdig Anledning til at give Sidstnævnte en Irettesættelse, men vel et Tilhold om, i sin Praxis at være opmærksom paa saadanne samtidige Sygdoms Tilfælde, der kunne give Mistanke om epid. Udbredelse, samt ufortøvet gjøre Anmeldelse derom« (13. juli 1854).

Tonen er da også en anden, da Aarestrup tilskriver læge Hein:

»Ifølge Stiftamtets Skrivelse af 13. d. skulde jeg . . . ikke undlade at tilkjendegive Dem, at Stiftamtet forventer, at De i Deres private Praxis vil være opmærksom paa saadanne samtidige eller nærpaahinanden følgende Sygdomstilfælde af ondartet Beskaffenhed, der kunne give Mistanke om epidem. Udbredelse, samt at De, ved ufortøvet at gjøre Anmeldelse derom, for Fremtiden vil søge at undgaae Districtslægens Anke i denne Henseende« (Brev til læge Hein 29. juli 1854).

Aarestrup har ikke villet lægge sig ud med Odense-kolleagaen, der nok har hørt til omgangskredsen. Formelt lader han en

klage fra distriktslægen og amtet gå videre uden selv at tage stilling til, om der foreligger en tjenstlig forsømmelse! Havde det drejet sig om læge Klein fra Kerteminde, havde skrivelsen nok fået en lidt anden formulering!

Lægernes vilkår fandt Aarestrup ellers i det store og hele ret gode. Der var ikke mangel på læger i fysikatet; tværtimod fandt Aarestrup i begyndelsen af sin embedstid, at der var for stor konkurrence blandt de praktiserende læger, hvilket ikke mindst skyldtes, at en del militære læger – der var i Odense 1 overlæge og 4 underlæger – også drev privat praksis. »Det har naturligviis foraarsaget et ikke ubetydeligt Afbræk for de civile Læger«, finder Aarestrup med rette. Selv havde han også vanskeligt ved at skaffe sig privat praksis: »Med Praxis gaaer det naturligviis kun meget smaat, idet Overfyldningen med militaire Læger gjør Odense til den uheldigste By« (29. december 1849).

Især behagede det ikke Aarestrup at erfare, at »den gamle Nielsen⁵⁸, en polidsk Practicus« fra Fredericia, der var brigadelæge på Fyn under felttogene, men drev en betydelig privat praksis ved siden af, havde planer om at slå sig ned i Odense:

»Alle Practici i Odense see skjævt til, at han vil tage Ophold der; thi han har et stort Renommee fra Frederits og forstaar at udnytte det hos Almuen; er ogsaa, siges der, meget godtkjøbs« (29. december 1849).

Den pågældende læge synes dog ikke at have realiseret planen om at slå sig ned i Odense. – Først ved udgangen af 1851 »hævedes Trykket ved Overfyldningen af militaire Læger«.

Det kneb dog stadig for Aarestrup, og i sin rapport for 1852 benytter han lejligheden til under omtale af lægernes vilkår at omtale sine egne:

»Lægernes Vilkaar her i Stiftet maa vel i det Hele taget be-
tragtes som ret gode . . . Hvad min egen Stilling, som yngst
Physicus, angaaer, da er Regjeringens Hensigt, at privat Praxis
skal kunne supplere den lave Gagering til anstændigt Udkomme
for en Familie, ikke let opnaelig. Physicatsforretningerne . . .
skulle sandelig ikke afgive stor Indtægt, men at de vanskeliggjør,
ja næsten umuliggjør en stadig Huslægepraxis, er øiensynlig«.

I anden forbindelse giver han udtryk for sin utilfredshed med
»Sundhedscollegiets ulykkelige Ide, at Vaccinationen ikke egner
sig for Physicat-Embedet« (29. dec. 1849). Det var for det
meste distriktslægerne, der var »Vaccinateurer«, og som sådanne
mente Aarestrup, de havde alt i deres magt. »Tabet af Vaccina-
tionsindtægten er en Ubetydelighed imod Tabet af al Anledning
til at komme i Berøring og Bekjendtskab med Landbeboerne«,
slutter Aarestrup, på det nærmeste opgivende ethvert håb om at
få praksis på landet.

Som stiftsfysikus havde Aarestrup ellers et nært samarbejde
med de praktiserende læger, hvilket bl.a. gav sig udslag i en
omfattende korrespondance. Cirkulærer af forskellig art blev så-
ledes tilstillet stiftsfysikus fra Sundhedskollegiet, og det påkom
ham at videreekspedere dem til hver enkelt praktiserende læge.
Undertiden fandt Aarestrup selv anledning til over for de prak-

tiserende læger at indskærpe, at diverse forholdsregler iagttoges.

Derudover hørte det til stiftsfysikus' arbejde at koordinere samarbejdet mellem de praktiserende læger i stiftet: Ønskede en læge orlov, var det stiftsfysikus, der bevilgede den og konstituerede en kollega i embedet. Oprettelse og deling af lægedistrikter hørte ligeledes til hans arbejdsområde; således anbefalede han i 1851, at Svendborg lægedistrikt blev delt i 2, så at der oprettedes et nyt i den nordlige del med Ringe som centrum, idet der her fandtes et apotek.

Aarestrup udarbejdede omhyggeligt sin årlige medicinalindberetning i 2 bind. Det første bind behandler som nævnt de smitsomme sygdomme, – bortset fra koleraen i 1853, der indberettes specielt. 2. bind er koncentreret om de andre områder af medicinalvæsenet, som stiftsfysikus førte opsyn med og havde ansvaret for:

Bl.a. skulle stiftsfysikus på grundlag af indberetninger fra de praktiserende læger og præsterne udarbejde forskellige statistikker til Sundhedskollegiet. Fra Aarestrups første embedsår foreligger der således grundige oversigter over *fødsler og dødsfald* i hele fysikatet:

	Totalsum	Landdistrikterne	Købstæderne
Fødsler 1849 . . .	5554	4503	1051
Fødsler 1850 . . .	5691	4587	1104
Dødsfald 1849 . .	4495	3538	957
Dødsfald 1850 . .	4060	3317	743

5. Tidstid og Dødsfald

Antallet af Fødsler i Dødsfalds indberetning
har for Landdistrikterne i 1850 været:

	4587,
for Kjøbstæderne	1104,
bricitant 88. Fødselsstæder:	
Saltsummen for hele Kjøbstædet:	5691.

Sammen overflige fødsler Fødsels. An-
tal for 1849 med 143 og Antallet for 1848 med
228.

Blandt disse Fødsler var <u>single</u> :	924
Dødsfald <u>single</u> :	40
	<u>964,</u>

alt over 17%

Mortalitetsforholdet har været gunstigt
for 1850, end for 1849, idet Tabellen indvise.

for

for Totalsum af De'rfact:

Landbrøderne 3317

Kjøbmande 743

helt Officielt: 4060.

altesam 747 fanns, end det fremgaar at den
høitids Grøndens snar siges i de forandrede
Forhold, navnlig den mindre Grad af Indvorn
kung, de høitids Tider og Kirkefjens spækkene
Tilværelse, idet i kort bibeholdt alle indtrif
en Formindelse af De'rfact ¹⁷⁷⁷ af disse to end
Systemene af 590 Indvorn; ligesom ogsaa
Kirken "Double af Anden, den 1849 havde
125, for 1850 kun talte 4.

Et stigende Antal Maade vifer ianstedt
Kirken "Halvtige, den 1849 havde de 1 alle
betydelig Antal 393, men for 1850 kun 594.

Incorporation anføres i den for høitids
forættende, og Kirken "Berøfting, har
desuden ogsaa det quæstionale Tal 59, idet i det
holdet 1849 var 70. 5989, eller 1:78, 1850 derimod
59: 5603 med Forandring af Forholdene af alle

Af fødslerne er 17% forekommet uden for ægteskab (1969: 11%). Det fremgår endvidere, at i 1849 er 70 kvinder døde i barselsseng, året efter 59; i de følgende år er tilfælde med barsel-feber dog aftagende. Af vaccinationslisterne, som stiftsfysikus ligeledes udarbejdede, fremgår det, at ca. 80% af det antal børn, der blev født i 1849 og 1850, var vaccineret, inden de var fyldt 2 år.

Når mortalitetsforholdet for 1849 ikke er så gunstigt som for de omkringliggende år, skyldes det som omtalt den store smittefare som følge af de mange indkvarteringer, hvilket bl.a. resulterede i langt flere tilfælde af tyfus, difteritis og kighoste end året før. Dette aflæses tydeligt i mortalitetstabellerne:

Dødsfald	1848	1849	1850	1851
Tyfus	288	488	167	80
Difteritis	269	393	594	222
Kighoste	78	368	13	21

Medvirkende til den stigende dødelighed i 1849 var også de mange, der på lazaretterne døde af deres sår; som »Dræbte af Andre« anføres således: 1848: 3, 1849: 125, 1850: 4.

Som dødfødte anføres (svarende til ca. 4% af det samlede antal fødte⁵⁹)

1849: 211	1852: 275
1850: 243	1853: 277
1851: 236	1854: 281

Om »omkomne ved voldsom Død« oplyser Aarestrups statistik for årene 1849–52:

	1849	1850	1851	1852
Selv mordere	34	44	19	19
Drukne	25	38	30	21
Indebrændte	4	4	0	9
Andre tilfælde	38	32	9	25
(Sammenstyrtning af grusgrave, mergelgrave, kvælning, forgiftning, vådeskud, dræbt af dyr, overdreven nydelse af spiritus o.a.)				
I alt	101	118	58	74

Af institutioner, stiftsfysikus førte opsyn med, nævnes først *sygehusene* – eller snarere sygestuer, for sygehuse i moderne forstand fandtes der ikke i datidens Odense. Der var her 3 slags sygestuer, nemlig »de almindelige Sygestuer«, »de syphilitiske Sygestuer« og »Daareanstalten« (se s. 139 ff.), der alle havde til huse på Gråbrødre Hospital.

Sygestuerne benyttedes ikke helt til samme formål som sygehusene i dag. Det var først og fremmest almuen, der gjorde brug af dem, – og væsentligst håndværkssvende og tjenestefolk, der i sygdoms tilfælde havde vanskeligt ved at få den fornødne pleje. Det er da også forholdsvis få patienter, der har været indlagt:

1849: 49	1851: 120	1853: 142
1850: 120	1852: 156	1854: 131

1. Sygehuset.

Das Sygehuset i Odense har, ifølge
Statstings Medlems Indberetning, i 1850
varet indlagt 120 Patienter, der med
14 overliggerne for 1849 indgjorde 134, af
hvilke 4 døde og 3 vare i den ene og den
anden Skilling. Statstings Medlems
giver en phrenetisk Ansigelse. 2 Ansigelse-
lister af Excess: blev foretagne; en Duplex
cataracta, med helbredt Udfald, for begge
Øjne; Udfælling af 2 lipomatøse Svulster;
2 Puncturioner for Hydrocele test., med radical
Helbredelse; en Excision af en Ulcer af
proe. ab. maxilla inf. Disse Sygehuset,
der afhængtes af Prorogum i Odense, udførelse
for Transfusa, og af flere, i en chirurgisk
Sektion for Landet, holder i god Orden,

I de fleste tilfælde drejede det sig om patienter med smitsomme sygdomme. Af kirurgiske patienter synes der kun at have været få. Aarestrup anfører de operationer, der har været foretaget, og det drejer sig kun om nogle få pr. år; bl.a. nævner han et par amputationer, et par brok-operationer, fjernelse af svulster, et par stær-operationer, en kastration, en hareskår-operation og »Steenknusning med Jacobsens Steenbryder«. — De fleste af operationerne synes at være lykkedes. — Ved åreladninger assisterede »Barbeer Hennings«.

Målt med vore dages forhold kan vi kun finde Odenses sygehusvæsen i midten af sidste århundrede beskedent. Aarestrup var dog tilfreds: Sygestuerne holdtes i god orden, og de afhjalp en stor trang: »Forresten ere disse Sygestuer tilstrækkeligt for det anmeldte Patienttal, luftige og velforsynede med de nødvendige Requisiteer«, anførte Aarestrup i sin indberetning for 1851; men han fandt dog, at »Odense med 11.122 Indvaanere« burde være i besiddelse af et hospital. Der blev dog ikke taget initiativ til oprettelse af et sådant i hans embedstid. Et sygehus i moderne forstand fik Odense først i april 1862, hvor det nyopførte sygehus i Albanigade toges i brug.

Derudover fandtes der på Fyn sygehuse i Assens og Svendborg. I krigsårene benyttedes de udelukkende som militære lazaretter, og fra de efterfølgende år savner Aarestrup udførlige efter-

Uddrag af Aarestrups medicinalindberetning 1850 (Rigsarkivet), hvoraf det fremgår, at der det pågældende år har været indlagt 120 patienter på byens sygestuer, »væsentligt Tjenestefolk og Patienter fra Landets.

retninger om deres funktion. Sygehuset i Svendborg betegner han dog som værende »af middelmaadig Beskaffenhed«, Sygehuset i Assens »velindrettet« – I 1850 nævner Aarestrup, at der har været fremsat planer om oprettelse af et sygehus i Fåborg. De strandede imidlertid på grund af uenighed mellem kommunalbestyrelse og amtsråd, og heller ikke her synes Aarestrup at have vist sagen synderlig interesse. Hans kommentar lyder: »Forhandlet uden Physici Vidende«!

Opsyn med jordemødre og tandlæger varetoges også af stiftsfysikus:

Der var på Aarestrups tid ca. 110 distriktsjordemødre og ca. 20 privatpraktiserende jordemødre i hele fysikatet, og gennemsnitlig tog hver imod 40–50 nye verdensborgere om året.

Man får det indtryk, at jordemoderstillingen må have været eftertragtet i midten af sidste århundrede, idet Aarestrup modtager ansøgninger en masse fra yngre kvinder, der ønsker at blive optaget som »Jordemoderlærlinge« på Den kongelige Fødselsstiftelse. I løbet af ét år ekspederer Aarestrup således ca. 100 ansøgninger. Hvor stor interessen for jordemoderfaget var, viser bl.a. følgende skrivelse fra Aarestrup til Stiftamtet den 15. august 1850:

»Hoslagt har jeg den Ære at tilstille Stiftamtet en Ansøgning fra Nielsine Lange, Snedkersvend Niels Nybos Kone, af Allerup Sogn, om Optagelse som Jordemoderlærling. Det er 4' Gang, hun ansøger om denne Begunstigelse, og ligesom jeg tidligere har erklæret hende i alle Henseender ualmindelig skikket og i

Overensst. med Justitsministeriets Circ. af 10. Okt. 1848 har anbefalet hende paa Grund af hendes Svigermoders, den 67aarige Distriktsjordemoder Nybos Svagelighed og forestaaende Afgang, maa jeg ogsaa dennegang særdeles anbefale hendes Ansøgning«.

Efterhånden blev Aarestrup træt af at anbefale så mange kvalificerede ansøgere til optagelse på fødselsstiftelsen i København, og den 15. februar 1855 tilskrev han direktionen for stiftelsen således:

»Da samtlige oplærte Jordemødre i Svendborg Amt ere ansatte som Distriktsjordemødre, og da flere gamle og affældige Jordemødres forestaaende Afgang let vil foranledige Vacanse, maa jeg anstændigt anbefale de gjentagne Ansøgninger om at antages som Jordemoderlærling, især . . . saamegetmere som i forrige Aar ingen af de fra Svendborg Amt indsendte Ansøgninger bleve taget i Betragtning«.

Alene den 24. februar året forinden havde Aarestrup anbefalet 8 ansøgere fra Svendborg amt, og ingen af disse var blevet optaget som lærlinge på fødselsstiftelsen. Man må i denne forbindelse erindre sig, at antallet af jordemødre på hin tid var langt større end nutildags, idet fødslerne normalt foregik i hjemmet. Hvert af de fynske amter var inddelt i en lang række jordemoderdistrikter, der hvert betjentes af en jordemoder, – og kun af denne, idet en almindelig praktiserende læge ikke måtte udøve fødselshjælp ved naturlige fødsler uden at betale den reglementerede godtgørelse til jordemoderen. Dette understreger

Aarestrup bl.a. over for jordemoderen i Troense, hvor den praktiserende læge har ydet fødselshjælp uden at godtgøre jordemoderen derfor.

Aarestrup har gerne villet hjælpe nogle af de kvalificerede ansøgere til stillingen som jordemoder. Et par gange tager han således initiativ til, at 2 store nabodistrikter deles i 3, og med passende mellemrum beder han distriktslægerne undersøge, om antallet af jordemødre bør forøges.

Gerne så han dem ved deres afsked forsynet med en større pension: »Jeg maa istemme den almindelige Anke, at gamle, udlevede Districtsjordemødre hist og her bibeholdes, da den altfor tarvelige Pension nødsager til, saa sent som muligt, at afskedige dem« (indberetning for 1854).

Der var jævnligt rundt omkring i landet fremsat klager over jordemødrenes kår, og Aarestrup indkaldte i foråret 1852 betænkning desangående fra sine distriktslæger. På grundlag af besvarelserne fandt han »ikke den almindelige Klage over Jordemødrenes Kaar bekræftet og motiveret«. En jordemoder fik normalt 4 rdl. pr. fødselshjælp, og denne sum blev af visse »antaget fornøden til Underholdning for en Huusmandskone, der lever under en Jordemoders Vilkaar paa Landet« (anført af distriktslæge Hempel). Andre distriktslæger anså en fordobling af honoraret for rimeligt med den begrundelse, at en jordemoder »ikke sjældent maa være hele Døgn borte fra Hjemmet, og derfor nødvendigvis maa have et fast Tyende til at passe Huset . . ., ligesom hun ogsaa maa være reenligere og bedre klædt, samt selv bekoste

sine Instrumenter og Apparater vedligeholdte og istandsatte, naar disse ved Brugten forringes«. De konkluderer, at jordemødres stilling må synes mislig og en forandring af de gældende takster være ønskelig.

Aarestrup mente efter mange års erfaringer som praktiserende læge på landet selv at kunne betegne jordemødres kår som rimelige:

»Jeg holder mig til den concrete Tilstand af Jordemødrenes Kaar . . ., jeg refererer mig til mangfoldige Præsters og flere Jordemødres samstemmende Yttringer, og jeg maa da tilstaae, at jeg endnu aldrig har truffet nogen kyndig, rørig og omgængelig Districtsjordemoder, der ikke havde et godt og anstændigt Udkomme. Indtægten af den ydede Fødselshjælp hos en Gaardmandskone vil sjeldent være under 2 rd. i penge, og ligesaameget i Fødemidler, altsaa i Gjennemsnit 4 rd. Af fattige Huusmænd og Inderster vil Betalingen naturligviis være meget ringere, men paa den anden Side maa det heller ikke lades ude af Betragtning at i de fleste Jordemoderdistricter findes enten Herregaarde, større Selveiergaarde og Familier udenfor Bondestanden, der salarere efter en større Maalestok« (Skrivelsen udateret).

Også jordemødre kunne udvise forsømmelighed, og flere gange måtte Aarestrup tage stilling til klager over jordemødre:

Stiftamtet modtog således i december 1852 fra sogneforstanderskabet i Grindløse en klage over distriktsjordemoder Karen Mathiasdatter, og en måned efter fulgte en lignende klage fra en del af distriktets beboere. Der blev afholdt et forhør

i Skovby Herreds Politiret, og Aarestrup fandt det her »tilstrækkelig godtgjort, at Karen Mathiasd. den 17. Nov. f.A. hos Gm. Niels Madsen, har udvist en . . . upassende og utilladelig Adfærd, idet hun ved Nydelse af Spiritus og deraf meer eller mindre Grad af Beruusning har indjaget den Fødende og de Tilstedeværende Modbydelighed og Skræk«. Det tidspunkt, hvor fødslen indtraf, og det tidspunkt, hvor jordemoderens rus var på det højeste, faldt heldigvis ikke sammen, og fødslen foregik uden videre komplikationer.

Havde dette været et enkeltstående tilfælde, havde Aarestrup ikke fundet det tilstrækkeligt til at motivere den pågældende jordemoderes afsættelse. Da der imidlertid i beboernes andragende, der var underskrevet af sognepræsten, skolelæreren, sognefogeden og ca. 100 af distriktets beboere, forelå »et almindeligt Paasagn om Drikfældighed« og et stærkt udtryk for misnag og mistillid, kunne Aarestrup ikke anse Karen Mathiasdatter for skikket til at betros en stilling som distriktsjordemoder, og han indstillede den 8. februar til Stiftamtet, at hun blev afskediget.

Hvad 2 andre klager over jordemødre indeholder i enkeltheder, fremgår ikke af Aarestrups skrivelser; men resultatet er, at han i foråret 1850 pålægger en jordemoder, »at hun skal holde Venskab og god Forstaaelse med andre Jordemødre og ikke bagtale dem«, og at han den 11. december det følgende år beder etatsråd Knudsen tildele en anden jordemoder en irettesættelse for udvist forsømmelighed – en fremgangsmåde, Aare-

strup gang på gang benytter: Frem for at henvende sig direkte til vedkommende, der skal have en irettesættelse, skriver han til Stiftamtet og beder det foretage det fornødne. Og det gjorde Aarestrup nok klogt i!

Det var også tilfældet, da han erfarede, at jordmoderen i Odense amts 7. distrikt, Ellen Frederikke Østerlund, ikke var i besiddelse af de lovbefalede rekvisitter og instrumenter. I stedet for at henvende sig til den ansvarlige, nemlig distriktslægen, og bede denne sørge for det fornødne, »anseer han det som sin Pligt til Stiftamtet at indberette denne Mangel . . . med tjenstlig Anmodning om, at det maa blive paalagt Vedkommende at forsyne Jordmoderen med de forordnede Requisiter og Instrumenter« (Skrivelse til Stiftamtet 5. sept. 1854).

Et nyt problem opstod, da det forlød, at 2 jordemødre, distriktsjordemødrene Hedvig Lucie Nybølle, Sarup, og Marie Rasmusdatter, Bårdesø, var indtrådt i mormonsekten. Der blev optaget forhør, og da begge erkendte at have tilsluttet sig denne sekt, ønskede Stiftamtet en udtalelse fra stiftsfysikus om, hvorvidt personer, der var mormoner, kunne bestride jordemodergerningen. Aarestrup svarede, at det ifølge samtlige hidtil gældende reglementer og instrukser for jordemodervæsenet havde været en forudsætning, at en jordemoder i det offentliges tjeneste tilhørte det kristne samfund. Da »det maa være til Forargelse blandt den christne Almue, naar Bestillingen som Fødselshjelperske betroes til Personer, der bekjende sig til den mormonske Sekt, som det unegtelig tilbyder en betænkelig Leilighed til

Proselytmageri«, kunne Aarestrup – skønt ikke uden betænkeligheder – »tiltræde slige Jordemødres Afskjedigelse«.

En alsidig uddannelse af tandlæger fandtes ikke i midten af sidste århundrede. Danmark fik sin første tandlægeskole i 1888, og indtil da måtte man i lære hos en ældre tandlæge, hvis man ønskede at praktisere som tandlæge. Undervisningen havde ofte vilkårlighedens præg, og derfor skulle den vordende tandlæge anerkendes af stiftsfysikus, før han måtte tage patienter under behandling.

Dentist F. V. G. Hein⁶⁰, Odense, kunne Aarestrup den 29. oktober 1850 roligt give tilladelse til at »rense, plumbere og udtrække Tænder«, eftersom han i flere år havde udført de pågældende tandoperationer og derfor måtte anses som værende i besiddelse af de fornødne færdigheder. »Da Forholdene i Provindsen ere saaledes, at Publicum kun er lidet tjent med en Dentist, der, for at anbringe hensigtsmæssigt sin Hjælp, først skal fordre Læger i flere Mils Afstand hentede og honorerede for ubetydelige Tandoperationer, der af den mere øvede Dentist maaskee endnu sikrere kunde foretages, saa kan jeg ikke andet end anbefale Ansøgningen«, tilføjer Aarestrup. – Han fandt for øvrigt i sin embedstid ikke anledning til at skride ind over for nogen af stiftets – sikkert få – praktiserende tandlæger, og han må således have været tilfreds med det arbejde, de udførte.

Da Aarestrup den 3. januar 1853 i Fyens Stiftstidende læste, at en tandlæge fra Rotterdam, A. van Ameringen, »anbefalede sig til Alle, der lide af Tandsmerte og Tandsygdomme«, måtte

Aarestrup dog gøre opmærksom på, at tandlæger, der ønskede at åbne praksis, måtte lade sig forestille hos stiftsfysikus; men som sædvanlig lod han byfogeden tage affære:

»Da det er mig forebragt, at han allerede i disse Dage paa en paatrængende Maade har introduceret sig som Tandlæge her i Byen og paanødt sine Lægemedler for Betaling, maa jeg herved tjenstligt . . . have Deres Høivelb. anmodet om, saavidt muligt at give bemeldte A. von Ameringen, der efter Avertissementet skal opholde sig paa Postgaarden, Tilhold om ufortøvet at give Møde hos undertegnede og godtgjøre sin Ret til at practisere som Tandlæge i Danmark, og hvis han ikke seer sig istand her-til, da maa jeg ligeledes . . . af Deres H. fordre Sagens Under-søgelse og den Skyldiges Afstraffelse« (Skrivelse til byfogeden 3. jan. 1853).

Otte dage efter kunne Aarestrup i Stiftstidende læse om en person ved navn Mendelsohn, der annoncerede sig som tandlæge i Odense, og atter måtte byfoged Klaumann gå stiftsfysikus' ærindel!

Opsyn med apoteker hørte også til stiftsfysikus' arbejde:

Kommende farmaceuter begyndte deres uddannelse på et apotek, og den afsluttedes med »Pharmaceutisk Medhjælperexamen«, der for de flestes vedkommende efterfulgtes af »Pharmaceutisk Examen« et par år efter. »Pharmaceutisk Medhjælperexamen« overværedes af fysikus, og den fandt sted hos apoteker Seidelin⁶¹ på Ringe apotek, der blandt de fynske apotekere af Sundhedskollegiet må have været udpeget som den, der havde

ansvaret for nye apotekermedhjælperes faglige kunnen. Aarestrup var i sin embedstid censor for i alt 17 kandidater ved eksaminer aflagt den 21. oktober 1849, den 23. august 1850, den 8. juni 1852, den 14. april 1853, den 11. maj 1854 og den 23. oktober 1854.

Fysikatet havde i alt 11 apoteker, nemlig to i Odense (Løveapoteket og Svaneapoteket) og ét i hver af byerne Bogense, Middelfart, Assens, Fåborg, Svendborg, Rudkøbing, Ringe, Nyborg og Kerteminde. Aarestrup visiterede én gang om året, normalt i efterårsmånederne, og han fandt hvert år »alle i god Orden og forsynede med tilstrækkeligt Vinterforraad, Medicamenter af upaaklagelig Qvalitet«.

Et indtryk af den rejseaktivitet, stiftsfysikus måtte udøve, giver eksempelvis planen over visitationen af apotekerne i 1852:

9. oktober:	Bogense apotek	6. november:	Kerteminde apotek
18. oktober:	Fåborg apotek	8. november:	Assens apotek
20. oktober:	Nyborg apotek	18. november:	Løveapoteket, Odense
27. oktober:	Rudkøbing apotek	23. november:	Svaneapoteket, Odense
29. oktober:	Ringe apotek	27. november:	Middelfart apotek.
31. oktober:	Svendborg apotek		

I disse visitationer deltog foruden Aarestrup apotekeren, distriktslægen og byfogeden. Af praktiske grunde fastsatte Aarestrup som regel tidspunktet både for visitationer og eksaminationer til sidst på formiddagen. I Aarestrups breve finder vi mange lovord over den middag, der normalt fulgte!

I 1845 og 1848 havde man ansøgt om at få oprettet et apotek i Gribsvad; men hverken kancelliet eller justitsministeriet havde fundet tilstrækkelig anledning til at anbefale ansøgningen. I februar 1850 ansøgte sogneforstanderskaberne for Vissenbjerg, Skydebjerg, Orte, Gelsted, Rørup, Fjeldsted, Harndrup, Hårlev og Veflinge atter om bevilling til anlæggelse af et apotek i Gribsvad; men heller ikke den nye stiftsfysikus anbefalede andragendet. Som sin forgænger anførte Aarestrup, at der fra Gribsvad ikke var langt til 4 købstæder med apotek, at landevejene var gode, samt at der daglig var færdsel.

I december 1854 gjorde sogneforstanderskaberne endnu et forsøg på at få oprettet et apotek, idet de anførte, at stiftets 2 folkerigeste landsogne lå i distriktet: »Eggen er stærkt bebygget, alene Vissenbjerg Sogn har 605 Gaarde og Huse med 731 etablerede Familier og overgaaer saaledes i denne Henseende samtlige Stiftets Kjøbstæder, Odense og Svendborg undtagne. Beboernes Antal i hele Eggen udgjorde efter sidste Folketælling omtrent 10.000«.

Der var blandt distriktslægerne delte meninger om, hvorvidt der kunne drives et apotek i Gribsvad. Distriktslæge Esbensen, Odense, anførte, at »Landapotheker ikkun bestaaer ved Handel med Kolonialvarer og Vin, hvad enten de have Tilladelse dertil eller ej«. Distriktslæge Hempel, Assens, mente heller ikke, at det var forsvarligt at anlægge et apotek i Gribsvad: »Et Apothek paa et Sted, hvor ingen Læge er bosat, kan give Anledning til farlige Misbrug; thi . . . Eieren fristes let til en skadelig Virksomhed,

saasom til udstrakt Handel i Haandkjøb og maaskee til Anbefaling af Midler, som yndes og bruges iflæng af Beboerne, ofte til stor Skade«. Som en af begrundelserne for den fornyede ansøgning havde sogneforstanderskaberne anført, at lægen i Vissenbjerg, N. Gedalia, havde forladt sin praksis halvandet år forinden, og at han ikke var blevet afløst af nogen anden praktiserende læge.

På dette tidspunkt kom Aarestrup ind i billedet. Han svarede, at han måtte henholde sig til den betænkning, han havde afgivet i februar 1850, samt at »en duelig Læges Nedsættelse og betydelige Virksomhed i Egnen af Gribsvad unegtelig vilde have talt meer for Hensigtsmæssigheden af Apothekeranlæg, og at den Tid ikke ligger saa fjernt, at tænke sig en Jernbane netop tvers gennem denne Egn«. Efter Aarestrups mening blev mulighederne for at placere et apotek i Gribsvad med andre ord mindre for hver dag, der gik.

Aarestrups efterfølger må have været af en anden mening, for den 8. december 1859 åbnedes et apotek i Gribsvad. Jernbanen kom i 1865, og da det var mere praktisk, at apoteket var placeret i en stationsby, flyttedes det i 1872 til Årup.

Stiftsfysikus skulle endvidere foretage legale *obduktioner*, hvoraf der i hele fysikatet i Aarestrups embedstid forekom ca. 40. Adskillige gange drejede det sig om børn, født i dølgsmål, og i disse tilfælde måtte stiftsfysikus foretage forhør.

Det samme måtte stiftsfysikus foranstalte den 30. marts 1853, hvor der var begået drab på væver Morten Andersen, Kirkesøby,

og i november året forinden, hvor »Anders Nielsen i Skaarupgaarden« ved Bogense var fundet døende i en vejgrøft. Her kunne Aarestrup dog konstatere, at der ikke forelå nogen forbrydelse; det viste sig, at den pågældende led af en hjernesygdom, og han døde i Bogense arrest, hvor den tilkaldte læge havde ladet vægteren anbringe ham, da han troede, at han var beruset. »Under de stedfundne Omstændigheder – Aften, Mørke, Storm og en sandsynlig halvberuset Tilstand« fandt Aarestrup ingen grund til at anke over den tilkaldte læges diagnose (17. nov. 1852).

Også *paternitetssager* må stiftsfysikus tage stilling til. At Aarestrup ikke ser sig i stand til det, før der er afgivet erklæring af jordemoder og eventuelle vidner, da herredsfoged Hillerup⁶² den 27. august 1850 i en skrivelse forespørger, »hvorvidt et af Ellen Kirstine Mikkelsdatter i Hemmerslev den 7. September 1849 født barn kan ansees at være Frugten af et Samleie, der har fundet Sted før 4. Nov. 1848 eller efter 31. Januar 1849«, er der ikke noget at sige til! Da han imidlertid af jordemoderen får oplyst, at der hos barnet »ingen bestemte Kjendetegn var«, og 3 vidner enstemmigt bevidner, »at Drengebarnet i enhver Henseende var fuldbaarent«, foretrækker han at udlægge den, der har fuldbyrdet samlejet omkring den 4. november, som barnefaderen.

Den 15. oktober 1852 beder Stiftamtet Aarestrup tage stilling til, om der skal rejses tiltale mod Marie Dorthe Eriksdatter, hvis 2 mdr. gamle barn er blevet fundet død i sengen den 18. sep-

tember. Indtil fødslen havde hun nægtet svangerskab; hun havde undladt at begære jordemoderhjælp, og hun havde forlangt, at det nyfødte barn til stadighed skulle ligge under overdynen. Aarestrup tør ikke afgøre, om barnet er død på grund af den behandling, det har fået under og efter fødslen, og svarer, at det ligger uden for hans kompetance.

I januar 1851 påtaler Aarestrup, at der ikke har fundet obduktion sted af en 15-årig odenseansk bagerlærling, der skal have ombragt sig ved at drikke arsenik. Han citerer forordningen af 1818, der »udtrykkelig bestemmer, at den legale Under søgelse af Liig, indbefattende saavel den indre som ydre Besigtigelse, foretages i Physici Nærværelse«, og henstiller til Stiftamtet »at give vedkommende juridiske Embedsmænd en Paa mindelse om, ikke at forbigaae Physicus ved Requisitioner af legale Synsforretninger i Odense Kjøbstad og District, naar hans Tilkaldelse ikke vanskeliggøres ved Afstand og Fraværelse eller hans Forbigaaelse kan motiveres paa anden gyldig Maade« (Skrivelse til Stiftamtet 26. jan. 1851).

Aarestrup var utilfreds med, at alle obduktioner i Odense og nærmeste omegn i de 2 år, »han havde været betroet Physicatet«, var blevet foretaget af stads- og distriktslæge »med *total* Forbigaaelse af Physicus«. Aarestrup synes at have haft den bedste tillid til sine Odense-kolleger, og hans utilfredshed med den hidtil førte praksis viser snarere noget om hans *økonomiske forhold*:

Aarestrup var i juni 1850 af Stiftamtet blevet bedt om at ind-

berette »Gjennemsnitsbeløbet af Physicat-Embedet i Aarene 1845-49«. Det kunne han imidlertid vanskeligt gøre, da han først havde overtaget embedet i foråret 1849, og han redegjorde derfor for sine indtægter for året 1849. Det fremgår heraf, at han aflønnedes med en fast årlig gage på 700 rdl., og dertil kom følgende indtægter for »offentlige Forretninger«:

Legale Obductioner	12 rd.
5 Møder ved Cassationsforretninger	10 rd.
1 Examination af Apothekerlærlinge	5 rd.
4 Quarantainebesøg	12 rd.
	<hr/>
	39 rd.

Hertil føjer Aarestrup: »Naar fra ovenanførte Sum 39 rd. fradrages Udgifter til Physicatets Contoirhold, som jeg vil anslaae til 10 rd. aarlig, bliver en Rest af 29 rd. det hele Udbytte af Salair for offentlige Forretninger i Aaret 1849« (Skrivelse af 28. juni 1850). Dertil kom, at Aarestrup fik sine udgifter til befordring refunderet.

Stiftamtet har åbenbart ikke været helt tilfreds med Aarestrups »selvangivelse«, for det anmoder ham om at præcisere formålet med de enkelte rejser, før befordringsudgifter kan refunderes. Grunden er muligvis den, at Aarestrups befordringsudgifter har oversteg det beløb, Stiftamtet har udbetalt hans for-gænger i embedet.

Aarestrup svarer – vel nok med rette – at det ikke skulle være nødvendigt at angive det hensigtsmæssige i sine embedsrejser,

idet han kun »foretager Reiser i medicinale og hygieiniske Øie-med, naar det forekommer hensigtsmæssigt«. En af stiftsfysikus' pligter var »at reise til de befængte Steder og have Opsyn med Foranstaltningerne til Sygd. Helbredelse og Standsning«, og i anledning af tyfusepidemien har han i det forløbne år foretaget 7 rejser, bl.a. for at inspicere feltlazaretterne. Om sine inspektionsrejser konkluderer Aarestrup:

»Jeg anseer dem snarere efter min Overbeviisning for altfor sjeldne end for hyppige og deres Nødvendighed er mig fuldkommen indlysende, ligesom slige Reiser af Stiftets tidligere Physici altid ere foretagne, saavidt jeg ved, med Stiftamtets Billigelse. Jeg har hermed den Ære at remittere Regningerne, for hvis Anvisning til Udbetaling jeg efter disse Oplysninger haaber at intet vil være til Hinder« (Skrivelse til Stiftamtet 15. aug. 1850).

Regnskaber for de følgende år oplyser om omfanget af de offentlige forretninger, Aarestrup måtte tage sig af:

	1849	1850	1851	1852	1853	1854
Legale Obduktioner . . .	3	2	1	16	9	1
Undersøgelsesrejser . . .	14	6	18	20	15	8
(epid. Sygdomme)						
Lazareth-Inspectionsrejser	6					
Quarantainebesøg	4	2				
Møder ved Cassationsforretninger i Odense og Nyborg	5	15	12	15	12	8

Aarestrup som stiftsfysikus

	1849	1850	1851	1852	1853	1854
Møder og Forhandlinger i Anledning af Cholera . . .					6	
Examination af Apoteker- lærlinge	2	2		4	3	6
Apothekervisitation . . .	9	11	10	11	11	11
Indkomne Sager	118	155	185		196	136
Expederede Sager	85	125	175		190	87

Honoraret for fysikatsforretningerne fandt Aarestrup beskedent:

1849: 39 rd. 1852: 110 rd.
 1850: 47 rd. 1853: 73 rd.
 1851: 30 rd. 1854: 50 rd.

For at spare var Aarestrup sin egen »Contoirist«, og fra ovennævnte beløb måtte da trækkes udgifter til »Contoirhold«, som Aarestrup årligt beregnede til 10 rdl. Af det resterende beløb beklager han sig over oven i købet at skulle svare krigsskat! Han benytter da også enhver lejlighed til at klage over, at de »extraordinaire Embedsindtægter for Physicatet« ikke kaster mere af sig. Det kommer også til at gælde hans sidste bemærkning til Sundhedskollegiet. Da han som afslutning på sin sidste indberetning har gjort regnskabet for de ekstraordinære indtægter op til 50 rdl., repeterer han den gamle klage:

»Heraf vil sees, i hvilken Grad Stiftsphysikus er anviist til Erhverv ved privat Praxis, for at kunde, om muligt, fortsætte til

Studium og leve anstændigt med en talrig Familie, i en Kjøbstad som Odense, hvor alle de første Fornødenheder ere lige saa kostbare som i Kjøbenhavn«.

Udover honorar fik Aarestrup sine befordringsudgifter betalt; men det fremgår af hans korrespondance, at han undertiden havde besvær med at få beløbene refunderet. Han havde som nævnt over for Odense amt måttet præcisere formålet med de enkelte rejser, før han fik pengene udbetalt. Det varede noget længere, før det tilsvarende beløb fra Svendborg amt blev anvist til udbetaling. Den 25. marts 1851 måtte han således rykke for det beløb, han havde til gode for årene 1849 og 1850, nemlig 114 rdl. og 31. sk.

I 1855 synes myndighederne både i Odense og Svendborg amt at have fundet stiftsfysikus' befordringsudgifter for store. I de første år havde Aarestrup som regel benyttet diligenzen, og de årlige udgifter havde beløbet sig til ca. 125 rdl.; men efterhånden fik han en del privatpraksis på landet, og for at kunne betjene denne samtidig med sine embedsrejser gik han efterhånden over til at benytte ekstrapost, og det fandt byfogeden i Svendborg grund til at anke over. I 1853 (koleraåret) var udgifterne steget til 350 rdl., hvilket efter de daværende forhold var et ret betydeligt beløb⁶³. Stiftsfysikus' årlige gage var som nævnt 700 rdl.!

Byfogeden havde i sin skrivelse til Aarestrup bl.a. bedt denne beramme tidspunktet for kassationskommissionens møder således, at det rettede sig efter diligenzens ankomst fra og afgang

til Odense, »hvorved Omkostningerne ved hver Forretning vilde blive nogle Daler mindre end hidtil«.

Aarestrup var med årene blevet temmelig magelig og ønskede ikke at give afkald på sin ekstrapost. Han mente »neppe at behøve at godtgjøre det Uhensigtsmæssige, Ubillige, ja Umulige i dette Besparelses-Arrangement«, men anførte dog, at afgangstiderne for diligencen kunne variere med adskillige timer og som regel gjorde det nødvendigt at overnatte i Nyborg, hvor kassationerne normalt foregik, at han ved benyttelse af diligence ofte måtte tilbringe flere timer med ørkesløs venten og tilsidesætte andre forretninger og interesser, at benyttelse af diligence såvel på ud- som hjemtur ville hindre udøvelse af privat praksis, hvilket »Physicats-Embedets lave Gagering og ringe Diæter var baseret paa, naar Leilighed gaves«, at det normalt kun drejede sig om 5–6 kassationskommissionsmøder om året, og at »følgelig den intenderede Besparelse for det Offentlige for Intet var at regne«. Aarestrup slutter med at minde om, at det er en af stiftets højeste embedsmænd, der taler:

»Jeg skal derfor kun henstille til Deres Høivelb. mit Forslag: for Fremtiden paa Reiser i Cassationsanliggende til Nyborg at henregne mig Godtgjørelse efter Vognmandstaxt for Extrapostbefordring, Tour og Retour, istedetfor Tour og Tour, hvormed ligeledes en Besparelse opnaaes, og min Ret til Fribefordring paa den Maade der tilkommer min Stilling og mit Embede ikke trædes for nær« (Skrivelse til Svendborg amt 25. febr. 1855).

Om byfogeden har accepteret denne ordning vides ikke, idet

embedsskrivelser fra Aarestrup fra 1856 og følgelig regnskab fra 1855 ikke er bevaret. Også myndighederne i Odense må have været utilfreds med den gældende ordning, for den 3. august 1855 forpligter Aarestrup sig til selv at sørge for befordring i Odense og Assens amter mod en årlig godtgørelse på 200 rdl.

Når Aarestrup fattedes penge, sendte han rykkerbreve; i visse perioder afgik de med hurtige mellemrum, og det er således muligt gennem hans korrespondance med Stiftamtet at få et billede af familiens økonomiske kår. Når han således beder Svendborg amt »forskudiviis« anvise en regning på 50 rdl., har han nok ikke haft meget til overs! Bemærkninger i breve til vennen i København afslører det samme:

»Jeg seer modig Tiden imøde, skjøndt min Pengepung næsten er tom« (8. juni 1849).

»Hvorledes det er mig muligt, at betale alle de indløbende Regninger og bestride de daglig voxende Udgifter, som her i Odense ere af ganske anden Beskaffenhed end paa Lolland, begriber jeg ikke; hidtil er det imidlertid dog skeet, idet Tilfælde, ikke forudandede Smaafortjenester og Praxis har indfundet sig« (24. dec. 1850).

»Hils Trier mange gange, og siig, at hvis en Physicus i Fyen ikke sulter ihjel, saa er det ikke Sundhedscollegiets Skyld« (17. januar 1851).

»Min Datter Thekla er ogsaa confirmeret, alle Udgifter bestridt, hvorledes jeg endnu kan have en Skilling i Kassen er mig

ubegribeligt. Praxis tynd. Gjerne havde jeg gjort en Sviptour til Lolland . . . men Tid og Penge savnes« (3. juni 1851).

»Intet Under, at jeg i natlige Drømme forfølges af svævende sorte Camailler, Foraarskaaber, Silkekjoler, Shawler, Vandstøvler og sorte Frakker, at jeg qvæles i en Sky af Parasoller, Slør, Handsker, Skildpaddekamme, og – hvad der er det værste – græsselige, lange Regninger fra Syjomfruer og Skræddere« (25. april 1855).

Af skattelisterne fremgår det, at Aarestrup kun betalte ca. halvdelen af det beløb, kollegerne i byen måtte betale (1855):

Dr. Esbensen	87.00 rd.
Stadslæge Helweg	58.00 rd.
Dr. Teisen	41.08 rd.
Dr. Hein	38,64 rd.
Dr. Møller	36.24 rd.
Stiftsfysikus Aarestrup	19.92 rd.

I de forudgående år havde Aarestrup endda kun betalt halvdelen af dette beløb:

1850: 8.00 rd.	1853: 10.48 rd.
1851: 10.48 rd.	1854: 10.48 rd.
1852: 9.00 rd.	

Man må nok konkludere, at Aarestrups økonomiske forhold i Odense-årene ikke var de bedste. Han var ikke i besiddelse af

nogen udpræget økonomisk sans; men til gengæld var Caroline ret sparsommelig, og når det løb rundt, har han sikkert kunnet takke hende for det. Hun afkrævede ham regnskab, for at udgifterne ikke skulle overstige indtægterne, og hun forbød ham at spille kort om penge!

Nok havde Aarestrup fået et bedre embede, da han udnævntes til stiftsfysikus; men familien var stor – i 1850 kom barn nr. 12 til verden – og leveomkostningerne i Odense var større end i Nysted og Saxebo. Dertil kom, at det ikke var så let at skabe en *privatpraksis* ved siden af embedet, som Aarestrup havde troet. Hurtigt konstaterede han, at der »ingen Anordning var med Bønderne«, der tog den læge, de syntes om og lettest kunne få fat på.

I de første måneder passede han praksis for et par sygemeldte kolleger, og et par uger i juli var han konstitueret som overlæge ved det lazaret, der var indrettet i komediehussalen, »hvor 31 meget haardt Saarede gav en meget interessant Sysselsættelse«. Efter slaget ved Fredericia den 6. juli transporteredes yderligere sårede soldater til Odense for at aflaste de østjyske lazaretter:

»Den 7e og 8e Juli rodede jeg paa Dragoncasernens store Munderingskammer med 75 blodige Krigere, Sjællændere, Jyder, Fynboer og Schlesvigholsteinere imellem hverandre, der laae paa Gulvet, og hvis heltemæssige Resignation og Taalmodighed vakte min højste Beundring. Mange ere amputerede og kort efter døde. Anstalterne vare saa slette som muligt . . . Indvaanerne her kappedes om at yde Hjælp, og det var rørende at

see endogsaa simple Folks Deeltagelse og Opoffrelse for at skaffe de Lidende Lindring og Qvægelse« (8. aug. 1849).

At skaffe privatpraksis gik imidlertid ikke så let:

»Med Praxis gaaer det smaat« (6. maj 1849).

»Praxis har jeg meget lidt af: Ærespraxis, Consultationer, Hjelpepraxis, Fattigpraxis, Hospitalspraxis« (8. aug. 1849).

»Han⁶⁴ har ikke mange Syge for egen Regning eller rettere sagt, han har ikke megen Praxis, som betaler sig« (24. sept. 1849).

»Jeg har ikke synderlig Praxis . . . Embedsforretningerne, hvoraf der forefalde endeel, ere naturligviis interessantere og behageligere end den trivielle Bonde- og Forpagterpraxis« (24. nov. 1849).

»Praxis vinder lidt meer Terrain, skjøndt langsomt« (28. febr. 1850).

»Praxis tynd« (3. juni 1851).

Det skyldes nok, at det gik tungt med privatpraksis i de første år, at Aarestrup i 1850 søgte stillingen som læge ved Gråbrødre Hospital (se s. 139ff.).

Efterhånden fik Aarestrup dog en del patienter. Som på Lolland lykkedes det ham ret hurtigt at få kontakt med familier på en række herregårde, og på en del af dem, bl.a. Langesø, Dallund og Hvidkilde, fik han praksis.

Af breve til Caroline, der i oktober 1852 opholdt sig et par uger i København, fremgår det, at Aarestrup efterhånden har fået en del patienter. Den 6. oktober hedder det bl.a. »Mine Patienter have beskjæftiget mig usædvanlig meget«, og i de 6

breve, der er dateret indtil den 19. oktober, nævner han følgende af sine patienter: »Justitsraad Jacobsen . . . Jernstøberen i Nørregade . . . Mølleren paa Hunderupveien . . . Bogtrykkeren . . . den gamle Clausen . . . fru Steinbach paa Aalykkegaarden . . . og Jfr. Borch«.

Når Aarestrup stadigvæk ikke var tilfreds med denne del af sin gerning, skyldtes det som nævnt bl.a., at byens militærlæger i krigens sidste år ikke havde meget at bestille og derfor tog så megen praksis i Odense som muligt. Dertil kom, at endnu en læge havde oprettet praksis i byen.

I 1854 og 1855, hvor Caroline også var bortrejst i kortere perioder, fremgår det af breve til hende, at det går bedre med praksis. Den 20. maj 1854 vil det »genere ham at forlade den unge Fru Holbek, der hver Dag venter sig, Pastor Mule, der vil til at forlade det Jordiske, Jfr. Weimann, der har en Abscess i Armen, og en ny Patient fra Nyborg – en 19aarig forlovet Pige«. Året efter synes han at have gjort fremstød på landet; eksempelvis anfører han praksis på Grøftebjerg i Vissenbjerg sogn og Adamsminde i Vigerslev sogn:

»Jeg var i Praxis hos en riig Gaardmand 2 $\frac{1}{2}$ Miil herfra, og blev der om Natten« (4. okt.).

»Bønderne synes godt om din Mand Doctoren, og søge Ham daglig. Spar derfor ikke paa Pungen, men lev som en Aller – Kone!« (6. okt.).

Men først og fremmest var Aarestrup embedslæge, og i embeds medfør blev han stillet over for problemer af vidt forskellig

karakter. Undertiden er det ikke helt almindelige ting, han må tage stilling til:

Aarestrup må således tage sig af en klage fra beboerne på Fisketorvet over »den utaaelige Stank fra Slagtermester Wollers Latrin op til Naboens Væg, der maatte gjøre Nabohusene ubeboelige« (juli 1849); han må »efter Forlangende bevidne, at Barbeer Hennings har forevist ham en Prøve paa konstige Tænder af Elfenbeen, der er uden Skade for Munden« (juli 1850); han må tage stilling til »visse Stoffers Brændbarhed«, hvilket han ikke ser sig kompetent til (14. aug. 1851), og hvorvidt dyrlæger er berettiget til at indkøbe medikamenter i Flensborg, hvilket han ikke finder noget til hinder for (28. sept. 1851); han må besøge bryggerierne og tage stilling til »Humlens Kvalitet og Sikkerhedsforanstaltningen under Opbevaringen« (22. aug. 1851); han er enig med en kollega »i at beklage den gjængse Uskik at henlægge med Rævekager forgiftet Aadseljord paa Markerne, for derved at lokke og bedøve eller dræbe Krager« (24. febr. 1853); han må ifølge loven om »visse Næringsbrugs skadelige Indvirkninger paa Sundheds- og Reenlighedstilstand i Byerne« anbefale, at et garveri, hvor der opbevares rå huder o. lign., anlægges i udkanten af byen (22. aug. 1853); han må undersøge, om det er skadeligt, »at det til Strøelse under Heste brugte Halm udlægges til Tørring under aaben Himmel i de Gaarde, hvor Hestene (3: militærets heste) ere opstaldede« (24. sept. 1853); han må understrege, at det »er bevist med Kjendsgerninger, at Belysningsgassen ikke alene formedelst sin lette

Antændelighed og Explosionskraft ved uforsigtig Anvendelse og Omgang kan afstedkomme Ildsvaade, men at den ogsaa hurtig kan blive livsfarlig ved Indaanding«, og at myndighederne derfor er forpligtet til »at have aarvaagent Tilsyn med Anlægget af Gasværker«, på hvilket punkt han dog er tilfreds for Odense og Assens amters vedkommende, idet gasværkerne både i Odense og Assens er placeret et godt stykke uden for byernes centrum (25. jan. 1854); han må til magistraten afgive sin betænkning »i Anledning af et Andragende fra Sæbesyder Blumensaat⁶⁵ om Bevilling til at anlægge en Material-Handel i Odense« (16. marts 1855), og han må bede en praktiserende læge på Lange-land undersøge, hvorledes en præst, der har kureret en i sit tyende mod fnat med en arsenik-opløsning, er kommet i besiddelse af dette stof (dec. 1855).

I Aarestrups tid som stiftsfysikus forelå der for øvrigt kun 3 klager over *kvaksalveri*: En skomager i Odense blev i 1849 tiltalt for uberettiget lægepraksis, og da han blev gjort bekendt med tiltalen, hængte han sig. Året efter rettede en jordemoder samme anklage mod kollegaen i Lumby; Aarestrup lod afholde politiforhør, men fandt dog kun anledning til at give den pågældende jordemoder en irettesættelse. Endelig fik i 1853 en lærer i Tullebølle tilhold om at afholde sig fra lægevirksomhed. – I sin sidste indberetning anfører Aarestrup, at »en omreisende Practicus skal have vist sig i Egnen af Nyborg«. Han konkluderer dog, at »Qvaksalveriet i det Hele er Aftagende«.

Man må nok synes, at det var »blandede forretninger«, Aare-

strup som embedslæge måtte tage sig af; men mange af de netop omtalte kunne medføre øget smittefare, og som tidligere nævnt bestod stiftsfysikus' vigtigste arbejde i at kontrollere sundhedstilstanden og forebygge enhver smittefare.

Der er hidtil ikke gjort noget omfattende forsøg på at give en bedømmelse af Aarestrup som embedslæge. De fleste biografiske fremstillinger slutter som regel med at konstatere, at Aarestrup endte sit liv som stiftsfysikus i Odense, hvor han døde 56 år gammel – mere savnet som læge end som poet. Om hans kvalifikationer som embedslæge som regel ikke et ord, hvilket naturligt hænger sammen med, at de udgivne breve kun i ringe omfang kaster lys over denne side af hans virksomhed. Digtningen var han på den anden side ikke så optaget af i Odense-årene som tidligere, og på intet tidspunkt var han fristet til at forsømme sit embede til fordel for digtningen. Det er derfor forståeligt, at fynboerne først og fremmest betragtede ham som læge.

Hvad det rent faglige angår, må Aarestrup med sine 22 års erfaringer som praktiserende læge betragtes som kvalificeret til embedet. Da udnævnelsen forelå, tog han til København og gik i næsten halvanden måned stuegang på 2 københavnske hospitaler. Det gjaldt især de kirurgiske afdelinger, og de færdigheder, han erhvervede her, fik han lejlighed til at demonstrere straks efter ankomsten til Odense i forbindelse med de sårede fra krigen, hvoraf en del som nævnt overførtes til behandling i Odense.

Vordende amtslæger må i dag deltage i embedslægekursus og

i forbindelse hermed aflægge en særlig eksamen. En sådan stillede der ikke krav om på Aarestrups tid, og der har næppe været tale om noget obligatorisk kursus. Aarestrup benyttede sig imidlertid af venskabet med dr. Trier og fulgte ikke alene denne på Frederiks Hospital, men aflagde også daglige besøg på Alm. Hospital for at forberede sig til sin fremtidige gerning.

Man må i denne forbindelse erindre sig, at man levede i koldfeberens, de tyføse febres og koleraens tidsalder, og på mange områder stod man magtesløs over for disse epidemiske sygdomme. De hygiejniske forhold lod mange steder meget tilbage at ønske. Epidemier kunne skyde op som paddehatte, og de krævede ofre i et omfang, som – hvis vi oplevede noget tilsvarende i dag – ville give anledning til voldsom panik. Ofte var der intet at stille op! Dertil kom yderligere de farer, som krigen førte med sig. – Alt i alt har man i datiden haft helt andre begreber om sygdomme og deres bekæmpelse end i vor tid.

Det var derfor absolut en nødvendighed, at den, der havde opsynet med epidemiske sygdomme og deres udbredelse, lagde den største omhu og pertentlighed for dagen, og disse krav synes Aarestrup til fulde at have opfyldt. Især da en koleraepidemi truede, fik han lejlighed til at demonstrere dette, og når denne farlige sygdom ikke fik samme omfang i Odense som i andre havnebyer, skyldes det ikke mindst de sikkerhedsforanstaltninger, han lod træffe. Han tog på væsentlige punkter initiativ til forebyggelse af smitsomme sygdomme, som nævnt bl.a. ved nedsettelse af permanente sundhedskommissioner både i by og på

land. Det gjaldt for flere af de smitsomme sygdomme, at man ikke kendte smitekilden, men nok smittevejen, og derfor søgte han bestandig at tilskynde til omhyggelig kontrol med denne. Gerne foretog han selv inspektionsrejser til de smitteramte steder, og han forlod sjældent de pågældende steder, før han havde instrueret den praktiserende læge og de lokale myndigheder om de forholdsregler, der skulle træffes, hvis der var overhængende fare for en epidemi. På dette væsentlige område optrådte Aarestrup med den største omhu og opfyldte helt de krav, der nødvendigvis måtte stilles til den, der varetog dette embede.

Samarbejdet med de fynske læger synes at være forløbet godt. »Jeg lever i den bedste Forstaaelse med samtlige Læger, saavel som med det øvrige fyenske Personale«, skriver han således til dr. Trier den 29. dec. 1849, og det samme giver han udtryk for et par år senere: »Jeg staaer, saavidt jeg veed, paa en god Fod med samtlige mine Colleger i Stiftet« (29. juni 1851).

Udadtil ydede han i påkommende tilfælde – klager o. lign.⁶⁶ – kollegerne den støtte, han kunne, og han sørgede så vidt muligt for, at samarbejdet mellem læger indbyrdes og samarbejdet mellem læger og jordemødre, apotekere o.a. forløb godt. Især jordemødrenes kår synes at have interesseret ham.

Revolutionerende ideer bragte Aarestrup ikke med sig ved overtagelsen af det nye embede, og han skabte på det faglige område ikke noget epokegørende. Stort set synes han at have fulgt sine forgængeres politik – måske i for høj grad, idet han i flere tilfælde følte sig bundet af standpunkter, de havde taget.

Man kunne nok have ønsket, at han som embedsmand havde været mere dynamisk. Det viste sig f.eks. i forbindelse med oprettelse af et sygehus i byen, hvortil der ikke kom noget initiativ fra stiftsfysikus. Krav om specialisering synes han ikke at have haft øje for, jvf. sagen omkring dåreanstalten (s. 139ff.).

Nogle episoder røber hos Aarestrup nogen mangel på diplomatisk optræden samt evnen til at forhandle sig til rette i en sag; især når det gjaldt kollegers forsømmelighed over for stiftsfysikus, kunne han være temmelig hård. Sikkert belært af episoder, hvor han ikke har optrådt tilstrækkeligt smidigt, bestræbte han sig med årene på ikke at sætte det kollegiale samarbejde over styr, og hvor der var mulighed for det, lod han i påkrævet tilfælde Stiftamtet gribe irttesættende ind. Såvel over for Stiftamtet som over for Sundhedskollegiet benyttede han enhver chance til at understrege den omhu, han som stiftsfysikus måtte lægge for dagen, og disse myndigheder synes da også at have ydet ham den støtte, han bad om. — En vis mangel på myndighed og forhandlingsevne må nok anses for at være den svageste side hos embedsmanden Aarestrup.

Hans eget forhold til embedet synes der ikke at være tvivl om: Ofte klager han over manglende privatpraksis og dårlig økonomi; men aldrig giver han udtryk for utilfredshed med selve embedet. Det medførte varieret arbejde, og på sine mange rejser kom han i kontakt med mange mennesker. På intet tidspunkt giver han udtryk for ærgrelse over at have skiftet sin praksis på Lolland ud med fysikus-embedet på Fyn. Uanset, hvor mangeartede proble-

mer han blev stillet overfor, bestræbte han sig på at løse dem, og stiftet har i ham alt i alt haft en habil embedslæge – en opfattelse, der deles af den, der i dag beklæder hans embede⁶⁷, efter at denne er blevet gjort bekendt med nærværende materiale.

Stiftsfysikus' embede varetages i dag af amtslægen. Har indehaveren af embedet skiftet titel, er arbejdsområdet til gengæld næsten forblevet uændret. Hele udviklingen har begrænset de smitsomme sygdommes udbredelse; men bekæmpelsen af dem er stadig en af amtslægens væsentligste opgaver. Han må stadig foretage medicinalindberetninger, aflægge årlige visitatser på apoteker, påse, at jordemødre og tandlæger har de fornødne kvalifikationer, og i paternitetssager bedømme barnets avlingstid. Ansvar for obduktioner påhviler også stadig amtslægen; men han er dog nu fritaget for at foretage selve obduktionerne; til gengæld påhviler det ham at holde opsyn med børneinstitutioner, mødrehjælp og andre institutioner af social art, som sidste århundredes stiftsfysikus ikke kendte til. Vor tids amtslæge vil, hvad aflønningen angår, næppe bytte med sin forgænger; men til gengæld må han ikke uden særlig tilladelse åbne privatpraksis.

Distriktet er også det samme. En årrække har Fyns Stift været delt i 3 distrikter (Odense, Svendborg og Assens amter); men man er fornylig vendt tilbage til forholdene, som de var på Aarestrups tid: Assens-distriktet nedlagdes allerede i 1920'erne, Svendborg-distriktet den 1. april 1970, hvorefter én amtslæge varetager hele »Fyns Amtslæges Kreds«. Der må atter foretages inspektionsrejser rundt i hele stiftet, men næppe i samme grad,

Aarestrup som stiftsfysikus

som Aarestrup måtte det, og hvad det trafikale angår, er udviklingen just ikke gået tilbage. Aarestrup måtte normalt bruge 2 dage til en inspektionsrejse til en af kystbyerne, og ofte måtte der foretages flere visitatsrejser om ugen. Som regel lagde disse rejser beslag på en halv snes dage hver måned.

Trods de ændringer, udviklingen naturligt har ført med sig, er grundpillerne i det arbejde, amtslægen udfører, i forbavsende grad de samme som dem, vi finder hos sidste århundredes stiftsfysikus.

Det vides for øvrigt med sikkerhed, at der har været lønnet embedslæge på Fyn siden 1720, hvor J. Fischer⁶⁸ blev udnævnt til provincialmedikus. Allerede året efter afløstes han af C. Musæus⁶⁹. Landfysikatet oprettedes den 24. marts 1723, og embedet har siden været varetaget af følgende:

landfysikus C. Musæus	1723-1753
landfysikus J. Eichel ⁷⁰	1753-1804
stiftsfysikus B. Bojesen ⁷¹	1805-1822
stiftsfysikus C. A. V. Guldbrand ⁷²	1822-1847
stiftsfysikus C. J. H. Kayser ⁷³	1848
stiftsfysikus C. L. E. Aarestrup	1849-1856
stiftsfysikus C. R. Arendrup ⁷⁴	1856-1871
stiftsfysikus F. C. Krebs ⁷⁵	1871-1881
stiftsfysikus T. M. Trautner ⁷⁶	1881-1903
stiftsfysikus M. K. Seedorf ⁷⁷	1903-1915
amtslæge Thal Jantzen ⁷⁸	1915-1930
amtslæge H. Heerup ⁷⁹	1930-1956
amtslæge M. Trier ⁸⁰	1956-

5

*En lille Skærmydsel har moret
og adspredt mig. – Med mine Daarerer staaer jeg
paa den gamle Fod*

Fra gammel tid havde »Daaren« haft til huse på Gråbrødre Hospital, og der var således her både en afdeling for hospitalslemmer og for sindssyge foruden de almindelige sygestuer og de syfilitiske sygestuer.

»Daaren«, den første psykiatriske institution i Odense, havde plads til 60 patienter, og den havde ifølge en forordning af 1835 pligt til at optage sindssyge, så længe der var plads, uden at skulle tage hensyn til muligheden for eventuel helbredelse.

Tidligere havde der næppe været taget hensyn til disse mennesker; oftest lod familien dem planke inde eller anbringe et passende sted i sognet, hvor muligheden for at gøre skade var ringe. Ved oprettelsen af »Daarerne« var der imidlertid mulighed for at slippe af med dem, og det var alle, ikke mindst kommunalbestyrelser og sogneforstanderskaber interesseret i; thi udgif-

terne, som skulle udredes af de lokale myndigheder, beløb sig kun til 80 rdl. om året, og heraf blev halvdelen refunderet af amtet, hvis den indlagte patient blev anset for farlig for den offentlige sikkerhed.

I 1830 havde »Daaren« fået sin egen læge. Den første dårelæge, A. V. T. Göricke¹, havde kun embedet i ganske kort tid, idet han i 1831 udnævntes til overlæge ved Bidstrupgård, det nuv. Sct. Hans Hospital ved Roskilde. Hans efterfølger, kancelliråd C. A. Gjellerup, havde embedet indtil sin død i 1849. Året forinden var ved reskript af 8. maj også lemmeafdelingen – »en Mængde 60–90aarige Gamle« – blevet lagt ind under dette embede, og det betegnedes som »en ikke ganske ubetydelig Post«, idet den årlige gage var 300 rdl.

Embedet besattes af Stiftamtet, og det var af den formening, at det »paa Grund af en paatænkt Omorganisering af Graabrødrehospitalet« ikke skulle besættes, men at en af byens læger skulle konstitueres, og valget traf Aarestrup, der allerede i sin første indberetning til Sundhedskollegiet meddelte, at han var konstitueret i embedet.

Som nævnt var det for Aarestrup småt med praksis i de første måneder, og intet kan have været mere velkomment for ham end at overtage dette embede. Når direktionen for hospitalet bad Aarestrup varetage embedet indtil videre, skyldes det uden tvivl, at han under kancelliråd Gjellerups sygdom en tid havde vikarieret som dårelæge og følgelig har haft kendskab til dette arbejde.

Aarestrup som dårelæge

»Fruentimmerdaaren«, fotograferet kort tid før nedrivningen af bygningen i 1967, var den ene af de to bygninger på Gråbrødre Hospital, der rummede sindslidende. »Daaren« var den eneste institution af sin art i hele stiftet. (Fyns Presse Foto).

Aarestrups overtagelse af embedet som hospitalslæge i foråret 1850 kom ikke til at gå helt stille af:

Der synes i begyndelsen af dette år at have været utilfredshed med, at Stiftamtet ikke besatte embedet, hvilket kom kraftigt til udtryk i en større artikel i »Bibliothek for Læger«. I det num-

mer af tidsskriftet, der udkom i januar, anførte redaktøren, psykiateren H. Selmer², sin utilfredshed med, at resultatet af de forhandlinger, der var blevet ført, ikke var blevet offentliggjort, og han sluttede af dette, at »Underhandlingerne maa have indskrænket sig til at være af temmelig privat Karakter«. Redaktøren fandt derfor grund til at kritisere de fynske myndigheder for deres behandling af sagen:

»Vi troe at denne Uregelmæssighed turde fortjene mere Opmærksomhed her, end ved mangt et andet Embede. Lægeposten ved Graabrødrehospitalet i Odense er nemlig ikke blot af Betydning for vedkommende Stiftelse og for Lægestanden i det Hele: den har under de nærværende Tidsomstændigheder en ganske særegen og saa væsentlig Betydning, at man ingenlunde med Ligegyldighed kan see Stiftsøvrigheden behandle dens Besætning paa en Maade som temmelig tydeligt viser, at denne Betydning enten slet ikke er gaaet op for den, eller i det mindste ikke har formaaet at gjøre sig gjældende«.

Det må være kommet redaktøren for øre, at Aarestrup først og fremmest var interesseret i stillingen af økonomiske grunde: Hvis embedet skal overtages af stiftsfysikus, mener han, at der må etableres en ordening som i Ribe, hvor embedet bestrides af stiftsfysikus, men mod en gage, der er betydeligt ringere end

Harald Selmer (1814-79), en af psykiatriens foregangsmænd. At Aarestrup i 1850 udnævntes til »Daarelæge«, gav anledning til en omfattende polemik mellem Aarestrup og Selmer, der var redaktør af »Bibliothek for Læger«. (Medicinsk Historisk Museum).

den, der hidtil var udbetalt lægen ved Gråbrødre Hospital, nemlig 300 rdl. om året. På den anden side var han klar over, at en sådan ordning ville svække embedet:

»Naar Lægetilsynet med henved 300 Individder . . . blev Appendix til et Lægeembede, som er stort nok til at udkræve en Mands udelte Kræfter, kunde det umulig andet end blive en Biting for vedkommende Læge, saa at vi meget skulde betvivle, at det under saadanne Forhold overhovedet kunde udføres forsvareligt for de Afsindiges Vedkommende, i det mindste saalænge Odense Daareanstalt ogsaa optager Helbredelige«.

Redaktøren fandt imidlertid ikke, at det var forsvareligt, at stiftsfysikus overtog et sådant embede. I embeds medfør befandt stiftsfysikus sig ofte på rejse, og han ville følgelig ikke kunne bestride embedet forsvareligt.

Artiklen slutter med endnu et angreb på de lokale myndigheder:

»Vi kjende ikke Stiftsøvrighedens Bevæggrunde til at nøle med de foreløbige Skridt til den definitive Besættelse af dette Embede; men i fuld Overbevisning om det Mislige i at det bortgives af en Autoritet, der i Følge sin Stilling vanskelig vil kunde tage alle de Hensyn ved denne Leilighed, som fra Daarevæsenets Standpunkt kunde ønskes, have vi tænkt os Muligheden af at lokale, administrative eller økonomiske Forhold kunde lede til en mindre heldig Besættelsesmaade af denne Post«.

Artiklen er, som det fremgår, ikke rettet mod Aarestrup personligt. Det var et principielt synspunkt, der blev gjort gæl-

dende: Selmer, der var 14 år yngre end Aarestrup, havde vundet stor indsigt i psykiatrien, og han betragtes i dag som »dansk psykiatris fader«. Han havde få år forinden stiftet »Bibliothek for Læger«, og han fandt nu lejlighed til at tage dåresagen op.

Dåreanstalten i Odense var en institution af væsentlig størrelse – der var som nævnt plads til 60 patienter – og det var vigtigt for ham at påpege det urimelige i, at den var »Appendix til et Lægeembede«. Med den baggrund, han havde, kunne han her se mulighed for at udbrede kendskabet til psykiatrien, og det kunne bedst ske, hvis dåreanstalten blev et »Statsanliggende«.

Det er dette synspunkt, der er baggrunden for, at han retter sit angreb mod de fynske myndigheder, som han åbenbart ikke finder kompetente til at besætte embedet som læge ved en dåreanstalt med de muligheder, som han så i en sådan institution. Havde Selmer måttet råde, var embedet straks efter Gjellerups død blevet besat med en læge med større indsigt i psykiatri, og embedet måtte vel at mærke ikke være appendix til et andet embede. Han kræver således af den, der skal varetage et sådant embede, »en ikke ringe Tidsopofrelse og stadigt Tilsyn, baade for Behandlingens og af Humanitetshensyn«, og han understreger i forbindelse med besættelse af slige stillinger »det Ønskelige i at sikre sig Mænd, som have gennemgaaet en praktisk Skole i denne Retning«, altså en psykiatrisk uddannelse. Et sådant krav lyder som en selvfølge; men man må erindre sig, at psykiatrien dengang endnu var i sin vorden. Der fandtes i det hele taget kun få dåreanstalter, og kun én af dem, Bidstrupgård

havde sin egen læge. Med de øvrige dåreanstalter havde en af de stedlige læger opsyn.

Aarestrup kunne ikke lade dette angreb stå uimodsagt, og han tog til orde i »Ugeskrift for Læger« 6. april 1850 (»Berigtigelse til en Opsats i Bibliothek for Læger, 7de Bind 1ste Hefte, angaaende Lægeposten ved den fynske Daareanstalt«):

Aarestrup erklærer sig enig med redaktøren angående det, denne har fremført om dårevæsenet i almindelighed, men anser det dernæst som sin »Pligt at gjøre det medicinske Publikum opmærksom paa de factiske Urigtigheder, der tjene den lille Opsats til Udgangspunkt«.

Det, Aarestrup især hæfter sig ved, er en bemærkning om »de curative Sindssvages tiltagende Mængde i de senere Aar«. I den nævnte artikel har det været anført, at der i hospitalets lemmeafdeling og dåreanstalt tilsammen er 300 patienter; men det forholder sig sådan – oplyser Aarestrup – at der er 80 patienter på lemmeafdelingen og 58 i dåreanstalten, og heraf er de 54 uhelbredelige. 30 af disse har tilbragt 10 år eller derover i »Daaren«, og Aarestrup betvivler, at behandlingen af de 58 patienter, hvoraf kun et par har udsigt til helbredelse, »skulde afgive Leilighed til megen Øvelse og være af stor Vigtighed for den praktiske Psychiatri«. »Jeg benægter ikke«, fortsætter han, »at Læge-tilsynet med et Antal af – som det i de senere Aar har været – 52 til 60 chroniske og incurable Sindssyge er meget interessant og instructivt med Hensyn til Psychiatrien i det Hele, men af-

give fuld Beskjæftigelse for nogensomhelst Læge, kan det naturligviis ikke«.

Aarestrup er på en måde i sin gode ret til at afgive dette svar. Hans forgænger havde i længere tid været syg og havde til en vis grad forsømt sit arbejde, og det er sikkert fremgået af det materiale, Aarestrup har haft til rådighed, at der i årene før hans overtagelse af embedet ikke har været kureret meget på patienterne i »Daaren«. Aarestrup har selvfølgelig ret i, at en anstalt, der kun rummer uhelbredelige sindssyge, næppe kan danne tilstrækkeligt grundlag for undervisning i psykiatri; men det var netop dette forhold, Selmer ønskede ændret. Han kunne derfor heller ikke lade sig nøje med Aarestrups svar og tog atter til orde i en længere artikel i »Bibliothek for Læger«, april s.å. (s. 449–468):

Han er af den formening, at Aarestrup »med megen Iver har frakjendt Lægeposten ved Graabrødrehospitalet al væsentlig Betydning« og påviser – efter sin egen opfattelse – alvorlige uoverensstemmelser i Aarestrups angivelse af antallet af patienter. Aarestrup har således i sin artikel anført »2–3 kurable Sinds- svage som det daglige Materiale for Lægens Virksomhed«, men redaktør Selmer er kommet til det resultat, at der i årene 1846–49 skal være behandlet 21 patienter, altså i gennemsnit 5 om året. Redaktøren har sammenlignet Aarestrups opgivelser med de oversigter, Kollegialtidende hvert år har bragt, og er kommet til følgende resultat: »De her fremhævede Uoverensstemmelser

ere saa store og gjennemgribende, og Hr. A.s Tal, sammenlignede med Embedsberetningernes, saa ugunstige for Anstaltens Resultater, at man næsten ikke kan antage, at han har øst sine Oplysninger af den samme Kilde, hvoraf hine ere udgaaede«. Redaktøren opfordrer Aarestrup »paa det Indstændigste til at meddele en Forklaring over Grunden til den Uoverensstemmelse vi have paavist . . ., hvilket han ikke kan undlade, dersom han ikke vil have Staven brudt over Troværdigheden af hans egne Angivelser«.

Som der fremgår, er tonen blevet mere skarp, og Aarestrup går i sit svar nu udpræget i defensiven. Han indrømmer således (»Ugeskrift for Læger«, 6. juli s.å.), at der er øst af forskellige kilder: Selv har han benyttet »de umiddelbareste og eneste ved Anstalten selv«, nemlig de lister, overopsynsmanden førte over indkomne og udgaaede patienter, hvorimod Kollegialtidendes oversigt bygger på det materiale, Aarestrups forgænger i embedet har indsendt. At redaktør Selmer i sit næstsidste indlæg (»Ugeskrift for Læger«, 6. juli s.å.) finder det »paafaldende, at der ved Odense Daareanstalt ikke findes andre Optegnelser angaaende Patienterne end en Bog, som føres af Opsynsmanden«, kan ikke undre.

Aarestrup understreger yderligere det vanskelige i at udarbejde statistikker over dårepatienter i det hele taget. De eneste uoverensstemmelser af betydning angår forholdet mellem helbredte og uhelbredte, hvor Kollegialtidende for perioden 1846–48 anfører, at 30 helbredte og 18 uhelbredte har forladt dåreanstalten,

hvorimod Aarestrup forklarer denne uoverensstemmelse med, at et antal patienter er opført som havende forladt dåreanstalten »i bedret Tilstand«, og i sin statistik har hans forgænger åbenbart medregnet dem som helbredte, Aarestrup som uhelbredte.

I flere tilfælde er patienter blevet udskrevet som helbredte, men har fået nye anfald og er vendt tilbage til »Daaren«, og dem kan Aarestrup heller ikke betragte som helbredte.

Aarestrup synes ikke at have taget redaktør Selmers angreb så tungt. »En lille Skærmydsel med Psychiateren Harald Selmer har moret og adspredt mig«, skriver han den 7. juli s.å. til Chr. Petersen, og han har da også kunnet trøste sig med, at det statistiske materiale, der ligger til grund for diskussionen, stammer fra hans forgængers tid, og at materialet er af så ringe omfang, at der næppe lader sig slutte noget afgørende ud fra det. Imidlertid bevirkede diskussionen med Selmer, at Aarestrup sørgede for at få det administrative bragt i orden.

Aarestrup betegner Selmers indlæg som »smaalig Kritik« og slutter sit sidste indlæg i diskussionen med Selmer »retorquerende dennes Jargon«:

»Red.s store Vildfarelse i denne Sag grunder sig paa den fixe Idee, at være complet Psychiater, og deraf følgende uimodstaelige Drift til psychologisk at forklare og med Bogtrykkersværte vidtløftig udmale Motiverne til hvilkensomhelst Handling, der synes ham skikket til Gjenstand for psychiatriske Etuder, samt afgiver Mark nok til, bearbejdet i oeconomisk Øiemed, at fylde nogle Ark af Bibl.f.L. Vi anerkjende hans ret gode Hoved, men

hans fornærmelige Yttringer under Discussionen af en offentlig Sag, med svagt Skin af udelukkende Interesse for Daarevæsenet, maae vi i aller høieste Grad misbillige og opfordre ham paa det Indstændigste til at gjøre Afbigt, dersom han ikke vil see Staven brudt o.s.v. o.s.v. . . . Til Veiledning ved en neppe udeblivende 3die Phantasie i Bibl.f.L. over den fynske Daarelægepost, tillader jeg mig sluttelig at bemærke, at det imponerende *Vi*, hvorved Red. giver sine belærende Ord Vægt, og den sikke Holdning, som psychiatrisk Phraseolog, der ikke kan negtes ham, ikke har megen Virkning paa Nerver, der daglig nødsages til at beskæftige sig med praktisk Psychiatri, og jeg siger ham hermed et roligt Farvel«.

Det nyttede ikke, at Aarestrup anlagde en overlegen ironisk tone, for Selmer lod ham ikke få det sidste ord. »Den 3die Phantasie« udeblev ikke, og Selmers farvel til Aarestrup lyder:

»Skjøndt det nu aldrig er behageligt at blive overfuset offentligt, kan det dog heldigviis undertiden skee paa en saadan Maade, at det kun gaaer ud over den fra hvem Grovheden kommer. Naar derfor Hr. Aarestrup glemmer sig selv i den Grad, at han bruger Talemaader, der ikke høre hjemme i en anstændig Polemik, og en Tone, der kunde være udsat for Tilretteviisning i dannet Selskab, – saa gjør det mig vistnok ondt at være bleven Anledning til en Expectoration, som han selv vil føle det Usømmelige i, naar nogen Tid er gaaet; men den Sag, jeg her har stridt for, vil snarere vinde end tabe derved, at dens Modstander griber til Uartigheder, og jeg afflægger ham herved min Tak for

den uvilkaarlige Anerkjendelse af mine Argumenters Vægt, som ligger i hans Vrede« (»Ugeskrift for Læger«, 20. juli s.å.).

Og dermed var der skudt med skarpt for sidste gang i diskussionen om »Daarens« fremtid. Stiftøvrigheden udnævnte kort tid efter Aarestrup til læge ved Gråbrødre Hospital, og denne stilling bevarede han ved siden af fysikatet indtil sin død i 1856.

Striden mellem de 2 dårelæger fandt også vej til dagspressen. »Fædrelandet« referede de første indlæg den 20. juli, og sympatien var så afgjort på Selmers side:

»Man kan ikke Andet end give »Bibliotheket« Medhold, naar det mener, at, hvis man endelig vilde constituere, burde Valget af den provisoriske Hospitalslæge allermindst være faldet paa Hr. Aarestrup . . . Man har foretrukket den Læge i Odense, der meer end nogen anden maa antages at være optagen af offentlige Forretninger, og som nu i den ham yderligere overdragne Embedskreds vil komme til at controllere sig selv«.

Yderligere et referat fulgte den 30. januar året efter. Tonen er yderligere skærpet: ». . . Betragtninger, der hverken kunne være behagelige for Stiftsøvrigheden eller for Hr. A . . ., store Inconsequenser i hele denne Sag . . ., en aldeles forkastelig Embedscumulation . . ., Stiftsøvrighedens Sendrægtighed«.

Det væsentlige i de 2 lægers ordrige diskussion er deres vidt forskellige syn på embedet som dårelæge. Aarestrup mente ikke, at embedet var så betydningsfuldt, som »Redaktøren i psykiatrisk Bersærker gang har udraabt den for«. Efter hans mening

skulle »Daaren« være »en velorganiseret Detentionsanstalt . . ., en hensigtsmæssig og hyggelig Pleie-Anstalt«, og derfor fandt han det forsvarligt at kombinere lægeposten ved anstalten med sit embede som stiftsfysikus.

Det samme gav han udtryk for over for Sundhedskollegiet: »Anstalten er kun at betragte som en Detentionsanstalt, der som saadan er vel udstyret, og den bør, efter min Mening, kun i Nødsfald afbenyttes som Curanstalt«.

Nok interesserede han sig for dåreanstalten, men på et andet plan end Selmer: Først og fremmest morede han sig ved at iagttage de gale mennesker, og dertil kom, at han havde hårdt brug for de 300 rdl. Mindre interesseret var han i at finde frem til de rette behandlingsmetoder; han synes ikke at have modtaget impulser udefra, og psykiatrien var netop et område, hvor der i de år skete store fremskridt i Tyskland og Frankrig.

For Selmer havde sagen et langt videre perspektiv, idet han var af den opfattelse, at den fynske dåreanstalt var »fortrinlig skikket til Uddannelsesmiddel for vordende Daarelæger«. En sådan uddannelse var der kun mulighed for at få på Bidstrupgård; men ved at ansætte en psykiater ved dåreanstalten i Odense uden at kombinere embedet med noget andet ville der være »al Sandsynlighed for, at den skulde komme til at stifte Nytte i den omhandlede Henseende«.

Det skete imidlertid ikke, og Aarestrup og Selmer har næppe siden været på så god talefod, at planerne igen er blevet drøftet. Aarestrup har uden tvivl heller ikke haft den interesse for psykia-

trien, som han giver udtryk for. Det havde Selmer derimod, og når han her, hvor embedet i Odense er ledigt, griber lejligheden til at fremsætte sine synspunkter, skal det ses som et led i hans bestræbelser på at skabe bedre kår for de sindssyge: Efter at have bestået embedseksamen i 1838 var han blevet ansat på Bidstrupgård; men han var særdeles utilfreds med forholdene på anstalten og så meget kritisk på dens ledelse, og efter at være fratrådt stillingen i 1841 udgav han en bog med titlen »Psychiatriens Stilling i Danmark«. Efter i nogle år at have virket som praktiserende læge fik han i 1847 overdraget opførelsen af Jydsk Anstalt ved Århus, landets første moderne sindssygehospital med plads til 130 patienter. Det åbnedes 1852 med Selmer som overlæge, og denne stilling bestred han indtil sin død i 1879.

Det var således en foregangsmand inden for psykiatrien, Aarestrup begav sig udi polemik med. Eftertiden har vist, at Selmer i denne sag var fremsynet, idet han fremhævede ting, der er af afgørende betydning i dag. Nok var han polemisk; men hans argumenter var velovervejede, og der er ingen tvivl om, at han havde langt større baggrund til at udtale sig i denne sag end Aarestrup.

Ingen vil i dag give Aarestrup ret i de synspunkter, han fremførte. Havde det udelukkende været af interesse for psykiatrien, han havde søgt stillingen som læge ved den fynske dåreanstalt, havde han med større interesse lyttet til Selmers forslag angående anstaltens fremtid, og Fyn havde måske på et tidligere tidspunkt fået et moderne sindssygehospital.

Det, der skete i Odense, var nemlig, at de lokale myndigheder bakkede Aarestrup op, sikkert støttet af personlige venner i Stiftamtet. Ved ikke at lytte til Selmer fik de en alvorlig indflydelse på den følgende tids udvikling af hele spørgsmålet, og Aarestrups holdning har indirekte haft konsekvenser helt frem til i dag:

Selmer måtte opgive planen om et sindssygehospital, for et sådant var det, tidens forhold taget i betragtning, han havde i tankerne. »Daaren« fortsatte stort set sin virksomhed som før, og der skete ikke væsentlige ændringer i Aarestrups tid som dårelæge.

Et moderne sindssygehospital fik Fyn i 1888, hvor samtlige patienter overflyttedes til statshospitalet, der var opført i Middelfart. Ifølge sagkundskaben af i dag afgjort en fejlplacering; men i etatsrådernes by var man ikke interesseret i at have en galeanstalt liggende, og man fulgte den almindelige tendens til at placere sådanne institutioner ved kysterne, borte fra storbyerne. Der er først rådet bod på dette for et par år siden, nemlig i 1967, hvor der oprettedes en midlertidig psykiatrisk afdeling på Odense Sygehus under ledelse af overlæge, professor N. Juul-Nielsen.

I Aarestrups embedstid var »Daaren« da den eneste institution af sin art i hele stiftet, og da sognene ikke var interesseret i at skaffe plads og forplejning til ubemidlede sindssyge, indløb der med jævne mellemrum ansøgninger om optagelse af patienter til Gråbrødre Hospital; men Aarestrup måtte gang på gang med-

Aarestrup som dårelæge

dele direktionen, at der på grund af pladsmangel ikke kunne optages flere dårer.

Efter »skærmydslen« bestræbte Aarestrup sig dog på »blandt de anmeldte at vælge dem, der gav lidt Haab om Helbredelse«, og som det fremgår af oversigten, kunne der efter år 1851 udvises bedre resultater. I 1849 og 1850 udgik der f. eks. dobbelt så mange uhelbredte og døde på grund af alderdom som i de følgende 4 år:

	Antal patienter som helbr.	Udgået som helbr.	Udgået som uhelbr.	Døde
1. jan. 1850 . . .	55	2	4	8
1. jan. 1851 . . .	55	4	4	6
1. jan. 1852 . . .	61	9	0	3
1. jan. 1853 . . .	62	9	0	3
1. jan. 1854 . . .	57	6	0	4
1. jan. 1855 . . .	61	3	0	4

1850 anfører Aarestrup dårernes alder:

20-30 år: 2	60-70 år: 12
30-40 år: 12	70-80 år: 4
40-50 år: 10	80-90 år: 2
50-60 år: 13	

Endvidere, hvilke sociale lag dårerne kommer fra:

»Blandt den mandlige Deel vare 9 Haandværkere, 1 Matros, 1 fhv. Soldat i udenlandsk Tjeneste, 1 Handelsbetjent, 1 Con-

toirist, 2 Skolelærere. Den anden omtrent halve Part Almuefolk af Dagleier- og Huusmandsklassen. Af de qvindlige Patienter have omtrent Halvdelen været gifte, ligesom ogsaa omtrent Halvdelen ere fra Kjøbstæderne og Halvdelen fra Landet«.

Det fremgår af indberetningerne, at der har været så lidt plads, at de roligste af dårerne har vært placeret på loftskamrene. Personalet, der holdt opsyn med de øvrige dårer, bestod af »1 Overopsynsmand, 2 Underopsynskarle og 2 Koner«. Når det i samme forbindelse anføres, at overopsynsmanden »lønnes meget knapt«, er det nok ensbetydende med, at det øvrige opsynspersonale har været ulønnet. »Daaren« har haft økonomi, inspektion og portner fælles med hospitalets lemmeafdeling. Om forholdene i al almindelighed oplyser Aarestrup, at »Anstalten betjenes og forsynes vel«.

Det eneste af betydning, Aarestrup fik gennemført, var »en Afsondring mellem Kjønnene«. Da han i 1850 indgav forslag herom til hospitalets direktion, stødte det på en række vanskeligheder; men det fremgår af indberetningen 2 år senere, at »Daaren« er indrettet efter hans plan, »hvorved mange scandaleuse Oprtrin undgaaes og Opsynet lettes«.

Af Aarestrups sidste indberetning fremgår det, at han har fået gennemført en række mindre ændringer: »Flere hensigtsmæssige Indretninger til bedre Classification af de Sindssyge, saavel som til Soveværelsernes Ventilation, Latrinernes Beliggenhed, Havernes Inddeling og Forskjønnelse ere foretagne, men«, fortsætter han, »Plads mangler for at tilfredsstille de mange Be-

gjæringer om Optagelse af chroniske Patienter fra samtlige Physicatets Kjøbstæder og Landdistricter«. Han peger i samme forbindelse på en af grundene til, at »Daaren« ikke helt kunne virke efter Selmers hensigt: Man var nemlig tvunget til at optage alle, der blev *dømt* til ophold i »Daaren«, og de fleste af disse var uhelbredelige. Følgelig kunne »Daaren ikke virke som Curanstalt i den Grad, det var ønskeligt«. – Helt uden virkning har Selmers kritik altså ikke været!

En anden velbegrundet kritik fremsatte Aarestrup straks efter, at han havde overtaget embedet. Efter hans mening var »Graabrødrehospitalet brugt, misbrugt og forkludret ved mangehaande fremmede Indpodninger saasom almindelig Sygestue, syphilitisk Hospital, Lazareth, Daareanstalt o.s.v.«. Der var med andre ord for meget samlet under ét tag, og Aarestrup kunne med tiden ønske sig »en Udsondring af de heterogene Dele«. Sådan skulle det også komme til at gå; der fremkom blot ikke konkrete planer fra hans side.

Når Stiftamtet henvender sig til Aarestrup i hans egenskab af dårelæge, er det som regel for at bede ham tage stilling til, om bestemte patienter – vel efter anmodning fra slægtninge – for en tid eller for stedse kan forlade »Daaren«. Resultatet er som regel negativt; efter foretaget undersøgelse må Aarestrup oftest meddele, at de pågældende ikke kan færdes uden for dåreanstalten uden fare for offentlig sikkerhed, eksempelvis:

»Da Christiane Pedersdatter ikke kan beskjæftiges eller passe sig selv, egner hun sig ganske til Pleie og Behandling i en Daare-

anstalt, idet hun, skjøndt for Øieblikket ikke voldsom, dog udenfor Anstalten nødvendigviis maatte holdes under stadig Opsigt« (1. aug. 1850).

»Peder Hansen af Hauges Hustrus Alder, 62 Aar, hendes hele Habitus, Drikfældighed, Mangel paa Reaction mod anvendte Midler samt hidtil uforandrede Tilstand, gjør hendes Helbredelse mindre sandsynlig, og da hun i selve Anstalten holdes under streng Bevogtning paa Grund af voldsomme Paroxysmer³, vilde hendes Ophold i Hjemmet under almindelige Forhold være meget utilraadelig« (1. aug. 1850).

Lysere udsigter er der derimod med hensyn til »den i Odense Daareanstalt optagne Skrædder Paulsen fra Kjerteminde«: »En Slags Bedring . . . har bevirket, at han daglig er nogle Timer oven Senge, svarer bestandig paa Tiltale, ytrer Lyst at komme hjem, og paa den melancholske Stemning og Uvirksomhed nær, aldeles ingen Tegn viser paa Afsindighed eller Voldsomhed« (25. nov. 1850).

Dårelægen må have haft en vis tilknytning til arresten, for flere gange undersøger Aarestrup arrestanters mentale tilstand for at afgøre, om de er modtagelige for straf. Det fandt han bl.a., at Chr. Larsen fra Østerby på Samsø var. Han havde teet sig på en sådan måde i arresten, at man fandt det tilrådeligt at anbringe ham i »Daaren«. Aarestrup undersøgte ham og kom til et andet resultat:

»Christian Larsen har siden hans Optagelse i Daare Anstalten d. 29. Januar d.A. ikke røbet noget som helst Tegn paa Sinds-

sygdom, men endogsaa nøiagtig opgivet alle Omstændigheder ved hans tidligere Levnet, ganske i Overensstemmelse med de optagne Forhør, og først i disse Dage, da han erfarede, at han skulde tilbage til Arresten, har han eengang prøvet paa at simulere en forvirret Tale« (8. marts 1851).

Den pågældende har åbenbart i arresten simuleret sindssyg, fordi han har foretrukket et ophold i »Daaren« fremfor i arresten, og Aarestrup får ham omgående sendt retur til arresten.

Aarestrup var knyttet til Graabrødre Hospital som læge indtil sin død i 1856. Han passede sine dårer, og anstalten har i hans tid været »en hyggelig Pleie-Anstalt«, således som han opfattede formålet med en dåreanstalt.

Alt i alt synes han at have befundet sig godt som dårelæge: »Jeg har speciel Interesse for Psychiatrien, hvis Studium aldrig har været mig fremmed«, understreger han over for Sundhedskollegiet i en skrivelse i forbindelse med besættelse af embedet, og vennen dr. Trier betror han, at han »altid har havt en Faible for Psychiatrien« (5. marts 1850); på den anden side lægger han ikke skjul på, at han også af økonomiske grunde er interesseret i stillingen som dårelæge, idet »Physicatembedets Indtægter ere saa ubetydelige, at kun privat Praxis eller anden Virksomhed kan gjøre det til et Levebrød«.

Gang på gang lader han vennen i København vide, at arbejdet med dårerne interesserer ham; men det har næppe været den faglige interesse, der har været den stærkeste:

»Det interesserer mig, daglig at faae en lille Passiar med rav-gale Mennesker« (28. februar 1850).

»Mine Besøg i Daareanstalten interessere mig, og gjør mig endnu mere ligegyldig for andre trivielle Circler« (7. juli 1850).

»Med mine Daarer staaer jeg paa den gamle Fod« (3. juni 1851).

Nogen særlig betydning som dårelæge kan man næppe til-lægge Aarestrup. Kun i forbindelse med embedets besættelse gjorde han sig gældende, og det korte og det lange i den ordrige fejde mellem redaktøren af »Bibliothek for Læger« og Aarestrup var nok dette: Interessen for indbringende ekstraben har alle-rede dengang været et velkendt fænomen, og Selmer har indset, at kampen var forgæves.

Ved Aarestrups død udnævntes en af byens praktiserende læ-ger, C. Møller til læge ved Gråbrødre Hospital, og fra hans død i 1884 og til 1888, hvor som nævnt Statshospitalet i Middelfart blev taget i brug, blev embedet varetaget af stiftsfysikus T. M. Trautner⁴. Mandfolkedåren blev brækket ned i 1891, Fruen-timmerdåren i 1967.

Det har været fremført, at Fruentimmerdåren burde have væ-ret bevaret. Der er delte meninger: Havde den stået på klosterets grund den dag i dag, havde man haft en sindssygeindretning fra tiden før statshospitalerne, og den kunne eventuelt have tjent som medicinsk museum. På den anden side blev bygningen anset for at være uden historisk værdi, idet kun den ydre skal stod tilbage.

Aarestrup som dårelæge

Det er en kendsgerning, at Fruentimmerdåren, der indjagede H. C. Andersen skræk for livet⁵, ikke eksisterer mere. Til gengæld kan man glæde sig over, at Odense omsider har udsigt til at få et moderne statshospital.

6

Det gik populært til

Aarestrup havde sit hjem i Odense, og embedsrejser førte ham rundt til alle egne af Fyn. Selskabsmand var han som nævnt, og snart kom der invitation til den nye stiftsfysikus fra andre odenseanske embedsmænd. Blandt disse var *biskop Gad*, der blev en af Aarestrups nære venner:

»Jeg havde den Smigrelse, at Biskop Gad igaar glædede mig ved at være den første paa Fyens Grund, der engagerede mig til Huuslæge«, kunne Aarestrup som nævnt skrive til Chr. Petersen få dage efter sin ankomst til byen. Han blev straks inviteret til middag i bispegården: »Biskoppen boer som en Prinds«, konstaterer Aarestrup ved denne lejlighed, men dog også, at »det gaaer meget tarveligt til«.

Biskoppen, dr. theol. *Peter Chr. Steenersen Gad* (1797–1851), havde Aarestrup sandsynligvis truffet, før han kom til Odense.

Bispegården i Klaregade, hvor Aarestrup var en hyppig gæst. Bygningen, der var opført 1804-05, afløstes 1916 af den nuværende bispegård. (Odense Bys Museer).

Som formand for »Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug« og for »Samfund til den danske Litteraturs Fremme« havde han ydet en stor indsats på det kulturelle område, og i 1845 var han blevet udnævnt til biskop over Lolland-Falster stift. Han var i besiddelse af fremragende administrative evner og gjorde så udmærket fyldest i sit embede, at ministeriet i 1848 forflyttede ham til den fynske bispestol.

Der var ikke langt fra Aarestrups hus på Fisketorvet til bispegården i Klaregade og Aarestrup aflagde ofte besøg her. Det var bl.a. tilfældet den 14. marts 1851, hvor Aarestrup tidligt om morgenen aflagde fødselsdagsvisit hos sin lille veninde i bispegården, bispens datter Sophie, der den dag fyldte 17 år. Biskoppens havde 6 børn, 5 drenge og 1 pige, og hun var Aarestrups øjesten. Derfor blev hun denne morgen hyldet med et fødselsdagsdigt på sengekanten (gengivet s. 255f).

I den følgende tid var det som læge, Aarestrup havde sin gang til bispegården. »Biskop Gad har været noget syg, men jeg tænker, han kerer sig«, skriver Aarestrup i juni; det skete dog ikke, og den 20. oktober kunne odenseanerne i »Fyens Stifts Adresse Avis« læse det triste budskab, at deres biskop var afgået ved døden, kun 54 år gammel.

Også formanden for borgerrepræsentationen, *grosserer N. W. Petersen* (1817–95) var en nær bekendt af Aarestrup. Han var svoger til Aarestrups ven i København, den ofte nævnte Chr. Petersen, og det var da naturligt, at Aarestrup opsøgte familien, så snart han kom til byen. De mange hilsener, som Aarestrup kan sende vennen i København fra svogeren i Odense og dennes »jevne godmodige og huuslige Kone«¹ vidner om, at Aarestrup har haft sin gang i grossererens hjem. »Din nydelige, lille Sviger-

P. C. Steenersen Gad (1797–1851), biskop i Odense 1848–51. Allerede dagen efter sin ankomst til byen engageredes Aarestrup af biskoppen som huslæge. Det var til biskoppens 17-årige datter Sophie, Aarestrup skrev digtet »Der er saa lyst udi Bispens Gaard«. (Det Kgl. Bibliotek).

inde her i Odense og hendes Mand holder jeg meget af, de have været saa gode at besøge os et par gange – Visit«, hedder det til gengæld i brevet den 28. februar 1850.

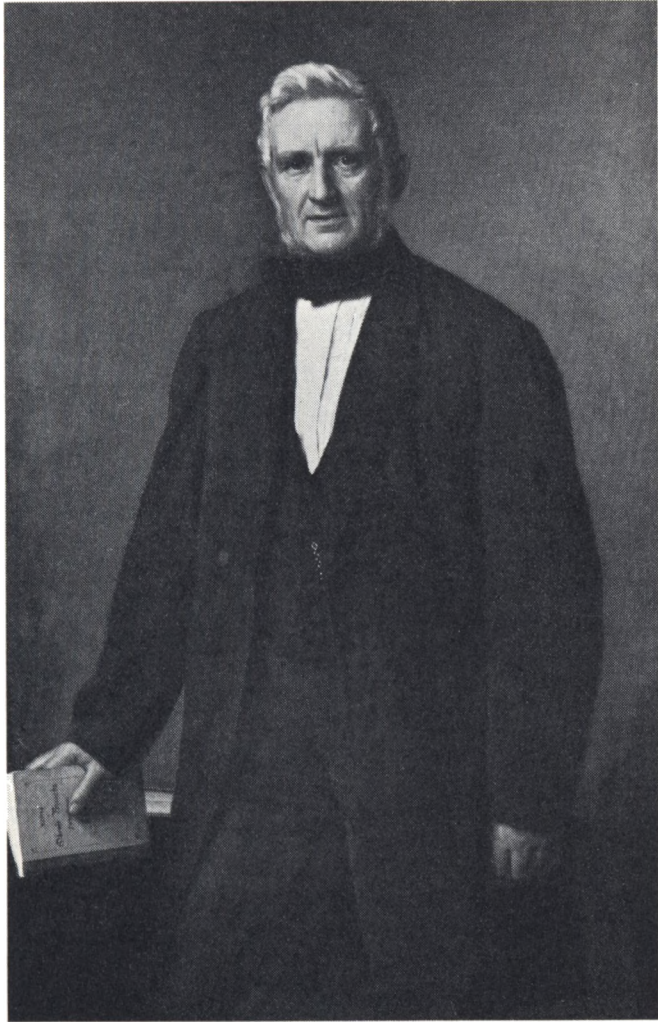
Grosserer Petersen var allerede da en af byens fremtrædende personligheder. Kun 30 år gammel var han i 1847 blevet indvalgt i Borgerrepræsentationen; han vandt hurtigt alles tillid, og allerede 1851 blev han valgt til dens formand².

En af byens mest fremragende forretningsmænd var grosserer *Elias B. Muus* (1805–93). Han havde i 1829 nedsat sig som købmand i Kerteminde; forretningen voksede meget hurtigt, og i 1840 købte han »Sukkergården« i Odense. Også her finder vi Aarestrup som gæst; hjemmet fandt han »behageligt rigt, smagfuldt, interessant«.

Ellers var det byens embedsmænd, der søgte kontakt med den nye stiftsfysikus. Det gælder bl.a. den nyudnævnte stiftamtmand, geheimekonferensråd *Johan Unsgaard*³ (1798–1872), der boede på hjørnet af Albanigade og Kronprinsensgade, Katedralskolens rektor, professor *R. J. Henrichsen* (1800–71), byfoged *G. N. de Klaumann* (1791–1863), generalkrigskommissær *P. A. Scholten* (1801–74) og overlærer *C. Paludan-Müller*⁴ (1805–82).

Alle var de jævnaldrende med Aarestrup, og flere kendte han sikkert fra studieårene i København. Det var i hvert fald tilfældet

Grosserer N. W. Petersen (1817–95), der 1851 valgtes til formand for Borgerrepræsentationen. Han var svoger til Aarestrups nære ven, urtekræmmer Chr. Petersen, og det var naturligt, at Aarestrup fik sin gang i grossererens hjem. Maleriet hænger på Odense Rådhus.

med justitsråd Scholten, hvem Aarestrup omtaler som »min Kammerat fra Studenterdagene«. Alle hørte de til »byens spidser«, og her var opvartningen god:

»Jeg spiste igaar Middag, inviteret hos Byfogden, Kjunker Klaumann, med Biskoppen Etatsraader, Oberstleutn. etc. etc., fin Anretning, Krebsesuppe, Maccaroniepie, forgyldt Porcelain, brillante Værelser etc. Kunstforstand hos Damerne, Kobberstik, Raderinger m.m.« (6. maj 1849).

»Igaar var jeg til Middag hos Justitsraad Scholten, hvor der rigtignok var saa brillant, at det gjøs lidt i mig, ved Tanken om Omgang . . . Deres Beboelsesleilighed er saa udmærket, med Hensyn til Elegance, Meublement, og Beliggenhed, Haven, Havesalon, Veranda, med saadan Udsigt og Indretning, at det langt overgaaer det sædvanlige . . . Bordet bugnede af Chrystal og Sølvtoi . . . 6 Retter superb Mad, mange Vine, levende Conversation – og dog alt uden Gene, ganske jevnt og naturligt« (26. maj 1849).

»2. Pintsedag var jeg buden til Professor Henriksens . . . Selskabet var Biskoppen med Frue, Etatsraad Knudsen med Frue – rare Folk – og Datter, Fru Paludan Møller og Datter, Adjunkt Nissen, Justitsraad Nielsen (Læge) og jeg. Anretningen god, jevn, som paa Lolland hos Præsterne« (31. maj 1849).

Elias B. Muus (1805–93), en af byens mest fremtrædende forretningsmænd. Han var ejer af »Sukkergaarden« i Frederiksgade, og også her finder vi Aarestrup som gæst. (Fot. efter maleri, Det Kgl. Bibliotek).

»— Siden denne Streg har jeg været til Middag hos Etatsraad Knudsens, som sædvanlig med Baroner, Etatsraader, Biskopper etc, drukket Kaffe i Haugen« (7. juni 1849).

Mindre heldig var Aarestrup den 4. oktober 1855. Caroline var rejst til København, og han var sammen med et par af døtrene inviteret til formiddagselskab hos den nygifte apoteker *Lotze*⁵ (1825–93), der netop havde overtaget Løveapoteket. Fru Lotze, kaldet Løvemor, har næppe kendt så meget til stiftsfysikus, for så havde hun næppe inviteret ham til formiddags-chokolade:

»Der serveredes med Kaffe og Chokolade af to Leietjenere. Ved den yderstkjedsommelige Conversation, der idelig gik istaae – jeg talte ikke et Ord med nogen af Damerne – assisterede de gamle Fruer Knudsen, Esbensen, Helveg, og Frøkenerne Knudsen, Muus o.s.v. Jeg var gnaven, fordi jeg var sulten, og den nygifte Frue var meget uheldig som Vertinde, med hvide Handsker paa, uden at tale, tee sig forekommende, byde eller sligt. Hun havde Hovedpine og Manden havde Hovedpine. Efter 1½ Timestid gik alle skrupsultne derfra, men mæt af Kjedsommelighed. Hvilken Idee, at lade Leietjenere varte op med Kaffe og Chokolade, uden at Konen rører sig; hun som netop førstegang skulde vise sig som høflig og indtagende! Jeg

Johan Unsgaard (1798–1872), stiftamtmand i Odense 1848–69. Han hørte også til Aarestrups omgangskreds. Da hans hustru, Alvilda, f. Herbst, den 8. juli 1851 afgik ved døden, kun 36 år gammel, skrev Aarestrup sonetten »Med omvendt Fakkelt saae vi Englen trædes« (Det Kgl. Bibliotek).

troede, jeg var ved en Begravelse, stod i Vinduet med en lille Kage og et lille Glas Viin, Hatten i Haand, til vi gik«. (4. okt. 1855).

Et sted, hvor Aarestrup derimod ofte aflagde besøg, var Christiansdal i Dalum (Dalum Kloster). Ejeren var kammerherre *Christian Frederik Otto Benzon* (1786–1875), der havde overtaget godset ved faderens død i 1840. Han førte stort hus og ville gerne se gæster omkring sig, og Aarestrup kalder da også hans hus »det gjæstfrieste, behageligste og brillianteste i Fyen«. Han lod sig gerne opvarte ved kammerherrens bord, – han var bl.a. til stede ved den fest, der i december 1849 blev holdt på Christiansdal til ære for stiftamtmand C. E. Bardenfleth⁶, der netop var blevet valgt til folketingsmand – og »den gamle tykke K-herre« aflagde undertiden genvisit, idet han hver formiddag spadserede ind til byen.

Hvilke adspredelser var der ellers i datidens Odense?

For Aarestrup var det først og fremmest »*Klubben*«, stiftet 1780 til fremme af det selskabelige samvær. En tid havde den haft til huse i ejendommen Overgade 11, men var derefter flyttet over gaden til Madam Kyhns gæstgiveri. Da der senere stiftedes andre foreninger med samme formål, benævntes denne »Byens ældste Klub« – eller blot »*Klubben*«. I år 1800 købte »*Klubben*«

R. J. Henrichsen (1800–71), rektor for Odense Katedralskole 1843–71. Allerede under sit første ophold i Odense traf Aarestrup ved et selskab rektor Henrichsen, og denne inviterede ham straks som gæst i sit hjem.

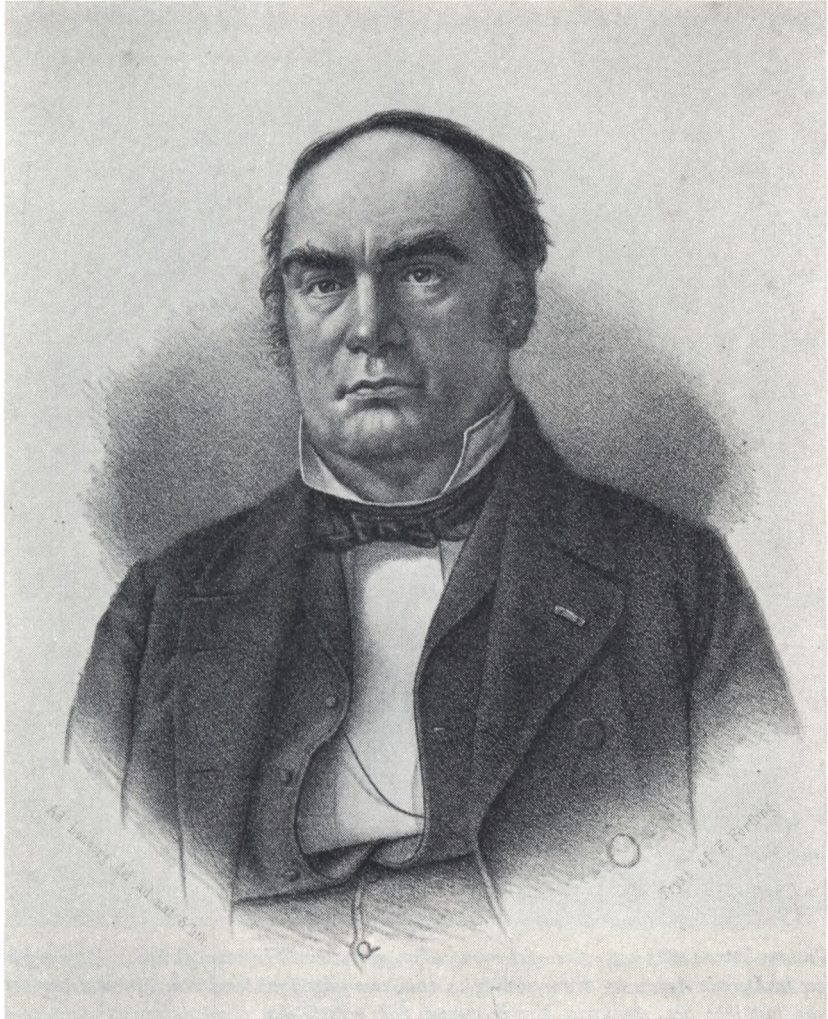

den gård, hvor den nogle år havde haft til huse, og omkring 1840 opførte den her en helt ny bygning. Først 1917 ophørte »Klubben« at eksistere.

»Klubbens« medlemmer var især at finde blandt den odenseanske embeds- og officersstand og den fynske landadel, hvoraf en stor del havde vinterresidens i Odense (jvf. kammerherre Sehestedt Juul, hvis lejlighed Aarestrup havde lejet). Straks efter sin ankomst til Fyn var Aarestrup blevet optaget som medlem af »Klubben« på anbefaling af kammerjunker Lüttichau, som han som nævnt boede i hus sammen med, og som den levelystne mand han var, tog han ivrigt del i dens arrangementer. I vinterens løb blev der afholdt koncerter og opført komedier, og på almindelige aftener fornøjede man sig med kortspil. Hvert år »celebreredes Majestætens Geburtsdag med en Diner«, et par gange i løbet af vinteren blev der holdt klubbal, og Mortensaften blev der afholdt andespil:

»Anden Juledag fører jeg min Ungdom paa Klubballet, hvor Mathilde Føns⁷, Comtesse Pedersdorff⁸, Sophie Gad⁹, Gratierné Muus¹⁰ o.s.v. fortrylle den titulerede og decorerede Verden. At jeg Mortensaften førstegang spillede paa Klubben 5 Kort om Gjæs og vandt 5 fede Gjæs, har jeg nok fortalt Dig. Jeg skrev en vise i den Anledning, der skal have været meget morsom« (24. december 1850).

Caspar Paludan-Müller (1805-82), adjunkt, senere overlærer ved Odense Katedralskole 1829-53.

Gustav Lotze (1825–93), ejer af Løveapoteket, og hustru Christiane, f. Boeck. Det nygifte par inviterede Aarestrup til formiddagsselskab; den unge frue serverede chokolade, og det var just ikke det, Aarestrup havde ventet. Som stiftsfysikus førte Aarestrup opsyn med

apoteker, og når han visiterede, var han vant til en større opvartning. – For sin by ydede Lotze en stor indsats, bl.a. stod han bag opførelsen og indretningen af Stiftsmuseet i Fernbaneanegade. (Det Kgl. Bibliotek).

En aften fik et særligt dramatisk forløb:

Da byens dragonregiment vendte hjem efter sin deltagelse i treårskrigen, blev det modtaget med fakkeltog på rådhuset og hyldet med sang og taler. Det var især en fest for de menige, og dagen efter kom turen til officererne, for hvem der var arrangeret middag i »Klubben«. Ved denne lejlighed holdt biskop Gad en tale, der absolut ikke faldt i god jord, idet den indeholdt visse angreb på Rigsdagen. Mange blev vrede på biskoppen; det ene ord tog det andet, og ikke så få forlod festen »uagtet de ikke var færdige med Maaltidet, hvortil de dog havde bidraget med 27 Sk. pro persona«, skrev Vedel Simonsen¹¹ til historikeren E. C. Werlauff¹², der havde bedt vennen på Elvedgård give en nærmere redegørelse for festens forløb. Affæren var nemlig blevet omtalt i pressen, og selv i hovedstaden affødte den en del diskussion.

Også Aarestrup deltog i festen for de hjemvendte officerer. Han var som nævnt en god ven af biskop Gad, og i sin redegørelse i brevet til Chr. Petersen den 19. februar – festen fandt sted den 7. februar – er han mestendels på biskoppens side:

»Det store Rabalder paa Klubben, da Gad vilde udbringe en Skaal for Rigsdagen, overværede jeg, og brølede med. Gad handlede urigtigt i, at raillere Rigsdagen, da det dog var hans Hensigt at bringe et Leve for den; men tølperagtigt var det, at stampe, slaae i Bordet og skrige, saa man ikke kunde høre Ørenlyd. En Dragonlieutnant greb en Trompet, og blæste Signalet – naturligviis kun spøgende – »Træk Sablen!« General Wedel¹³

Christiansdal i Dalum (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde«, 1863). Aarestrup foretog ofte turen til fods fra Fisketorvet til Christiansdal, som han fandt »det gjæstfrieste, behageligste og brillianteste Hus i Fyens«.

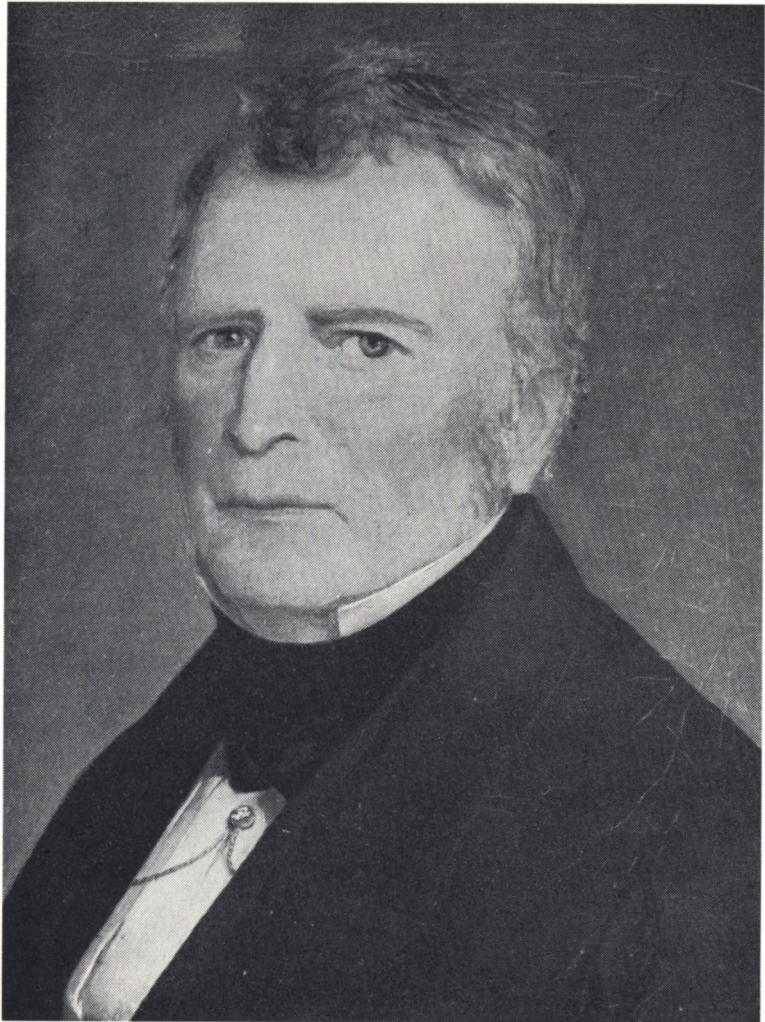
skreg, at man skulde »smide dem ud, der ikke vilde tie« – han var selv indbudt Gjæst. Sick¹⁴ blev revet ned af en Stol, hvorfra han vilde tale. Kortsagt, det var et ubeskriveligt Rabalder. Dog prostituerede sig egentlig kun Capt Lehman¹⁵ og Dr. Helweg. Jeg siger *prostituerede*, fordi Maaden at protestere paa ved at sparke, slaae i Bordet, springe, etc, er upassende ved et Festmaaltid. Forresten var Spektaklet egentlig ganske gemytligt, og ved Caffen $\frac{1}{2}$ Time efter var Stormen forbi og Alting roligt!

Der var andre foreninger i datidens Odense, Aarestrup naturligt blev medlem af. Det gjaldt først og fremmest de litterære foreninger »Fyens Stifts litteraire Selskab«, hvis udgivervirksomhed biskop Gad forestod, »Fyens Stifts Læseforening«, der havde til huse i »Magasingaarden« (se s. 279), og »Det militaire Læseselskab«, der som sine medlemmer først og fremmest talte garnisonens officerer.

Af Aarestrups brev til dr. Trier den 29. april 1851 fremgår det, at han er aspirant til at komme ind i »det fashionable Fiskeselskab«. Foreningen, der er tale om, er »Odense broderlige Fiskerselskab«, en særpræget forening, der uden tvivl er faldet i Aarestrups smag. Den kunne ifølge sin fundats højst tælle 18 medlemmer, og de var alle at finde blandt byens spidser. Der afholdtes årligt 4 generalforsamlinger og »et stort Fiskerie paa Næsbyhoved Søe og Aae«, alle festlige begivenheder, hvor vægten så afgjort var lagt på det selskabelige samvær. Foreningen var stiftet i 1818, og dens medlemmer nød sportsfiskeriets glæder, indtil søen udtørredes 1863. Der er kun opbevaret arkivalier fra foreningens første år, og det vides derfor ikke, om det nogensinde lykkedes Aarestrup at blive medlem af den eksklusive forening.

Det blev han til gengæld af »Det kongelige privilegerede

Kammerherre C. F. O. Benzon (1786–1875), ejer af Christiansdal 1840–75. Hver formiddag spadserede han fra Dalum og ind til byen, ikke sjældent med Aarestrups hjem som mål. Maleriet, der er i privateje, tillægges Vilhelm Bendz.

Skyttelaug«, hvis årlige fest fandt sted den anden tirsdag efter pinse. Det havde knap 350 medlemmer, blandt disse bl.a. lægerne Esbensen og Hein, og det er nok disse kolleger, der har fået Aarestrup optaget i lauget. Det synes dog ikke at have haft hans store interesse: Af medlemsprotokollen fremgår det således, at han ikke stillede op til den årlige skydning efter 1851. Han forblev dog som medlem af Skyttelaugiet indtil sin død.

Bourgeoisiet stod Aarestrup sig godt med. »Jeg, med Kone og Døttre, var den eneste Embedsmand paa et Bal, der forleden gaves af Kjøbmændene, et Kjøbmandsbal, modsat Klubbal«, hedder det i brevet til Chr. Petersen den 24. december 1850. Også det årlige rådstuebal deltog familien som regel i:

»Den driftige Formand for Borgerrepræsentationen, V. Petersen, Consul Muus, Etatsraad Estrup¹⁶ (Borgemesteren) og jeg – vi figurerede som gamle Løver. Især var Borgemesterens lange, gule Lokker, som Øehlenslæger siger, drivende gule, saaledes svedte han under Dandsen. I det mest kneipagtige Locale, spiste jeg Grønlangkaal og Skinke, i sød Forening med Skuespillere, Skuespillerinder, Snedkere, Bedemænd og Skorstensfeiere. Det gik populært til« (8. jan. 1852).

Et par gange overværede Aarestrup forestillinger på teatret på Sortebrødretorv, men det var ikke altid, forestillingen faldt i hans smag:

Overgade, set mod Korsgade ca. 1860 (Odense Bys Museer). »Klubben« havde til huse i bygningen yderst til højre i billedet (senere Nationalbankens bygning).

»Igaar vare vi i Theatret, og saae – Puf¹⁷! Det var en ordentlig Plade!« (24. nov. 1849).

»Igaarftes forførtes jeg til at gaae i Theatret og opleve den jammerligste dramatiske Forestilling, jeg i mit lange Provindsliv har døiet. Det var to kjøbenhavnske Skuespillere – Knudsen¹⁸ og Pätges¹⁹ – som overtraf enhver Forventning om Usselhed, idet de med hæse Stemmer brølede det fynske Publikum Ørene fulde fra Kl. 7 til 10^{1/2}, som Peer, der gaaer i Krig, Peer paa Forpost, paa Bagpost²⁰, og Gud veed hvad Skrabsammen af national Fuselfabrik. Til Lykke kom jeg til at sidde klods paa »Grevinderne«, to udmærkede smukke, slanke elegante Courtisaner, som Grev Ahlefeldt²¹ paa Langeland har holdt nogle Aar og som boe her i Odense . . . og jeg fordybede mig, under den trivielle Forestilling, i deres varme, duftende Silkemantiller, der ikke vare uden elektrisk Virkning« (7. juli 1850).

Ved samme lejlighed får vi et billede af det publikum, der kom i Odense Teater:

»Publikum svarer til den Rang Odense indtager; første Rangs Loger udmærker sig ved Damernes udsøgte Toilette, og Generalstabens Officerer kappes med Skræddersvende og Intendanturens Skriverkarle i Elegance og hvide Handsker. Paa Gangene og i Vestibulen er en Trængsel som blandt Bønnerne i en Kaffe-mølle« (samme brev).

Vellykket var efter Aarestrups mening heller ikke mindeforestillingen for Oehlenschläger, der var afgået ved døden den 20. januar 1850. Aarestrup stod Oehlenschläger ret nær, og det

Odense Teater på Sortebrødretorv, litografi ca. 1860. 1913-14 opførtes den nye teaterbygning i Jernbanegade. – Aarestrup var langt fra tilfreds med de forestillinger, han så på teatret. »Igaarftes forførtes jeg til at gaae i Theatret og opleve den jammerligste dramatiske Forestilling, jeg i mit lange Provindsliv har døiet«, skrev han således til Chr. Petersen den 7. juli 1850. Heller ikke mindeforestillingen for Oehlenschläger et par måneder forinden fandt han vellykket.

glædede ham, at Odense Teater tog initiativet til en mindeforestilling. Resultatet var han til gengæld ikke tilfreds med:

»Scener af Hakon Jarl, Palnatoke og 1e Act af Landet fundet og svundet blev givet ved Sørgefesten paa Theatret – Placaterne vare med sort Rand – min Kone og Børnene havde faaet Sørgestadsen paa, for at drapere Balkonen – Huset var næsten tomt! Ak Odense! Men Pallesen²² som Hakon, den snøvlende Sørensen²³ som Harald Blaatand, den gamle svindsottige, tandløse

Müller²⁴ som Palnatoke – det var en Nydelse for Guder! For mig var det rørende, de gjorde deres Bedste, hvor daarligt end det var . . . Jeg græd – Hvad gjorde det fyenske Publicum?» (28. febr. 1850).

Mere interesseret var Aarestrup i de komedier, der blev opført af byens amatører:

»Vi have her dramatiske Dilettanter, der spille langt bedre; Du skulde see Din lille Svigerinde²⁵, hvor kjækt, hvor lidenskabeligt hun spiller; Din Fætter Isenkræmmeren²⁶ er ligesom hjemme paa Bræderne; en Manufactur-Commis er en sand Viehe,²⁷ og en Jfr. Dancke overtreffer jeg veed ikke hvem« (7. juli 1850).

Koncert blev der af og til givet i byen, bl.a. overværede Aarestrup i vinteren 1850–51 en koncert, der blev givet af den norske violinvirtuos Ole Bull; men denne form for kunst havde ikke hans store interesse:

»Langt hellere hørte jeg Dig og Din gamle Violin«, skriver han den 17. januar 1851 til vennen. Hvad virtuoser og professionelle skuespillere tilbød det odenseanske publikum havde åbenbart ikke hans interesse.

På Lolland kan han ikke have været forvænt på det kunstneriske område. Sagen er nok den, at mange års ophold i provinsen havde ændret hans smag. Det var ikke længere den fine lyriske smag, der var dominerende hos ham, men den jævne folkelige kunst, hvilket til en vis grad afspejlede sig i hans digtning.

7

Hvor afstikkende mine Dineer paa Herregaardene

Noget, Aarestrup ikke gav afkald på, når lejlighed bød sig, var en god herregårdsdiner. Han vidste, hvad han gjorde, når han lod sig engagere som huslæge på en fynsk herregård. Her var der megen selskabelighed, og her blev han trakteret bedre end i de huse, hvor han færdedes i Odense. I landaristokratiets sfære boltrede han sig; her nød han til fulde livets komfort. Med en vis humor skildrer han et sted den charme, han prøvede at lægge for dagen i de adelige kredse:

»Jeg er tillige den fine Selskabsmand, Skjønaand, Menneske med ualmindelig Dannelse, og er mit Haar ikke just altid ordnet – saa har jeg dog mit Atlaskhalstørklæde bundet med en æsthetisk Nonchalance og strækker Benene fra mig med Følelse af mit eget indre Værd, ryger Cigarer af samme Kasse som Pückler-Muskau¹ og Fürst Carlowitz², samt studerer med ungdommelig

Begeistring ved Sølvthemaskinen den Titianske Kjødfarve i en nylig fra England arriveret ung Gouvernantes Smilehuller«.

Disse ord har Aarestrup skrevet på Lolland³, men de kunne lige så godt være skrevet på Fyn, idet han her søgte samme omgangskreds, som han havde haft på Lolland. At han hurtigt fik omgang med den fynske landadel kan således ikke være nogen tilfældighed.

Familien Aarestrup havde som nævnt lejet en lejlighed, der ejedes af kammerherre *Chr. Sehestedt Juul, Ravnholt* (1806–61). Aarestrup har af kammerherren været betragtet som mere end en gemen lejer, for vi finder ham flere gange som deltager i fester på Ravnholt, bl.a. nytårsaften 1849. Her optræder han med hvidt silkehalstørklæde og pomade i håret, drikker en mængde champagne og »balancerer med en forgyldt Sølv tallerken i en Malstrøm af Flor- og Silkekjoler« (28. febr. 1850):

»Paa Raunholt hos Sehestedt Juuls har jeg tilbragt flere Middage og Nætter, ret hyggelige, med Sølvterriner og Skilpaddesuppe, Dyresteg og Champagner, ikke at tale om Baron Blixens⁴ superbe Cigarrer, Grev Bernstorfs⁵ gentile Jagthistorier, og Baron Wedels⁶ gemytlige Aftenunderholdning paa vore respektive Værelser til Kl. 12 1/2 Nat. Ærkearistokratiske ere disse Herrer og Fruer, samt den hele Omgivelse, men – jeg er vant til denslags Folk, og man kan ikke negte, at Livets Comfort træder synligst frem i deres gode Dagligstuer, og at megen Sjæleadel og Dygtighed kan være forenet med Adelskabet« (24. dec. 1850).

Den herregård, hvor vi oftest finder Aarestrup som gæst, er

Ravnholt, hvor Aarestrup deltog i megen selskabelighed. »Jeg er vant til denslags Folk, og man kan ikke negte, at Livets Comfort træder synligst frem i deres gode Dagligstuer«, skrev Aarestrup efter at have deltaget i en fest på Ravnholt. (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde«, 1859).

Langesø, hvis ejer var kammerherre, baron Adam Christopher Holsten-Charisius (1793–1879). Her var alt, hvad den nye stiftsfysikus kunne begære: »En deilig Egn – Bakker – Skove – Søer – pragtfulde Værelser – Kyllingesteg, Asparges, Rhinskviin – Praxis«.

Der kørte vogn fra slottet til Odense hver dag, og allerede under sit første besøg på Langesø fik Aarestrup lov til at rekvi-

rere vognen så ofte, som han havde lyst. Bedre service kunne han ikke få!

Og han benyttede sig ofte af tilbudet: »Baronen og min Mand lade til at komme godt ud af det med hinanden, for de holde meget af at spise godt, og paa Herregaardene faaer den stakkels Doctor sig imellem en fiin Diner. Her i Byen er det kun vovt . . .«, skriver han til vennen i København den 24. september 1849 i et brev formuleret, som om det var skrevet af hans hustru.

Som regel havde han hele familien med på Langesø; kammerherrens 3 døtre⁷ var jævnaldrende med Aarestrups 3 ældste døtre, Emma, Marie og Thekla (født hhv. 1830, 1833 og 1834), og det var brave piger, som Aarestrup fandt behag i: »De kan troe, det er raske Piger – de kjøre selv deres Nørrebakker op ad Bakker og ned ad Bakker saa det suser som en Hvirvelvind« (24. sept. 1849).

Der blev vartet godt op på Langesø, når Aarestrup var gæst: »Kyllingesteg, Asparges, Rhinskviin« (11. maj 1849) – »Dyresteg med Champagne, Rhinskviin« (7. juni 1849) – »en urimelig god »Hattenberger«, Lystighed, Gemytlighed, Østers, Fruentimmer« (24. sept. 1849) o.s.v. Efter middagen spillede man fjerbold og spadserede i den store park – »af Beliggenhed som

Ravnholts ejer, kammerherre Chr. Sehestedt Juul (1806–61). Mange af den fynske landadels familier ejede gårde i Odense, hvor de tog ophold i vintersæsonen. Det var en lejlighed i Sehesteds Juuls gård på hjørnet af Fisketorvet og Korsgade, Aarestrup boede 1849–54. (Det Kgl. Bibliotek).

Lyngby og Frederiksdal«. Under et af besøgene kørte hele selskabet i 3 vogne på besøg hos kammerherre Chr. Schøller på den nærliggende Margaard.

På endnu en nordfynsk herregård træffer vi Aarestrup som huslæge:

»I denne Tid har jeg flere gange været paa *Dallund*, hos Baron Blixen-Finecke, og jeg kan ikke negte, at jeg befinder mig vel der, skjøndt i Sygebesøg. Veilængden – 2 Miil – tilbagelægges i den mest elastiske af alle Kabrioletter og 4 Hingste, kjørt af en Kudsk med et alenlangt sort Skjæg (samme Kudsk har kjørt Keiserinden i Rusland), bringer mig med la volupté de vitesse til et Herresæde, der straalere af Luxus og Comfort. Med min gl. Hue, min gl. Frakke og stænkede Støvler, maa jeg tage mig godt ud paa de oplyste Corridorer, mellem hvidstrømpe, hvidvestede, fiintbarberede Kammertjenere og Lakeier. Men i en god Lænestol fylder jeg godt, en god Cigar ryger jeg taalelig, en luun Passiar vrøvler jeg lettelig, og i en Damaskesseng med ildrødgloende Silketæpper, belyst af en stor Sølvarmstage, slumrer jeg blidelig ind« (19. febr. 1851).

Kort tid efter blev baron *C. F. A. B. Blixen-Finecke* (1822–1873) skilt fra sin hustru, en svensk adelsdame⁸, og 2 år senere ægtede han prinsesse Augusta af Hessen-Kassel. Der førtes da et fornemt og overdådigt hus på *Dallund* i langt højere grad, end man var vant til på fynske herregårde. Der taltes endog om »asiatisk luksus«, og vi forstår, at Aarestrup holdt sig til!

Endnu en fynsk herregård åbnede sine døre for den selskabe-

På fynske herregårde

Langesø, der var den fynske herregård, hvor Aarestrup oftest befandt sig som gæst. Her var alt, hvad hjertet kunne begære: »En deilig Egn – Bakker – Skove – Søer – pragtfulde Værelser – Kyllingesteg, Asparges, Rhinskviin – Praxis». (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde«, 1853).

lige stiftsfysikus, nemlig *Hvidkilde*, hvis ejer var baron *Fr. Holsten-Lehn-Charisius* (1796–1888), en broder til Aarestrups vært på Langesø. Også han »holdt meget af at spise godt« (24. sept. 1849), og når Aarestrup visiterede på Svendborg-egnen, tog han ind hos »den yderst forekommende K-herre og K-herreinde⁹« og nød »Hvidkildes mange Herligheder« (4. maj 1849):

»Jeg spiste til Middag og overnattede paa Hvidkilde magnifikt . . ., drak min Morgenkaffe, serveret i Sølvkande paa Sølvbakke, paa mit Værelse, røg min Cigar i den tilstødende prægtige Salon, gik derpaa ned i Badehuset, hvor jeg lod den kun 6 Grader varme, men armtykke, 6 Alen høie Vandstraale fra den hvide Kilde dundre og skumme paa mit Hoved, min Nakke, min Ryg – kort, min hele Person blev saaledes gjennemsuset og gjennemtærsket af Vandkraften, at jeg derved følte det høieste Velbehag, og gjentog Douchen mangegange; uden mindste Kuldegysning klædte jeg mig paa, vandrede om mellem de skummende Springvand, paa Bakker og i Bøgeskove, med de mest henrivende Udsigter« (31. maj 1849).

Af Aarestrups brev den 7. juli 1850 fremgår det, at han har aflagt besøg hos grev *Gebhard Moltke -Hvitfeldt* (1764–1851) på *Glorup* og »befundet sig vel«. Der var under treårskrigen indkvarteret mange soldater på *Glorup*, og det har muligvis været i forbindelse med en inspektion hos disse, Aarestrup har været gæst hos greven.

Også i et par fynske præstegårde blev der med jævnlige mellemrum aflagt besøg:

En af familiens bedste venner fra Nysted-årene var præsten i Øster Ulslev *Isak Sidenius* (1793–1852). Han var svoger til Chr. Winther, og når lejlighed gaves, snakkede Aarestrup digt-

Langesø's ejer, baron Adam Christopher Holsten-Charisius (1793–1879). Der gik hver dag vogn fra Langesø Slot til Odense, og den fik Aarestrup lov til at rekvirere, så ofte han havde lyst. (Litografi 1847, Det Kgl. Bibliotek).

ning og filosofi med Sidenius og Chr. Winther. Der var også en anden grund til, at Aarestrup gerne aflagde besøg i præstegården i Øster Ulslev: Her opholdt sig midlertidigt omkring 1835 Chr. Winthers forlovede, Sophie Hansen, der inspirerede Aarestrup til at skrive mange smukke vers. Isak Sidenius sad nu som præst i Gudbjerg¹⁰, og når Aarestrup visiterede på denne egn, forsømte han ikke at aflægge besøg hos sin gamle ven.

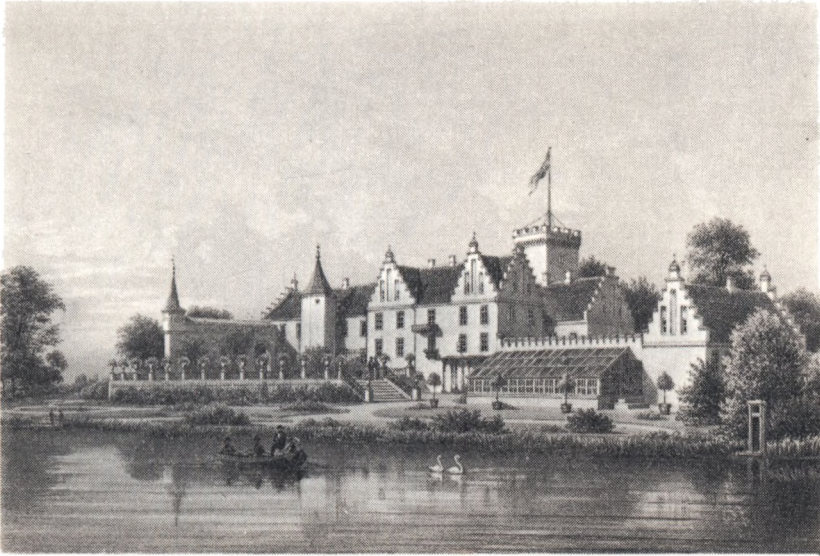
Et par gange gik turen til Lumby præstegård. Her var familiens tredjeældste datter Thekla nogen tid i huset hos provst *C. H. Hald*¹¹ for at blive forberedt til konfirmation, og intet var vel mere naturligt, end at Thekla fik besøg af far og mor, når hun i en så ung alder havde taget ophold uden for hjemmet. Hvorfra forbindelsen til præstefamilien i Lumby i øvrigt stammede vides ikke.

Den, der nyder, må som bekendt også yde, og vi må forvente, at der også var megen selskabelighed i det aarestrupske hjem. Det er imidlertid ikke tilfældet:

»Selskaber gjøre vi aldeles ikke, undtagen for Børnenes unge Venner og som Følge heraf have vi naturligviis ingen Omgang, uden med saadanne Familier, som det ikke behøves at invitere igjen« (17. jan. 1851).

Havde der på noget tidspunkt været holdt store selskaber i hjemmet på Fisketorvet, havde der uden tvivl tilflydt vennen i København en beretning derom. I intet af de ca. 20 breve, Aare-

På fynske herregårde

Dallund, hvor Aarestrup som huslæge blev indlemmet i omgangskredsen: »Veilængden – 2 Mil – tilbagelægges i den mest elastiske af alle Kabrioletter . . . bringer mig med la volupté de vitesse til et Herresæde, der straalér af Luxus og Comfort». (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde», 1857).

strup sender til Chr. Petersen fra maj 1849 og til dennes død i april 1852 er der tale om selskab hos stiftsfysikus.

Var Aarestrup da snyltegæst hos Odenses velstående familier og på herregårdene? Tilsyneladende! Brandes anfører i sin indledning til Liebenbergs udgave af Aarestrups samlede digte (1877), at »man kan stole paa, at Aarestrup vel vogtede sig for nogensinde blandt Landaristokraterne at spille en Snyltegæsts

Rolle«, og at »al selskabelig Ulighed og Underdanighed var ham en Pest« (si. IX).

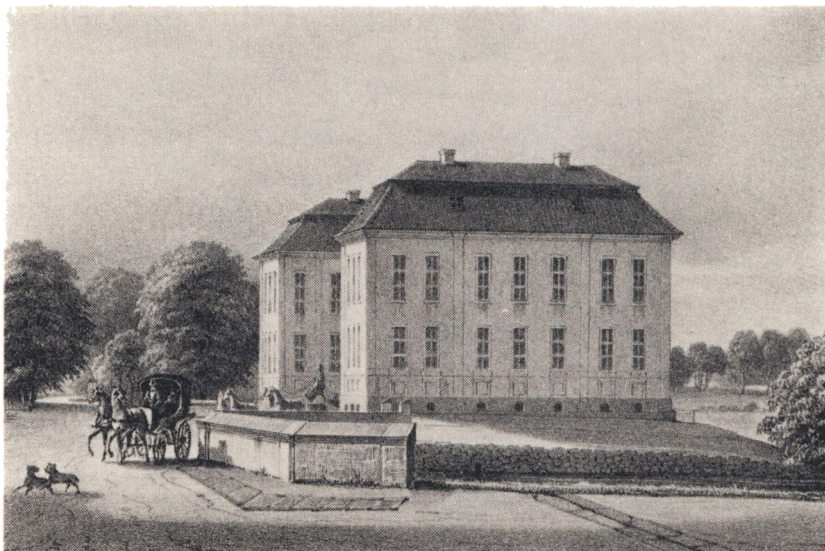
Ganske vist var hans besøg på herregårdene ofte sygebesøg, men andre huslæger har næppe fået en bedre opvartning end den, han fik. Hvorfor har man da rundt omkring vist ham en sådan interesse?

Man kunne tænke sig, at det var *digteren*, der blev feteret, sådan som det var tilfældet, når H. C. Andersen var gæst på de fynske herregårde. Da denne i 1835 kom til Fyn efter at have udgivet sin første roman, var det »Improvisatorens Digter«, dørene blev åbnet for. »Man forguder Improvisatoren, alt hvad jeg siger og taler finde de fortræffeligt, Alt hvad jeg ytrer Lyst til giver man mig . . . Improvisatoren er særdeles elsket og læst i Fyen . . . ; paa alle Herregaarde er Bogen, og nu vil de ogsaa have Digteren«, kunne H. C. Andersen skrive, endnu før han havde skrevet sit første eventyr. Alle flokkedes om ham, og han kunne nu »trække Renter af sit Digtertalent«, som han selv har udtrykt det.

Kunne Aarestrup da trække renter af sit digtertalent? Næppe! Det synes ikke at fremgå af hans omtale af opholdene på herregårdene, at det var *poeten* Aarestrup, man tilbad. Hans digtsamling fra 1838 var næppe lagt frem på herregårdene, når han kom, sådan som det var tilfældet med »O.T.«, da H. C. Andersen

Dallunds ejer, baron C. F. A. B. Blixen-Finecke (1822–73). I hans tid førtes der på slottet et så fornemt og overdådigt hus, at der taltes om »asiatisk luksus«. (Det Kgl. Bibliotek).

På fynske herregårde

Hvidkilde, der var den første af de fynske herregårde, der åbnede sine døre for Aarestrup: På rejsen fra Saksøbing til Odense aflagde han besøg på slottet og fik forevist alle dets herligheder: »Magnifikt!» (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde«, 1844).

i 1836 kom på besøg hos fru Sehested¹² på Broholm. Det har næppe været hans lyriske talent, der fik herregårdene og Odenses herskabshjem til at åbne deres døre for ham.

Der er andet, der har bevirket det, og det fremgår af næsten hver eneste omtale af et selskab, han har deltaget i: hans evne til at nyde bordets glæder, hans evne til at konversere og charmere de tilstedeværende damer. Hans værter har nydt at tømme

På fynske herregårde

Glorup, hvis ejer, greve Gebhard Moltke-Hvitfeldt (1764-1851) også inviterede Aarestrup som Gæst. Glorup var for øvrigt i disse år H. C. Andersens foretrukne opholdssted, når han opholdt sig i længere tid på Fyn. (Stik af F. Richardt og J. A. Becher i »Prospekt af Danske Herregaarde«, 1857).

en god flaske rhinskvind i hans selskab, hans værtinder har nydt at modtage komplimenter fra den charmerende doktor.

Netop dette er et interessant træk hos Aarestrup: Mens de fleste er begrænset til et bestemt publikum, har han tilsyneladende haft evnen til at begå sig i alle kredse. Der var såre stor forskel på at omgås Oehlenschläger og professor Sibbern i København og landadelens damer; men han forstod at vælge sit publikum,

og det er grunden til, at alle fandt behag i hans selskab. Han må simpelthen have haft evnen til at charmere et hvilken som helst selskab.

Men hvorfor samler han så aldrig en udsøgt kreds af disse mange venner i sit hjem? Svaret er det ganske enkle, at han ikke har haft råd til at føre en selskabelighed som den, han tog del i hos de nævnte familier. Havde han haft midlerne, ville han nok i sit hjem have fundet det, som han fandt på Langesø: »Lystighed, Gemytlighed, Østers, Fruentimmer« (24. sept. 1849).

Isak Sidenius (1793–1852), sognepræst i Gudbjerg 1846–1852. Han havde tidligere været præst i Øster Ulslev og hørte til familien Aarestrups bedste venner fra Nysted-årene. (Det Kgl. Bibliotek).

8

*Jeg fornemmer en livligere,
stærkere Strøm omkring mig og finder i det
Hele Opholdet behageligere
med hvert Aar*

Hvordan befandt familien Aarestrup sig nu i Odense?

Mens han som regel havde let ved at falde til et nyt sted, kneb det mere for Caroline: »Min Kones Sygdom og Ulyst til at gaae ud . . . har ikke bragt det til nærmere Omgang«, hedder det således i brevet til Chr. Petersen den 28. febr. 1850.

Nok var han og Caroline i begyndelsen gæster hos en række af byens honoratiores, men alligevel kneb det med at finde en varig omgangskreds:

»Omgang har jeg saa at sige med ingen Familier i Odense, men vi omgaaes hver for sig med en Slump Bekjendtere. Jeg har mine, hver af Børnene sine, min Kone næsten Ingen« (24. nov. 1849).

»Overhovedet omgaaes jeg saa godt som Ingen her i Odense, skjøndt jeg daglig færdes mellem flere. Min egen huuslige Kreds

er mig nok, saavel til Adspredelse som Kjedsommelighed« (28. febr. 1850).

»Ikke en eneste gemytlig Omgangsven har jeg hidtil kunnet skaffe mig« (7. juli 1850).

»Enkelte, troe Venner – det er nok!« (17. jan. 1851).

I begyndelsen af Odense-tiden ser humøret da heller ikke ud til at have været det bedste:

»Han¹ har havt en daarlig Finger, en daarlig Kone, mange daarlige Patienter, et daarligt Humeur, har maatet besørge Daareanstaltens Praxis, og hvad jeg troer generer ham allermest, han faaer en daarligere Føde, end han er vant til paa Lolland, hvor Guldborglands Herskab og Bønder rigelig forsynede hans utrættelige Fordøielsesorganer med de fornødne Qvantummer Dyresteg, Andesteg, gode Vine og gammelt Øl. Her maa han i Hjemmet nøies med lidt Boghvedegrød og gammelt Øl« (24. sept. 1849).

»Lystighed vil ikke rigtig faae Indpas hos mig i Aften – overhovedet ikke endnu her i Odense . . . jeg har et Tusmørke om mig, af Skygger, jeg vil ikke sige Sorger, af den kjedsommelige Slags, som Betragtningen af Misforholdet mellem Indtægt og Udgift forarsager – Du veed nok hvor forskjellig de kunne være fra de Skygger, som Roser udbrede, fra det Tusmørke, hvori vi have sværmet mellem Træerne paa Dyrehaugsbakken og Lygtepælene i Tivoli« (24. nov. 1849).

Ofte længtes han efter Lolland:

»Mit Humeur er jevnt godt . . . Men jeg savner mine gemyt-

lige Saxkjøbinger og Lolliker; jeg længes efter deres bedøvende Selskab, thi . . . Folk ere ligesaa kjedelige paa Fyen som paa Lolland, men man kan ikke saa ugeneert hengive sig til den slumrende Nydelse af deres venskabelige Samtale« (24. nov. 1849). Nej, så havde hans urtekræmmer-ven i København det langt bedre:

»Du har endnu Din Kjælder, Din Løsekraut², Din Ost, Dit fyldige Legeme, Din Ludvigsen³, Din Broder Carl⁴, Dine Duer, Din Kalkunstald! Jeg har mistet alt det tilsvarende for mig: mit gamle Huus, min Viinkjælder, min tykke Mave, min Grundtvig⁵, min Broder Vilhelm⁶, mine Bønder, mit lune Locum – Ha! og jeg har kun beholdt min sparsommelige Kone, mine 11 raa Unger, min Appetit! Betænk dette, Du, som har Alt ved det Gamle« (24. nov. 1849).

Med en humoristisk undertone skildrer han, hvorledes alt er gået ham imod:

»En Amme har jeg fæstet, men nu har hun ikke Melk nok, jeg skal ud paa Jagt efter en ny – Alle mine Støvler ere istykker – En ny Frakke, jeg har ladet sye, er for snever – Mit Huus paa Lolland kan jeg ikke faae solgt . . . – Min Kone kan ikke forliges med Emma – Endeel af Børnene tale af Naturen sort – Tjenestepigen anvender sin bedste Kraft i Kongens, det vil sige, Dragonernes Tjeneste – Kulden gjør mig blaa i Ansigtet, og af Mangel paa Brændsel fristes jeg til at tye til Brændevinsflasken, som jeg dog næsten ganske havde banlyst – Aviserne ere næsten kjedeligere, end jeg selv, og de fleste Folk her endnu kjedeligere

– Kortsagt, Livet har al den Seighed og Impertinance, et Menneske kan forlange, der vil øve sig i at beseire Vanskeligheder og udvise Udholdenhed« (12. maj 1850).

»Hvor meget havde ikke *een* Middag hos Din Broder Carl sat alle Maaltider hersteds, alle flauue, intetsigende, iiskolde Anretninger, i Skygge!« (30. aug. 1850).

»Ak! ak! Jeg tungsigdige Familiefader, med preussiske Hæmmorrhoider, uden Watercloset, uden nogen humoristisk Ven, med en Kone, der gjør mig meer og meer til Nathue, og Børn, der bestandig kalde mig »den Gamle« . . . Ak! jeg dør af Om-sorg for Køieklæder, Sydvester, Mantiller, Vinterkaaber, Bordtepper og Agerhøns – jeg forskriver ikke saameget som et spansk Løg, en Castanie, til at trøste mig med, siden Du har ophørt at være mit Kjøkkens Curator og Velgjører! – Jeg spiser dansk Sennop, Rugbrød, Oxekjød og vadsker mig i Vindsorsæbe! – Men det var ingen Jeremiade, jeg vilde sende Dig; jeg vilde lade Dig vide, at jeg, tiltrods for Tandpine og Tandmangel, Blodtab og Endetarmslidelser, knapt Udkomme og uhyre Kjedsommelighed . . . dog lever taaleligt godt« (8. jan. 1852).

Når talen er om familielivet, om hverdagen i Odense, er det altså nærmest triste skildringer, vi får fra Aarestrups hånd. Intet af brevene fra de første år lyser af optimisme og tilfredshed.

Den stadig voksende familie kunne nok volde Aarestrup nogle problemer:

»Det masseagtige i Børnenes Antal og tætte Opvæxt kan imellem gjøre mig lidt forskrækket, bringe mig til at studse«,

hedder det den 12. maj 1850, og mindre end en uge efter kom barn nr. 12 til verden:

»Mit Praleri, at jeg havde 12 Børn, 6 Mk og 6 Qvk, har saaledes ikke været uberettiget, og med Undtagelse af en kjedelig Symetri, er Harmonien vedligeholdt, idet Variationen har været saaledes: en Dreng, en Pige, en Pige, en Pige, en Dreng, en Pige, en Pige, en Dreng, en Pige, en Dreng, en Dreng, *en Dreng*. Dit musikalske Gehør og Din Form- og Farvesands vil finde Anordningen overeenstemmende med Reglerne for Gruppering, Farvespil og Generalbas. Det er Ouverturen for det egentlige Drama af den Aarestrupske Slægt, som jeg ikke faaer Leilighed til at overvære samtlige Acter af, idetmindste ikke paa Parterret« (18. maj 1850).

Barnedåben fandt sted den 7. juli, dog i al beskedenhed. Den konstituerede amtmand, baron Chr. Bille Brahe⁷, byens borgmester, etatsråd Chr. Estrup og distriktslæge Esbensen stod faddere; alt hvad der blev nydt i d'herrers selskab var »en Kop Kaffe, et Glas Viin og lidt Kager«. For at »smigre den fremmede Stad« fik drengen navnet *Odin*.

Flere af børnene var efterhånden voksne og skulle sættes i vej: Den ældste søn, *Carl*⁸ (f. 1829), var stukket til søs, havde forladt sit skib i Rio de Janeiro og ladet sig ansætte som kontorist på det danske konsulat. Den næstældste søn, *Alf*⁹ (f. 1836), ønskede at gå i storebrors fodspor; allerede året efter sin konfirmation stak han til søs, »i tilsmurte Skibsbuxer, blaa Uldskjorte, en Rem med Kniv om Livet, rund russisk Hue, en lang Skillings-

Optegnelse

paa Folketallet m. v. i *Cøbenhavn* Kjøbstad.

den 1te Februar 1850.

N: 393/4	1	Joens Holm, Litteratør	56	gift	Lydborg	2	Emmeline, Jernstøber
		Konstante Jacobsen	39	"	Amaløse		Jens Jørgensen
		Kirstine Jacobsen	51	"	Skjens		Jens Jørgensen
		Salmine Petersen	73	"	Odense		Jens
2		Carl Jacobsen	50	gift	Hjortshøj	} Lars Loren (Lampstøter)	
		Caroline Jacobsen	49	"	"		
		Emma Jacobsen	20	gift	Nysted		
		Maria Jacobsen	17	"	"		
		Anna Jacobsen	16	"	"		
		Hilf Jacobsen	14	"	"		

Køngods	Transp. fra N: 394				
	Elisabeth Jacobsen	18	—	skibplad	} Lars Loren
	Christian Jacobsen	16	—	"	
	Emilie Jacobsen	9	—	"	
	Johannes Jacobsen	7	—	"	
	Elisabeth Jacobsen	5	—	"	
	Hendrik Jacobsen	4	—	"	} Jens Jørgensen
Hedevig Rosengreen	34	gift	Nysted		

Folketællingslisten fra 1850. Ægteparret havde på det tidspunkt II børn, og heraf opholdt de 10 sig i hjemmet. Den ældste søn Carl var på det tidspunkt 20 år, og han var stukket til søs. Det fremgår af listen, at familiens tjenestepige, Hedevig Rosengreen, er fulgt med fra Lolland.

Familieliv

		Løst		Løst	
N ^o 1.	Emil Aarstrøm	33	Gift	Hjælpearbejde	St. Kjølbygd
	Pauline Aarstrøm	47	"	"	frøens Lær.
	Kari Aarstrøm	22	u. gift	Hjælpearbejde	Indst. Lær.
	Therese Aarstrøm	21	"	"	"
	Alf Aarstrøm	19	"	"	Pædagog
	Else Aarstrøm	17	"	Sarktynd	"
	Christian Aarstrøm	15	"	"	St. Kjølbygd
	Johann Aarstrøm	12	"	"	Pædagog
	Elisabeth Aarstrøm	10	"	"	Lær.
	Kenneth Aarstrøm	7	"	"	Pædagog
	Oden Aarstrøm	5	"	Oden	Pædagog
	Maria, Elisabeth Pedersdatter	36	"	Therese	Lær.

Folketællingslisten fra 1855, på hvilket tidspunkt kun 7 af ægteparrets børn opholdt sig i hjemmet i Magasingaarden. Carl og Alf var i det fremmede, Emma var efter sit giftermål 1853 flyttet til Kolding, og Emilie opholdt sig hos en slægtning i København, oberst Dorcheus; Christian tjente ved landbruget. Familien har nu fået en ny tjenstepige: Elisabeth Pedersdatter fra Kappendrup.

cigar i Munden» (3. juni 1851). Familien har nok haft sit hyr med ham: »Han har sat sig Tordenskjold til Forbillede og har derfor aldrig villet lære noget i Skolen«, skriver faderen. – Året efter tog han på langfart – »ad St. Croix til«.

Om de ældste af pigerne hedder det, at de er mere for at sidde i vinduet og besøge veninder end for at hjælpe til i huset og passe de små søskende. Det var omsværmede piger, og selv om

det var dyrt at holde dem med stads, («Skolebekjendtskaberne og Venskaberne ere saaledes tiltagne, at de næsten altid ere ude, til min Kones Fortvivelse, der ikke kan skaffe al den fornødne Smaaluxus og Balstads tilveie«, 29. dec. 1849), nød Aarestrup synet af dem og deres opvartende kavalerer ved byens baller. Ikke alene måtte han købe nye hatte, kåber og muffe til dem, men også hvide sko og blomster til håret. Det var en bekostelig affære, men han »nænnede ikke at forstyrre deres – hvorlængevarende? – Ungdomsglæde ved alt for stor Sparsommelighed« (17. jan. 1851).

Købmandsballet åbnede den næstældste datter, *Marie*¹⁰ (f. 1833), og 2. juledag førte den stolte fader sine døtre til ballet i »Klubben«, hvor de kappedes om kavalererne med biskoppens datter Sophie, konsul Muus' døtre, den unge komtesse fra Einsidelsborg (Egebjerggård) o.a. På Langesø og Hvidkilde dansede de med unge adelssønner, på Christiansdal »svingede de sig i Mazurka med lutter Husar- og Dragonlieutenanter« (29. dec. 1849) – men indrømmer Aarestrup, sædvanligvis nøjes de med kræmmersjæle. Længe varede det ikke, før Emma og Thekla blev forlovet, Thekla med forvalteren på Sanderumgård, Fritz Hald¹¹, Emma med apoteker Fr. Ludvig Friis, Kolding¹².

Jo, at se pigebørnene hoppe ind i kareten »med hvide Støvler, flagrende Livbaand og Hængler i Haaret« var så sandt noget andet, end da de i trætofler trippede til bal på Gæstgivergården i Saksøbing! Da Aarestrup imidlertid »ikke holdt mange Domestiker«, måtte han en kold novembernat i 1849 »selv i bare

Skjorte« hjælpe dem ud af kareten kl. 4 om morgenen, efter at de havde været til bal hele natten.

De var for øvrigt godt forberedt til at gå på bal. Det havde deres kære fader selv sørget for: Selv om det kostede ham »2 dinglende Skjæretænder«, havde han selv undervist sine 6 pigebørn i at kysse! (Brev til Chr. Petersen 4. april 1847).

Et par af pigerne opholdt sig en tid i fremmede hjem: *Emma*¹² (f. 1830) holdt en tid hus for overlærer Paludan-Müller i Odense, *Thekla*¹¹ (f. 1834) opholdt sig som nævnt vinteren 1850–51 hos provst Hald i Lumby for at blive forberedt til konfirmation, og samtidig kom *Emilie*¹³ (f. 1841) – kun en halv snes år gammel – i huset hos oberst Fr. Dorscheus¹⁴, København, der var svoger til Caroline Aarestrups moder. Han boede i Sølvgade sammen med sin datter Trine; her opholdt Emilie sig i hvert fald et par år, og plejeforældrene – obersten og tante Titte – underviste hende. Emilies ophold hos denne familie forløb dog ikke helt uden problemer. Obersten var over 70 år og har nok ikke været den rette til at opdrage et 10-års barn.

Aarestrup opholdt sig nogen tid i København i efteråret 1852, og det fremgår af hans breve til hjemmet, at obersten havde udtalt sig om Emilies mangler, og at Emilie gerne ville med hjem til Odense. Da Aarestrup et halvt år forinden havde besøgt obersten, havde denne allerede da udtrykt sin ærgrelse over, at Emilie »ofte satte et umaadeligt flaut Ansigt op, med hængende Mund, eller indbidte Læber«, samt at hun lå på albuerne, hvilket gav røde og grimme albuer! Aarestrup var dog ikke i tvivl om,

at det var obersten og hans familie, der bar den største del af skylden:

»Jeg forsikkrede hende om vor ærlige og taknemmelige Paa-skjønnelse af alle gode Bestræbelser for Emilie, hvadenten de lykkedes eller ikke; jeg erklærede – hvad der er Sandhed – at Emilie er nok saa vakker som noget af vore Børn, at hun er finere, nettere i sit Væsen, og afgjort har flere Kundskaber efter hendes Alder, end de øvrige« (11. sept. 1852).

De fik talt ud om problemerne, og de »bleve gensidige meget beroligede«, slutter Aarestrup. Han synes dog ikke at have haft forståelse for datterens længsel efter hjemmet i Odense. »Trang og Modgang er nødvendig til den menneskelige Sjæls Opdragelse, og den gamle Oberst og hans Datter have ligesaagodt af Emilie, som hun af dem«, skriver Aarestrup den 8. sept. hjem til Caroline og trøster Emilie ved at tage hende en tur med i Tivoli. Inden længe ville hun få besøg af sin mor, og det blev stillet hende i udsigt, at hun det følgende år måtte aflægge besøg hjemme i Odense. – Hvordan det siden gik Emilie hos oberstens, melder brevene ikke noget om. Kun 17 år gammel blev hun gift med lægen Vilh. J. David. Brylluppet fandt sted den 14. oktober 1858 i St. Knuds kirke, og provst Hald, Lumby var forlover.

I de første år, familien Aarestrup boede i Odense, konfirmeredes Alf og Thekla. »Alle Udgifter bestridt – hvorledes jeg endnu kan have en Skilling i Kassen er mig ubegribeligt«, er den eneste kommentar hertil (3. juni 1851). Nogen større festlighed synes der ikke at have fundet sted i den anledning.

De ældste af børnene var elever i borgerskolen. »Skolerne her ere under al Kritik«, konstaterer Aarestrup uden nærmere kommentarer. – De 3 yngste sønner finder vi efter faderens død som disciple i Katedralskolen: *Johannes*¹⁵ (f. 1843) blev 1855 optaget som elev i skolens 2. klasse, *Henrik*¹⁶ (f. 1848) blev 1859 optaget i skolens første klasse, *Odin*¹⁷ (f. 1850) året efter. Alle nød de fri undervisning. Johannes og Odin blev siden apotekere¹⁸, Henrik stak som sine 2 ældste brødre til søs.

Det kan ikke undre, at en så stor børneflokk gav en del problemer. Aarestrup beklager sig da ofte i brevene: »Tøsene« var altid på farten; Alf kunne han ikke få til at tage sig noget fornuftigt til – »Alfs Driveri i Hjemmet er ubehageligt, men hvad skal man gjøre«, skriver han opgivende den 6. oktober 1852 – og han helmede ikke, før han fik lov til at stikke til søs som skibsdreng. *Christian*¹⁹ (f. 1840) fik efter konfirmationen plads på en gård og var velfornøjet dermed; siden lod han sig hverve som soldat i den engelske hær. Skolegangen synes ikke at have interesseret dem synderligt; ingen af dem havde lyst til at studere. »Børnene voxte stærkt til, ikke med saa glimrende Anlæg, som Dine«, erkender Aarestrup over for dr. Trier (17. juli 1852). Antagelig kun drengene, der stak til søs, klarede sig selv økonomisk – og det endda knap nok: I januar 1851 må Aarestrup hjælpe Carl ud af en gæld på 60 rdl.

Når talen er om børnene²⁰, er det da oftest beklagelser, der kommer fra Aarestrup:

»Ogsaa jeg føler Besværet af min talrige Flok, og maa naturligviis unddrage mig mangen saakaldt Livsnydelse, megen Comfort, mangen Tilbøieligheds Tilfredsstillelse, for at det kan slaee til med det Høist Nødvendige« (17. jan. 1851).

»De ligne alle hinanden i Skjødøløshed, Ulyst til aandelig Anstrengelse, Mangel paa Kraft til at vise Kjærlighed i Gjerningen« (10. sept. 1852).

En ting, der især irriterede Aarestrup, var pigernes skrift:

»Jeg forskrækkes over Emmas Klodsethed og Mangel paa hvad man fordrer af det allersimpleste Fruentimmer, Færdighed i at kunne skrive Bogstaver nogenlunde menneskeligt og Sammenskrift nogenlunde taaleligt. Gud hjælpe hende! Hvad kan al Balforlystelse og udvortes Forfinelse nytte, naar hun tilsidesætter al anden værdifuldere Udvikling« (6. april 1849).

Også over for hustruen optrådte Aarestrup kritisk, og det synes at have givet anledning til daglige skænderier. »Det daglige Livs Smaaskygger« – »disse Smaa-Misligheder« . . . »Hverdagslivets Skjærmydsler, som Du saa treffende kalde vore Smaatvistigheder« (11. sept. 1852) – bevirkede, at hjemmet fik prædikatet »det krigeriske Doctorhuus« (20. maj 1854).

Begge havde de noget at bebrejde hinanden – hun, at han var for streng og kritisk; han, at hun var for tilbageholdende og sparsommelig. I brevet den 17. juni 1849 undrer han sig over, at hun i sit brev har bedt ham være »lidt mild, skikkelig og skaansom«, men det er uden tvivl en af hans svagheder, hun her

berører, for motivet dukker op gang på gang i hans breve, og når det er tilfældet, må grunden være den, at hun ofte har bebrejdet ham den kritiske tone, han til daglig gjorde brug af:

»Det varer ikke længe, inden jeg i Virkeligheden, med Barskhed, Gnavenhed, Strengthed, Spot, hviler ved Din Side, sukker, gisper, kysser, driller, trykker, ærgrer Dig til Taarer« (4. sept. 1852).

»Ak, destoværre beherskes jeg af den ulyksalige Drift til Barskhed, Spydighed, Drilleri, osv« (7. sept. 1852).

»Saa omtal, saa bedøm, saa opfat min Feil: at buldre og skjænde, at vredes og spotte, saa opfat denne, jeg negter ikke stygge Feil blidt, sagtmodig og undskyldende« (9. sept. 1852).

»Lad Din trofaste, kjærlighedsfulde Mand ikke savne Din Munterheds oplivende Aand, fordi han stundom, ja jevnlig, ja daglig ikke er fuldkommen, men gnaven og barsk . . . Tænk paa, at jeg ikke altid er saa styg, ikke altid saa gnaven, at jeg ogsaa har mine bedre Sider, og at det ikke alene er mig, som bør aflægge Strengheden . . . Spot og Ironi gjør sig gjældende; paa Din Side Vrede, lidt Arrighed, Jalousi og Taarer« (12. sept. 1852).

»Alt, som sagt, er ved det gamle i det gamle Odense, selv Din gamle Mand, der vedbliver med sit gamle Gnaveri« (3. okt. 1852).

Hvad Aarestrup hentyder til hos Caroline er, at hun er »menneskesky og sær« (15. maj 1849), at hun går for meget op

i småsorger (17. juni 1849), at hun er for huslig og alt for nøjsom (4. okt. 1855). Gerne havde han set hende mere åben og fri, mindre genert. »Det Skjælmske er overhovedet noget, Du skulde lægge Dig efter«, skriver han til hende den 18. juni 1849, og han ærgrer sig over, at han altid skal »*fremlokke* Kjærlighedsyttringer« af hendes sind (11. sept. 1852). »Indeslut dem ikke, som Din qvindelige og bly Natur har saamegen Tilbøielighed til – aabenbar dem for mig, selv naar jeg ikke fortjener det«, beder han hende om i samme forbindelse. Som »et Skridt fremad i det Fortrolige og Frimodige« betragter han det, at hun, mens hun bor alene på Lolland og han i Odense, betror ham, at hun har følt sig »elskovsvarm« i sommervarmen (31. maj 1849).

Tonen ændrer sig dog i løbet af Odense-årene. I et af brevene, han sender til hende, mens hun opholder sig i København i oktober 1855, lader han hende vide, at hun »*nu* er moden til Regimentet . . . mindre tilbageholdende . . . munter, sjælefrisk, som Dine sjelden har seet Dig i tidligere Aar«. Han synes nu at tage mere hensyn til hende end tidligere; det er således ham, der har taget initiativet til hendes rejse til hovedstaden, og han under hende denne rejse:

»Spar ikke paa Pungen, men lev som en Aller- Kone! . . . Hensigten er ikke at kalde Dig hjem. Dit Ophold – jeg gjentager det – er som om jeg selv var med i Hovedstaden, og maaskee en endnu renere og skjønnere Nydelse for mig, end om jeg selv var der . . . Jeg troer saa trygt paa, at denne Reise vil være til

stor Gavn for Dig, og Du har fortjent – længe – en saadan Ferie. Endnu et Kys! og et Levvel! Et kys af den inderligste Slags . . . Dit hele Liv har for mig været et langt, sødt Kys« (6. okt. 1855).

Disse linier slutter det sidste brev, vi kender fra Aarestrups hånd til hustruen. I det hele taget gælder det – som han selv udtrykker det – at han er »henrykt over hende, naar hun er fraværende«. Det gælder først og fremmest de måneder, han bor alene i Odense, mens hun endnu opholder sig i Saks København, ikke mindre under hans ophold i København i september 1852 og hendes ophold i København senere samme år og i 1855.

Først og fremmest er det »sin 18aarige Elskerinde«, han længes efter; han formelig tilbøder sin aldrende kone:

»Jeg gisper og sukker, medens jeg skriver dette, ikke af Varmen . . ., men af Længsel efter dit Favntag« (31. maj 1849).

»Jeg kysser Din dydige Pande, og længes ubeskrivelig efter Dit Skjøds, Dine Armes, Din Omfavnelser Varme og Yndighed« (7. juni 1849).

»Du skal blive modtaget med aabne Arme, og jeg vil da ikke ligge med saa bankende Hjerte, saa utilfredsstillet Længsel alene paa Sophaen. Dit Brev har sat mig i en saa velbekjendt zittrende Bevægelse, Dine søde Ord i en saa smægtende Forfatning, at jeg neppe kan skrive, at min Arm ryster, idet jeg strækker den ud for at omfavne Dit – idetmindste Dit Billede!« (4. sept. 1852).

»Gud ved hvorledes Du vil tage imod Din Bjørn – som en Bjørninde?« (12. sept. 1852).

»Jeg begynder – mellem os – at længes, især om Natten . . .

hele Veien har jeg været sysselsat med Dig . . . og Du kan deraf slutte Dig til mine Tanker og Følelser, mine Længsler, som jeg ikke er vant til at Du deler, men som Du maskee dog deler nu paa Dine unge, gamle Dage – Længsler, som ikke gjør mig syg just, men dog sætter mig – endogsaa paa mine gamle Dage – i en feberagtig Bevægelse, gjør mig heed i Hovedet . . . Jeg behøver ikke at beskrive en Tilstand, som Du i 30 Aar har kjendt . . . Jeg tør ikke skrive meer om denne Gjenstand, for ikke i Aften at bringe mig selv i en endnu hissigere Stemning« (4. okt. 1852).

»Jeg kan, som gammel Veirprofet, af Dine lidenskabelige Udfald forudane den Ild, hvormed Du vil modtage Din Konge og Herre! Du kan begribe hvorledes han stormer og stønner efter at hvile ved sin Dronnings Fødder, i hendes Skjød; efter at bortkysse hendes Længselsgraad og qvæle hendes Suk med sin Mund« (20. maj 1854).

Det er en snart 55-årig, der skriver disse linier, ikke en ung lidenskabelig elsker! Når han er borte fra hjemmet, lægger han sig ikke til sengs, før han – som han selv udtrykker det – har kysset Carolines hånd og sagt hende godnat.

Smukt er det rimbrev, han sendte sin hustru, medens hun i oktober 1852 opholdt sig hos Emilie i København:

»Min elskte Viv! mit Liv og yndige Tidsfordriv! Et Ord, kun dette, har jeg endnu at berette: paa Torsdag Kl. 10, da øines vi; da speider fra den fynske Strand Din Mand efter den dampende Snekke, paa hvis Dække staaer en aldrende Qvinde, men en ung

Elskerinde, der har ham i Sinde, og som ved Hjulenes drivende Fart, henover Beltets Vande, snart, agter at lande, ile, med Varme, i de aabne Arme, som vente herhjemme, hvor Børnene smile, og Hvor en kjærlig Stemme hvidsker: Du Søde, Hulde og Varme! Gud være lovet, jeg har Dig igjen, min Ven, mit Hjertes Fortrolige, her i det rolige, stille Kammer, hvor mine Kys, med sine Flammer, som i Ungdoms Dage, skal purpurfarve Din Kind, Din Skulder, Din Hage, hvor jeg i Glædesrusen over at have Dig tro og kjærlig tilbage – uden Arrighed, uden Karrighed – herlig og sund, med Rosenmund, med skinnende Tænder, med de kjærtegnende, ærlige Hænder, med det gamle Hjerte, som jeg femogtyve Aar kjender og elsker og ærer som *mit*; Dit Hjerte føler jeg atter banke ved *mit*, Din Tanke, uskyldig og reen, atter blandes med *min* – o Levvel, indtil Gjensynets Stund! Jeg kysser kun, nu til et Par Dages Afsked, Din Mund, og underskriver mig i fuldeste, sødeste Forstand

Din Mand«.

Nok savnede han en del hos Caroline udadtil, men med årene lærte han at værdsætte hendes »indre Værd«, hendes »sjælelige Ynde«. Gang på gang fremhæver han hendes ærlighed, hendes ligefremme væsen:

»Her er det, at jeg beundrer og høiagter Dig – skjøndt Du elsker mig, trodser Du mig, skjøndt Du heelt hengiver Dig til mig, er Du Sandheden tro – o, søde, kjære Caroline, det er Din Aands ædleste Side, den aandelige Kraft og Dyd, som Du neppe

selv kjender og har tænkt over, men som jeg veed at sætte Pris paa – Du er sanddru, trofast mod Sandhed, Du troer og stoler paa Gud meer end paa Mennesker, Du kjøber ikke Morskab, Glæde, Fred og denne Verdens Magelighed, med Falskhed, med Hykleri, som destoværre saamange, Du hykler ikke Enighed, Du lyver ikke Fredsommelighed, Du giver ikke underfundigt efter, for at have en magelig og morsom Omgang, nei, Du trodser den Du elsker med Din Sjæls Inderlighed, Du siger Sandhedens Ord i al Din Smerte og Nød . . . dit Hjertes inderste Mening gaaer over alle Hensyn, udgjør Dit Væsens Paalidelighed« (18. juni 1849).

»Utrættelige Moder, alvorlige Huusbestyrerske, advarende og lovgivende Hustru – og dog den blide, bløde Gunløde, med Nøglen ved Side, som reder mig Sengen, opfostrer mig Drengen, tillaver de duftende Retter – og som eengang vil sætte mig Urnen paa Graven« (11. sept. 1852).

»Tro ikke, søde Caroline, at Din Mand er en uopmærksom Iagttager af Din Yndighed; den ydre, som endnu bestaaer, og den indre, som aldrig forgaaer« (12. sept. 1852).

»Ved den Følelse hænger jeg, . . . ved Din qvindelige, store og uforkonstlede Sjæl, søde Caroline, som jeg har agtet og vundet, men ogsaa lidt og døiet for; thi dens Skjønhed er tiltaget med Aarene, ligesom Du ogsaa i legemlig Henseende er yndigere i mine Øine nu, end nogensinde. Jeg siger dette med fuldt Alvor, og føler det, ikke alene naar Du er borte, men ogsaa naar Du er tilstede« (4. okt. 1855).

»Den 45aarige Matrone er bleven en 25aarig, ildfuld, tillidsfuld Elskerinde og Hustru! Hun har gennemstridt sine Læreaar, hun har forædlet sin Mand og sig selv, og Børnene vil kunne see op til hende, ikke alene som til et Mønster paa Sparsomhed, Nøisomhed og Troskab, men som til et lysende Exempel paa qvindelig Hengivenhed, aandelig Frihed og urokkelig Sjælskraft! – Selv lægger jeg mit svækkede Hoved, med de afskaarne Lokker, i hendes Skjød – og lader hende regjere, *nu*, da hun er moden til Regimentet. – Det Brev, Du saa yndigt besvarer, var nedskrevet i en Kjærligheds-Ruus« (4. okt. 1855).

Han, der så ofte havde vist andre kvinder interesse, peger nu gang på gang på den »Inderlighed«, den ægteskabelige lykke bygger på. Gerne vil han have sin Caroline til at indse, at der er »høiere Opgaver« end de huslige:

»Det jeg maaskee har Vor Herre allermest at takke for, er *Din* Natur, den aandelige Kraft hos Dig, der vel imellem kan bukke under i *Øieblik*, for Smaalighedens Paavirkninger, men altid, saalænge jeg har kjendt Dig, i vigtige Momenter, saavel som til stadig Brug i Livet, har havt Sundhed og Styrke nok til at slutte sig til det Evige, det Uendelige, hvori vi tilsidst og i Grunden altid skulle synke hen, og ved Siden af hvilket alle andre Begivenheder i Verden ere smaae og ubetydelige . . . Derfor lad os som smaae ubetydelige Væsner, som barnlige Sjæle og naturlige Mennesker, sørge for Brændsel, Husly, Børneopdragelse, Mad etc; glæde os over Solskin, Sundhed, Venskab, tilgive Uret, og ikke fortvivle over Gjenvordigheder, skjøndt vi ere bedrøvede

og nedslagne, – lad os leve saaledes et halvt Døgn og sove det næste halve, men lad os bestandig erindre, at vi kredse i det Uendelige, ligesom Stjernerne, og at Hverdagslivets smaa Phænomener lettelig slukkes – lad os være kjærlige og gode mod Alle, Alle uden Undtagelse, for at vi roligt kunne lægge Hovedet til Hvile, som om Aftenen, saaledes i Dødens høitidelige Øieblik« (7. juni 1849).

»Gid vi fra Sølvbryllupsterminen endnu maa elske og agte hinanden inderligere, om muligt, end vi hidtil have gjort, og at vi ville lade denne *Inderlighed* blive tydeligere, aabenbarere for hinanden, end vi muligviis i tidligere Perioder have gjort« (8. sept. 1852).

»Du bør stræbe efter Munterhed, efter den *Sjælesundhed*, der er Betingelse for Aandens Skjønhed. Og Gud veed, at jeg takker ham hvergang jeg fornemmer, at Din Sjæls Sundhed viser sig blomstrende, og som Følge deraf smilende og smuk! Du er sundere, end mange, friere, end mange – thi Frihed er Tegnet paa sjælelig Sundhed, ligesom let og kraftig Bevægelighed paa legemlig – men denne Sjælens af Alder og legemlig Brøst uafhængige Sundheds- og Blomstringstilstand, den skal det være min høieste, den har det været min høieste Bestræbelse at bevare, at udvikle, og den vil det være min høieste Lykke, at see fuldstændiggjort, *tiltagende* hos Dig! . . . Hvad er al huslig Omhu, al dydig Vandel, naar ikke Sindet saaledes forædles, at en guddommelig Glæde, en munter tilgivende Forsonlighed, en smilende Overbærelse, henvendt mod alle Mennesker, er Frugten

af vort Liv? – Husk paa denne høiere Opgave, glem den ikke over Hverdagslivets Skjærmydsler« (11. sept. 1852).

Det var høje idealer, den gode Aarestrup satte sig, når han sad i det fjerne og længtes efter sin hustru. Når han atter befandt sig i hjemmet, måtte han sande, at han ikke kunne leve op til dem. Hjemmet forblev »en ægteskabelig Kampplads« (20. maj 1854). Han vedblev, som han selv siger, med »sit gamle Gnaveri«, sine »plumpe Manerer«. Hun forblev hans »lille nøisomme, maaske altfor nøisomme Kone« (4. okt. 1855). Han kunne dog i højere grad end tidligere indse sine fejl, og det er uden tvivl grunden til, at han med årene fik øjnene op for hendes »indre værd«.

Hun var af en beskeden natur, havde i modsætning til sin mand ikke evnen til at åbne sig, når hun var i selskab med andre; i det hele taget var hun ikke den, der gav udtryk for følelser og stemninger. Hun har som den, der måtte tage sig af »huslige Bekymringer og Anstrengelser«, repræsenteret fornuften, han de stærke følelser. Han må »fremelske Kjærlighedsyttringer« hos hende; han har svært ved at holde sine tilbage.

Og det er han klar over. Engang lykkes det ham »at fremlokke en Fylde af Kjærlighedsyttringer« af hendes »tilsyneladende kølige Sjæl«, og han er sig bevidst, hvad der skal til: inderlighed og ømhed. »Ak, destoværre beherskes jeg af den ulyksaligste Drift af Barskhed, Spydighed og Drilleri«, må han erkende (7. sept. 1852). Hun har ikke kunnet leve op til sin lidenskabelige mand, og han har ikke kunnet tøjle sine liden-

skaber. Det er baggrunden for den varme interesse, han i selskab viser fremmede kvinder.

Heller ikke i Odense går kvinderne ram forbi: På Christiansdal er han optaget af »nogle ret smukke og *en* meget interessant Dame, Benzons Datter«²¹ (31. maj 1849); en skuespillerinde, han kurerer på, ville have gjort indtryk på ham, hvis hun ikke havde haft tyfus (28. febr. 1850); en ung ritmesterske, med hvem han spiller whist, tegner til at blive »et interessant Bekjendskab« – »hun slænger sig smidig som en Kat i en Lænestol, dandser Cancan, rider som en Uhlan, har kun 2 Børn og en døsigt lang Dragon til Mand« (28. febr. 1850); i teatret har han ikke øjnene fra »Grevinderne, to udmærkede, smukke, slanke, elegante Courtisaner, som Grev Ahlefeldt²² paa Langeland har holdt nogle Aar« – under den trivielle forestilling »fordyber han sig i deres varme, duftende Silkemantiller, der ikke vare uden elektrisk Virkning« (7. juli 1850); »en nittenaarig Ungmø, der har slaet sig ned i Odense, for at leve af sine Lænders Arbeide . . . og allerede er saaret paa det ømfindligste Sted« formaner han, men samtidig beundrer han hendes »slanke, jomfruelige Lemmer«. »Som Embedsmand vil jeg gjøre Alt for denne yndige Magdalene«, tilføjer han i brevet til Chr. Petersen (8. jan. 1852); en kvindelig patient på Grøftebjerg²³ gør hans »gamle Hjerte svimmelt og dinglende« (25. april 1855). »Forraad ikke min Svaghed«, fortsætter brevet!

At denne »svaghed« har givet anledning til »Jalosi og hysteriske Scener« i hjemmet er forståeligt. Man kan faktisk ikke

andet end have lidt medlidenhed med Caroline. Hun har haft nok at tage vare på i hjemmet: 12 børn og en mand, som var en streng familiefader, der stillede store krav til hende og åbenlyst flirtede med kvinder, han var i selskab med.

Man forstår, at hun med sit beskedne væsen frygtede ikke at slå til i de odenseanske embedsmændshjem. Det er da heller ikke biskoppens, stiftamtmandens og rektorens fruer, hun omgås; de få veninder, hun havde, var gift med byens købmænd og forretningsdrivende. De, der oftest sender hilsener til hende, når hun er på rejse, er hospitalsforstander Bondo²⁴ og hans familie.

Allerede før Caroline kommer til Odense, beklager hun sig over at være »miskjendt«. Fra Odense svarer hendes mand:

»Miskjende? hvorfor altid denne Mistro? hvorfor selv ængstelig for at miskjendes, og dog saa mistænkelig mod andre? Stryg det lille stygge Ord *mis* ud af Dit Hjerte, saavelsom af dit Sprog, og glæd, ikke alene mig, men Vor Herre, ved at forjage Mistanke, Mistro, Mistillid, Misfornøielse, Misundelse, Mishag, Misforstaaelse, kortsagt alle Misligheder, og lad blot den sunde Tanke, den sunde og simple Tro og Tillid, den naive Fornøielse og Taknemlighed, den naturlige Forstaaelse faae Rum hos Dig« (31. maj 1849).

Hendes mismod synes at kulminere et par måneder efter fødslen i maj 1850. Hun er hen på sommeren rejst hjem til sin mor, og her opholder hun sig nogen tid. Kun ét brev fra Aarestrup er bevaret fra denne periode, og det er svar på et brev, hun har sendt ham:

»Kjære – og som Du selv siger – fraværende Kone!

Skjøndt det sidst modtagne Brev ikke har bragt mig i den Stemning, at det er mig muligt, at skrive et muntert Brev, har jeg dog Kjærlighed nok til at skrive et venligt. Dit sidste – dateret 28. Oct. uden Aarstal, uden Overskrift, fuldt af Bebreidelse og Mistro, uden en Hilsen fra Din Moder eller andre Venner, fyldt med Anelser om Sorg og Ulykke – var ikke skabt til at lindre den Længsel, som vi alle . . . føler . . . Jeg tilgiver Dig dette syge, daarlige Brev . . . men jeg kan ikke skjule Dig min Bedrøvelse over, at Du endnu – skjøndt Gudværeløvet rask paa Legemet, er saa sjælelig forstemt, saa lidt deeltagende glad, saa uimodtagelig for Velvillie og Høflighed, saa mistænksom – idetmindste som Dit Brev udtaler det; jeg haaber, ja jeg er overbeviist om, at Dit Inderste kan ikke være saaledes som Du beskriver det; Dine indbildte Sorger, Dine triste Drømme, Dine ugrundede Klager – Alt dette Mørke omhyller Dig kun i Øieblik, i trætte, sygelige Øieblik . . . ; jeg venter med Længsel, med Begjerlighed, med Lidenskab, min heltmodige Kone . . . ; – jeg venter denne ungdomsfriske, kjærlighedsfulde, opoffrende, trofaste Sjæl hjem, inden mine Vægge, hvor ingen anden lykkelig Regering kan tænkes, hvor ingen anden Skjønhed kan fyldestgjøre mig, hvor kun *Du*, med alle Dine Smaafeil og store Dyder, kan gjøre mig Livet taaleligt, og – naar Du vil – glædeligt« (8. okt. 1850).

Måske har der været tale om en fødselspsykose; men medvirkende til dette mismod har det uden tvivl været, at Caroline

først på dette tidspunkt blev gjort bekendt med, at hendes mand var far til det barn, adjunkt Spenglers kone fødte i 1821, få måneder efter hendes mands død. Efter at Caroline i eftersommeren 1850 havde opholdt sig hos sin mor i København, var hun i hvert fald klar over Cornelias eksistens, så det er sikkert denne »afsløring«, der har dannet baggrund for kontroversen i 1850. Dette – og andet måske – havde hendes mand holdt hemmeligt gennem 30 år. Derfor forstår man den mistro, hun ofte kunne lægge for dagen.

Efter dette synes forholdet mellem ægtefællerne at være blevet mere harmonisk. Sølvbrylluppet nærmede sig, og Aarestrup holdt som nævnt bryllup for sin ældste datter Emma, den 29. juli 1853 i St. Knuds Kirke. På bryllupsdagen formørkedes imidlertid stiftsfysikus' sind: Samme dag konstateredes det første kolera-tilfælde i Odense.

Emma bosatte sig sammen med sin apoteker i Kolding. Her fødte hun i april det følgende år en datter, »et Vidunder af Nydelighed« ifølge de nysgerrige bedsteforældre. Caroline holdt den lille pige, der fik navnet Elisabeth, over dåben, og Aarestrup stod fadder. Af sine 27 børnebørn oplevede han kun at se dette ene.

Dr. S. M. Trier (1800–63), Aarestrups nære ven fra ungdomsårene. 1842 udnævntes han til overmedicus ved Frederiks Hospital, og her havde Aarestrup lejlighed til at følge hans arbejde, da han efter udnævnelsen til stiftsfysikus med videre uddannelse for øje opholdt sig en måned i hovedstaden. En række breve fra Aarestrup til dr. Trier er offentliggjort i »Tilskueren«, 1914. (Det Kgl. Bibliotek).

Aflørende for Aarestrup er det nok, at han ikke er klar over, hvilken dag han og Caroline kan fejre sølvbryllup. Hun har omtalt det forestående sølvbryllup i et brev, som han har modtaget, mens han opholder sig i København i september 1852, men han må forhøre sig om »Sølvbryllupsterminen, hvis Datum jeg ikke veed« (8. sept. 1852). »Jeg lægger i det Hele ikke stor Vægt paa slige Udvortesheder«, erklærer han i samme forbindelse. Først da Caroline i den følgende måned opholder sig i København og han er hjemme i Odense, træffes der pr. brev aftale om, hvorledes deres sølvbryllup skal fejres.

Aarestrup havde under sit ophold i København i september besøgt sin ven, apoteker Trier²⁵ i Lyngby, der netop fejrede sit sølvbryllup. Festen får i et brev til Caroline følgende omtale:

»To Flytte-Omnibusser havde bragt dem Sølvbryllupsgaver i en saadan Overflødighed, at man vil behøve flere Dage for at gjenemsee Stablerne af broderede Puder, Kraver, Klokkestreng, Maghonilænestole, Tabouretter, Lysekroner, Taffelservicer, Theestel, Sølvstager, Spise- og Theskeer, Ragoutskeer, Flødepotter, Blomstervaser og store Lamper etc etc, hvormed Familie og Venner opfyldte deres Huus. Løvhytter og Krands mindede endnu om den festlige Dag« (8. sept. 1852).

Forventer man noget i samme stil hos den fynske stiftsfysikus, bliver man skuffet. »Jeg holder paa, at Sølvbrylluppet faaer Charakteren af Simpelhed, Ærlighed og Nydelighed. Jeg har Hovedet fyldt af Physicatsskriverier og de forestaaende Visitatser«, skriver han til hustruen 10 dage før sølvbryllupsdagen.

Det aftales, at Caroline skal vende hjem fra hovedstaden på selve festdagen, den 21. oktober, og at han passende dagen før kan visitere apoteket i Nyborg, så at han kan tage imod hende på skibsbroen næste formiddag kl. 11. »Vi ville da være i Hjemmet og modtages, som Brud og Brudgom, af Børnene Kl. 3«, tilføjer han. Andre aftaler træffes ikke; ej heller omtales det, at der skal inviteres gæster i dagens anledning. – Den smukkeste gave, sølvbruden fik fra sin mand, var det rimbrev, hun modtog med posten, da hun den 20. oktober forlod København (s. 219f.).

Hvad Aarestrup derimod så hen til var rejserne til København, hvor han som nævnt havde en række venner. Sjældent var han i hovedstaden uden at aflægge en række besøg hos urtekræmmer-vennen i Vestergade, siden i Prinsessegade på Christianshavn, og hos hans bror »Matematikeren«, i hvis hjem i Sværtegade, siden på Vesterbro han traf hans svogre Chr. Winther og redaktør D. G. Monrad. Også hos dr. Trier og hans bror, apotekeren i Lyngby, var han en velkommen gæst.

Første gang, Aarestrup var i København, efter at han havde overtaget fysikatet, var i juli 1850. Der er ikke bevaret breve fra denne rejse, der sandsynligvis har varet et par uger. Både under denne og de følgende rejser var en af byens praktiserende læger, E. F. Teisen, konstitueret i embedet som stiftsfysikus.

Den næste rejse til hovedstaden fandt sted i marts 1852. Der er fra Aarestrup ikke afsendt embedsskrivelser i tiden 14. marts til 3. april, hvorefter man kan slutte, at rejsen har strakt sig over det meste af dette tidsrum. Kun et enkelt brev, dateret den 19.

marts, fortæller om de første dages begivenheder: Han har været til middag hos oberst Dorscheus, Emilies plejeforældre, og hos overlærer Carl Petersen, hvor »2 Koner og 7 Mænd fortærede 200 udmærkede Østers, foruden Nudelsuppe og Kalkunsteg«.

Han aflagde også besøg hos sin gode ven, urtekræmmer Petersen, men han lå alvorligt syg. Efter hjemkomsten til Odense sendte Aarestrup ham et beroligende brev: »Jeg har uafslædelig havt Din Helbredstilstand for Øie, siden min Hjemkomst. Jeg kan, efter al Overvejelse, ikke troe andet, end at Sygdommen er, som jeg yttrede en Nervesygdom i Hjerteregeionen, med periodiske Anfald – Angina pectoris kaldte gamle Doctore det« (10. april 1852). Han giver ham gode råd, som han har læst i en netop udkommet lærebog, og henviser ham til dr. Trier, der stedse vil vide at give ham den bedste vejledning.

Aarestrup var klar over sygdommens alvorlige karakter, og kun 3 uger efter sin hjemkomst modtog han budskabet om vennens død.

Et par måneder senere finder vi atter Aarestrup i København, som sidst logerende på Hotel Phønix. I slutningen af august var han ankommet til byen, og rejsen havde atter et fagligt sigte; hver dag aflagde han besøg på Frederiks Hospital, var på stuegang sammen med lægerne og »besaa Medicinske og Kirurgiske

Aarestrups nære ven, urtekræmmer Christian Petersen, København (1805–52), til hvem en række af de bevarede breve fra Odense-årene er adresseret. (Maleri af Chr. Købke, 1833, Statens Museum for Kunst).

Bøger« – datidens form for efteruddannelse. Også til daglig orienterede han sig om nyt inden for faget; eksempelvis nævner han Lehmanns fysiologiske kemi og professor Benekes psykologiske arbejder som den mest interessante læsning i vinteren 1850.

Så godt som hver dag under opholdet i København sendte han brev hjem til Caroline – »Det morer mig at overlæsse Dig med Breve . . . Atter i Aften følger jeg den gamle Vane, ikke at lægge mig tilsengs, førend jeg har kysset Din Haand og sagt Dig Godnat!« (10. sept.).

Gennem disse breve konstaterer vi, at der udover det faglige var tid til en del selskabelighed. Han aflagde besøg hos Carolines moder og søster, oberst Dorscheus, dr. Trier, Chr. Winther, Meir Goldschmidt, grosserer Moses Melchior²⁸, Chr. Petersens enke o.fl.a. 3 gange var han i teatret, sammen med Cornelia og Emilie var han i Tivoli; obersten og Emilie tog han med på udflugt til Frederiksberg, »hvor de i det deiligste Veir drak Limonade hos Conditoren« (8. sept.). En dag besøgte han Industri-Udstillingen og »trippede i 3 Timer om mellem Taffeluhre, Sølvpotter, Lamper, Porcellain, Meubler og Lænestole, Skomagerarbeide, Vogne og Maskiner« (4. sept.).

Så mange invitationer modtog den gode Aarestrup, at han først efter en uges forløb havde en ledig aften:

»For førstegang spiste jeg for egen Regning paa en Restauration: Kjødsuppe, Lax og Røræg (men Laxen kunde jeg ikke tygge), Fiskebudding (men Skorpen af Buddingen kunde jeg ikke tygge), Brød og Ost (men Brødet kunde jeg ikke tygge) og

drak Rødvind og Vand dertil, samt ovenpaa en Kop Kaffe« (4. sept.).

Det var ikke madens kvalitet, der var noget i vejen med, men tændernes. På det punkt måtte Aarestrup næsten lige så mange lidelser igennem som H. C. Andersen. Netop under dette ophold i København var han meget »fortvivlet over Tandhistorien«:

»Hvad mig selv angaaer, da har jeg idag været hos Tandlæge Bramsen. Han trak min sidste store Kindtand ud, og gav den sørgelige Erklæring . . . at samtlige løse Tænder maatte ud, og Physicus gaae tandløs omkring en Maanedstid, for derefter at kunne møde med et fuldstændigt Gebiss, der kunne bruges uden Ængstelighed – Et saadant koster 80 rd. Hvad synes du? . . . Foreløbig . . . kneb han det gamle Gumlestykke sammen, og jeg gaaer saaledes med det vaklende Bid i Munden, og tør ingensteds spise Smørrebrød, Kage eller Tvebakker, men maa nøies med lidt Krummer, Budding og Gemyse« (4. sept.).

En vigtig aftale blev truffet inden hjemrejsen. Den gjaldt Aarestrups datter Cornelia. Moderen, Sophie Spengler, var død et par måneder forinden, og den 30-årige Cornelia, der nu stod alene, boede midlertidigt hos oberst Dorscheus. Aarestrup op søgte sin ungdomsven, Thorning Christensen²⁷, der var præst i Thy, men just opholdt sig i København, og det blev aftalt, at Cornelia kunne komme i huset hos præstefamilien. Her boede hun indtil pastor Thorning Christensens død i 1859²⁸.

Efterhånden var Aarestrup »mæt af Kbhv.«. Han længtes efter Caroline og børnene, og han opgav sin plan om at lægge

hjemrejsen over Lolland. Af brevet den 12. september fremgår det, at han er i gang med at aflægge afskedsvisitter, og at han har 15 tilbage! Den 14. september var han atter i Odense. Opholdet i København havde været »lærerigt og behageligt«.

Det var Aarestrups sidste besøg i København. Til gengæld rejste Caroline senere 2 gange til hovedstaden, nemlig i oktober 1852 og i oktober 1855. Når hun foretog denne lange rejse, var det for at besøge sin moder og sin søster Anna og sidst, men ikke mindst datteren Emilie. I maj 1854 opholdt hun sig nogen tid hos datteren Emma i Kolding. Det fremgår af mandens breve, at han virkelig har undt hende disse rejser:

»Mor Dig saa godt og saalænge Du kan! Intet er mig kjærere. Intet mere tilpas! . . . Bliv saalænge Du vil – det er mig endnu større Glæde! Mor Dig, jeg betaler alting, jeg fortjener jo Penge hver Dag og veed ingen bedre Anvendelse, end Din Munterhed« (4. okt. 1855).

»Spar derfor ikke paa Pungen, men lev som en Aller- Kone! . . . Dit Ophold – jeg gjentager det – er som om jeg selv var i Hovedstaden, og maaskee en endnu renere og skjønnere Nydelse for mig, end om jeg selv var der« (6. okt. 1855).

Venner på besøg i hjemmet i Odense finder vi sjældent. I august 1850 tilbragte en god ven af familien, apoteker F. T. V. Grundtvig fra Sakskebøbing, nogle dage i hjemmet, hvilket beredte Aarestrup »nogle lattermilde Dage« (30. aug. 1850).

Mens Aarestrup endnu boede alene i byen, fik han en dag besøg af *Meir Goldschmidt*. Han var på vej til Jylland, og Aare-

Aarestrups rejsekiste, der kun en enkelt gang bragte ham uden for landets grænser, nemlig i 1832, hvor han ledsagede den unge dødsmerkede komtesse Amalie Raben på en baderejse til Tyskland og Bøhmen. I Odense-årene gik rejsen for Aarestrup 3 gange til København. – Rejsekisten opbevares på biblioteket i Nysted, hvor man søger at indrette en mindestue for Aarestrup. Det er dog kun lykkedes at fremskaffe få genstande, der har tilhørt familien.

strup skaffede ham en vogn til Strib, hvorfra han kunne følge krigsbegivenhederne på nært hold.

Den følgende sommer fik Aarestrup en dag uventet besøg af *H. C. Andersen*. Han spiste frokost sammen med Aarestrup, »klippede Svaner, Blomsterpiger og groteske Billeder til Børnene og flagrede derpaa til Glorup« (7. juli 1850). – I *H. C. Andersens*

dagbog får besøget hos stiftsfysikus følgende omtale: »Gik til Aarestrup, der har 12 Børn og en smuk Kone, talte om Poesi, klippede den lille to Dukker, drak Kaffe der og spiste Frokost« (10. juli).

Aarestrups navn finder vi hos H. C. Andersen kun nævnt i denne ene forbindelse, så det er sandsynligt, at de kun har mødt hinanden denne ene gang. I det hele taget var der i Odense kun ringe mulighed for nærmere forbindelse med »digter-kolleger«. *Carl Bagger*, der 1836 havde overtaget redaktionen af *Hempels Avis*, var død, før Aarestrup kom til Odense. Adjunkt *H. P. Kofoed-Hansen*, der under pseudonymet *Jean Pierre* i 1840'erne havde udgivet et par filosofiske romaner, mødte Aarestrup som nævnt en søndag kort tid efter sin ankomst til byen i Kongens Have, og de »fortsatte Spadseretouren over Aalykkegaard gennem Skove og langs Søer, og over maleriske Bakker«; samme år forlod *Kofoed-Hansen* imidlertid byen, idet han blev udnævnt til residerende kapellan ved Vor Frelzers Kirke på Christianshavn. Andre poeter af betydning fandtes der ikke i byen i midten af sidste århundrede. Som byens lejlighedsdigter havde Aarestrup da ikke konkurrenter af format. Da han i 1850 gør resultatet af sin »aandelige Virksomhed« op, er resultatet da også beskædet:

»Min egen aandelige Virksomhed har ikke været betydelig: nogle Betænkninger over Uhumskhed i en Slagterbod, om et par dødfødte Børn, en Festsang, en Prolog, en Ansøgning om Understøttelse af det Schouske Legat for mine 2 ældste Døttre,

en Anmeldelse til Brandassurancecompagniet – voila tout! Men det er ogsaa det første Aar paa Fyen – det kan blive bedre!« (28. febr. 1850).

Det samme tema berører han 5 år senere i et brev til dr. Trier. Resultatet er det samme: »Aandelige Sammenstød ere . . . sjeldne her . . ., og Svingningerne, jeg derved skulde sættes i, udeblive« (25. april 1855).

»Jeg lever et idyllisk Stilleleben her i det lille Odense med næsten 13000 Indvaanere«, konstaterer han dog i samme forbindelse, og skal man omsider besvare spørgsmålet om, hvordan Aarestrup med årene befandt sig i Odense, må disse ord til dr. Trier være svaret. Andre breve fra Aarestrups sidste leveår bekræfter dette:

»Jeg fornemmer en livligere, stærkere Strøm omkring mig og finder i det Hele Opholdet behageligere med hvert Aar . . . Ja, det er egentlig intet slet Tegn, at jeg har vanskeligt ved at løsrive mig fra Byen Odense« (4. juni 1854).

»Mit Liv har mere Comfort, end da jeg Dag og Nat rakkede om paa lollandske Bøndervogne« (25. april 1855).

Trods det stille liv, Aarestrup i sine sidste år førte i Odense, er der ingen tvivl om, at han ikke fortrød, at han tog springet fra praktiserende læge til stiftsfysikus. Det lykkedes ham med årene at få oparbejdet en privatpraksis – »Bønderne synes godt om Din Mand Docteren og søge ham daglig«, hedder det den 6. oktober 1855 – og som embedslæge var han respekteret. Den tone, han ofte brugte i hjemmet, har ikke været den gængse over

Familieliv

for kollegerne. I selskab med borgerskabet var han jovial, og det gjorde ham ikke mindre populær:

»Allevegne modtages jeg med Forekommenhed og Velvillie, Collegaerne indbegrebne. Praxis vinder lidt meer Terrain, skjøndt langsomt. Selv er jeg almindeligviis i godt Humeur, meget blid, eftergivende i Hjemmet . . . Omkring i de gemytlige Kjøbstæder, hvor man betragter mig som en Halvgud, befinder jeg mig imidlertid bedst; det er, som om jeg gjorde et Svip tilbage til Nysted og Sackjøbing. Nogle snurrige Folk, disse Apothekere, Districtslæger og practiserende Læger« (28. febr. 1850).

»Min Stilling her i Odense er forresten ganske taalelig. Jeg staaer vedvarende paa en god Fod med alle Classer« (21. juni 1851).

»Min Stilling til samtlige Læger, Apothekere og Embedsmænd er meget fornøielig, ikke at tale om Spidsborgerne, hvis – for at jeg selv skal sige det – Kjæledægge jeg er« (4. juni 1854).

9

*Ak, idet jeg
Verset her paa Bladet
slutter*

Aarestrup gav som nævnt selv udtryk for, at hans »aandelige Virksomhed« i Odense-årene ikke var betydelig. I det brev fra 1850, hvor han gør status, nævner han en festsang og en prolog på linie med en legatansøgning og en anmeldelse til brandforsikringen!

Det er et af de meget få steder, hvor han overhovedet omtaler sin digtning. Sagen er den, at han ikke betragtede sig selv som digter; at han skrev vers var som nævnt kun at betragte som en hobby. Ikke ét sted i brevene fra Odense-årene omtaler han sin digtsamling fra 1838 og de efterhånden flere hundrede digte, han siden da havde skrevet i ledige stunder og nu havde liggende i skrivebordsskuffen. På intet tidspunkt udtrykker han ønske om at få dem offentliggjort.

Stakken voksede dog ikke betydeligt efter 1849. Af Aarestrups

samlede produktion på ca. 600 digte stammer nemlig kun en snes fra Odense-årene. For størstedelens vedkommende drejer det sig om lejlighedsdigte:

Det første digt, Aarestrup skrev i Odense, finder vi trykt i Fyens Stifts Adresse-Avis den 6. oktober 1849. Til gengæld er det det eneste af Odense-digtene, der bliver offentliggjort med angivelse af forfatterens navn. Sangen blev afsunget ved en fest, der den nævnte dag blev afholdt på Odense Slot i anledning af Frederik VII's fødselsdag.

På byens lazaretter var indlagt soldater, der var blevet såret i slaget ved Fredericia, og til festen på slottet havde man indbudt dem, hvis helbredstilstand tillod dem at deltage. Som konst. overlæge ved byens lazaretter havde Aarestrup været i direkte berøring med krigen, og han nærede dyb respekt for det tålmod, hvormed de sårede bar deres skæbne. Digtet fremtræder da også som en hyldest til treårskrigenes soldater:

Vi hilste rundt med Blomst og Flag
De kjække danske Skarer,
Der vendte hjem fra blodigt Slag,
Fra Krigens mange Farer;
Vi hilser dem med Jubelklang
Og med det fyldte Bæger:
Thi efter Kampen Viin og Sang
Det tapper Hjerter qvæger.

Og de, som faldt for Fjendens Magt
Paa Ærens Seng, de Brave
Med Taarer har vi Krandsen lagt
Paa deres friske Grave.
De fik en Velkomst høit i Sky,
Krigsguden hørtes tale:
Velkommen, Børn, fra Slagets Gny!
Træd ind i Himlens Sale.

Digtning i Odense-årene

Dog, I, som vendte tidligst hjem,
Fordi I forrest stode,
Hvor Død og Fare bød sig frem –
I har vor Tak tilgode.
Det var med Sorgens stille Gang,
Det var med Kinder blege
Vi tog imod Jer sidstegang
Fra Hildurs haarde Lege.

Endnu en Kamp Jer forestod
Og Nattevagter drøie,
End skulde flyde mere Blod
Og Døden sees i Øie.
Men som for Danmarks Ret I stred
Med Kugler og med Sværdet,
I Sygeleiets Qualer leed,
Og seired, uforfærdet.

Vær stolt af Eders Ar, I Mænd,
Hvem Odins Spyd har mærket!
Hver Draabe Blod, som I gav hen,
Har Danmarks Arm forstærket.
Vi hæve den paa nordisk Viis
Til Løvtets Tegn for Eder:
Om Folkets Tak, om Manddoms Priis
Saavidt sig Danmark breder.

Og Kongen, som dets første Mand,
Sin Hyldest aabenbarer.
See! Kongesalen aabned han
For sine tapre Skarer.
Hans Fødselsdag – den feires bedst
Af Troskab, Mod og Ære,
Og derfor skal ved Eders Fest
Hans Skaal den første være!

Mens festen stod på, bragte Fyens Stifts Adresse-Avis følgende omtale af programmet:

»En betydelig Folkemængde har forsamlet sig i Slotshaven for at være Vidne til den Glæde, der hersker ved Festmaaltidet; »Rosen«¹, hvor Invaliderne ere placerede, er smagfuldt dekoreret, Slottets Ydre mod Slotshaven ligeledes; en første Skaal udbringes, efterat nedenstaaende Sang af Stiftsphysicus Aarestrup er afsungen, af den konstituerede Stiftamtmand Bille-Brahe under Alles Jubel og Kanonernes Torden for den elskede Monark,

Hans Majestæt Kong Frederik den Syvende; en anden Sang til Tak for vore saarede Krigere af Borgerrepræsentationens Formand, Prok. S. Hansen² afsynges, hvorpaa disses Skaal udbringes. Festen vedvarer, Munterheden tiltager og Kanoner tordne uafbrudt«.

Om redaktøren her udmaler festen i sin fantasi, eller om han i skrivende stund har hørt de første kanonskud fremgår ikke af hans artikel!

I det næste digt lader Aarestrup tankerne gå til Lolland. Ofte havde han været gæst hos kammerherre Rosenørn-Lehn³ på Ourebygård (hovedsæde i baroniet Guldborgland), og som det var sket før, skulle kammerherreinden⁴ nytårsdag, hvor hun havde fødselsdag, have en hilsen på vers. Det bliver et længsels-suk, hans muse sender til Guldborgland; thi i Odense har hun ikke kunnet inspirere sin poet. Sonetten er dateret den 18. december 1849:

Af Krigens Trommer og Trompeter skræmmet
I Odins Stad, berøvet gamle Venner,
Min stakkels Muse Længselssukket sender
Til Øen, kjær for hendes Sind som Hjemmet –

Til Øen – o hvis Savn har hende græmmet,
Saa neppe meer sit eget Smiil hun kjender,
Saa at hun flygter og ei Flugten ender
Før hun har fundet hvad ei meer er fremmet

Digtning i Odense-årene

Sit Guldborgland! Af Glæde hun bevinges:
Alt Aarets første Dag sin Fest bereder,
En Fest, hvor Poesiens Strenges røres

Hvor Kjærligheds og Venskabs Gaver bringes,
Der knæler hun, som fordumtid, og beder
En sagte Bøn, – men som i Himlen høres.

»Et Overflødigshorn var mig det straalende Slot« hedder det om Guldborgland i digtet om Lolland, (s. 42). Digtet er ikke dateret, men den grammatiske tid, der er brugt (»Meget Lolland mig gav . . .«), tyder på, at digtet er blevet til, efter at Aarestrup har forladt Lolland og er flyttet til Odense. Det stammer sandsynligvis også fra denne tid, hvor kun længslen efter Lolland »bevinger hans stakkels Muse«. I vinteren 1850 er det kun tilfældet én gang, hvor en række af byens honoratiores er samlet i bispens sal:

Det, som i Aften har kaldet os sammen,
Er, som De vide, ikke en politisk
Moderne Kamp imellem Ja og Nej –
Ei nogen Festsouper med lange Toaster,
Hvor Vinen skummer medens Sjælen sover –
End mindre Kortenspillets gamle Hex, hvis
Gemytlighed end har saa mangen Bejler –
Ja, det er ei engang Euterpe selv,
Den yndigtsvævende, med sine Floiter –
Ei Poesiens Muse – O, hun sidder

Digtning i Odense-årene

Endnu med Hovedet sørgmodigt hældet
Imod den store florbehængte Harpe,
Den dirrer end af Skjaldens sidste Greb
Og vidsker Taaren af med Laurbærkrandsen.⁵
Det, vor Forening her vil efterstræbe
Er noget andet – noget ganske andet –
Thi – det er et af Tidens Idealer,
Ei noget mindre end: Socialisme,
En hyggelig, fornuftig Samfundsorden,
Frihed og Lighed, ikke i Extremet,
Men i selskabelig, harmonisk Blanding,
Det sympathetisk-skjønne Broderskab
Af godt og Venligt, Muntert og Uskyldigt –
Paa gammel Dansk: Det reent Selskabelige.

Det er med andre ord ikke noget politisk møde, man er samlet til. En københavnsk klavervirtuos⁶ er strandet i Odense, idet isen hindrer ham i at komme over bæltet. Han mangler penge, og biskoppen stiller sin sal til rådighed. Aarestrup stiller sit lyriske talent til rådighed og skriver aftenens prolog. Kunstneren underholder, publikum betaler og får en munter aften ud af det. Det er, hvad Aarestrup her betegner med det moderne ord socialisme:

Nu traf det sig netop, en Kunstner, ung,
Men færdig paa sit Instrument – som De
Vil faae at høre – sidder fast i Isen,
Kan ikke naae sit kjøbenhavnske Hjem,
Sin unge Hustru, sine vakkre Børn,
Men drives ubarmhjertig nok tilbage

Digtning i Odense-årene

Til Odins gamle Stad, berøvet Hjelp,
Berøvet Virksomhed – Alt hvad han har
Er hans Talent og Konstens Vaaben-Mærke:
»Ein leerer Beutel im blauen Felde!«
Hvad ønskeligere Motiv for os
Til Sammenkomst? til venligt Stevnemøde?
Gjensidigt ydes vore Præstationer.
Hans: Bidrag til vor Aftenunderholdning!
Og vi: vort Bidrag til hans Vinterreise!
Dermed er Alle tjent – og Konstens Musa,
Der skjuler sig i Aften halvt undseelig
Maaskee engang vil skjænke os sit Blik
Fuldt af Erkjendtlighed og Velbehag.

Det mest personlige digt fra Odense-årene er digtet »Naar jeg i Eenrum færdes«, hvis renskrift er dateret den 26. april 1850. I simple strofer søger digteren at gøre rede for sin sjæls dobbelthed: Når han er alene, er den lysvågen; ene med sig selv løftes han bort fra de vante omgivelser, over i det uendelige, hvor han møder den, han tiltaler i digtet:

Naar jeg i Eenrum færdes,
Med stille Grublen vanker –
Da er min Sjæl lysvaagen,
Da sværme mine Tanker.

Fordoblet min Bevidsthed
Det smukke Virvar maaler,
Som det Uendelige
Omkring min Pande straal.

Naar jeg i Enrum færdes,
Med fuld Proben væner —
Da er min Sjel lykvaagen,
Da fremme mine Taaer.

Tordattet min Bevisthed
Det smukke Virvar maales,
Som det Uendelige,
Omring min Pande spualer.

I Kjænheds underfulde
Kjællers beandret
På har Dit Væsen hos mig,
Liden ^{siget, men} ~~idioten~~ forandret.

Let slayes Psyche vægen
For Dine Skuldreblade,
Og Dine Lærer flynges
Udadelige, glade

Du tager mig ved Haanden
Som Dantes Beatrice,
Og vil mig Himlens Engle
Og Salighedens ruse.

Kun naar en Vov mig snødes,
Og, som hant troed, oplivied -
Og naar sig Selpaktsredes,
Som man her fast, hævner -

Saa er det som om Livet
Fordølyt tilbagespinner -
(Det faaest) Virkeligt,
Det troes sig, at sig forvinner

Det realer og forsvinder,
Det bytles sig i Tænger -
Det ender ~~de~~ ~~hænder~~

Og kænne
Da er det, Sjælen blunder
Og Legemet kæn mæger.

26 April 1850.

EA

Digtning i Odense-årene

I Skjønheds underfulde
Mysterier bevandret
Jeg har Dit Væsen hos mig,
Frigjort, men ei forandret.

Let flager Psychevingen
Paa Dine Skulderblade
Og Dine Lokker slynges
Udødelige, glade.

Du tager mig ved Haanden
Som Dantes Beatrice,
Og vil mig Himlens Engle
Og Saligheden vise.

Kun naar en Ven mig møder
Og, som han troer, opliver –
Og naar jeg Selskabskredsen,
Som man har sagt, henriver –

Saa er det som om Livet
Fordulgt tilbagestrømmer –
Det saakaldt Virkelige,
Det troer jeg, at jeg drømmer.

Det vexler og forsvinder,
Det hyller sig i Taager –
Da er det, Sjælen blunder
Og Legemet kun vaager.

Digterens tanker ledes hen på Dantes kærlighed til Beatrice, den unge adelsfrøken, som den italienske digter forelskede sig heftigt i, men som blev gift med en anden og døde ung. Hun var ikke alene genstand for digterens jordiske kærlighed, men symbolet på hans højeste stræben, det guddommelige, han digter om i sit og et af verdenslitteraturens hovedværker.

Hvem er da Aarestrups Beatrice, den kvinde, der har været genstand for hans jordiske kærlighed – den kvinde, hvis væsen er hos ham, når han færdes i enrum – hun, der ikke er mere, men som engang ved hånden vil føre ham frem til den himmelske salighed? Er det Amalie Raben, der på rejsen til Tyskland og Bøhmen i 1832 var genstand for hans jordiske kærlighed og nu er blevet hans guddommelige? Også Aarestrup havde været betaget af en ung adelsfrøken, der døde i en ung alder. Er det hendes væsen, han har hos sig, når han færdes i enrum, og som har inspireret ham til det mest personlige digt fra Odense-årene?

Det næste digt i rækken anslår en mere munter tone. Det er skrevet til mortensaften 1850. Der er gâsespil i »Klubben«, man er »forsamlet glad i Vennekreds, med Viin og Mad«, og til en sådan lejlighed hører der en sang. Aarestrup skriver nogle vers, hvori han fortæller om gâsespillet: Der spilles femkort, og den, der får det femte og sidste stik, er gâsens ejermand. Undertiden forbød Caroline ham at spille kort; det har hun ikke gjort denne aften, for hendes gemal drager hjem med 5 fede gâs (jvf. brevet til Chr. Petersen, citeret s. 174). – Nok får den tapre danske landsoldat ønsket om en god mortensaften, men det synes ikke

Digtning i Odense-årene

særlig motiveret. Der har været stemning for med Rahbek at istemme: »Nu bort med alskens Politik/og lad os passe vores Drik!«:

Mortensaften

d. 9de November 1850

Det Gamle vil vi ei forsmaae,
Fordi det Nye Plads vi give,
Det Gamle nemlig og det Graa,
Som veed, at holde sig i Live,
Som bringer Vennen Vennen nær,
Som samler os fortrolig her,
En barsk Novemberdag især,
Til munter Spøg for Mortensaften!

At Fjenden er os vred og gram,
Lad, Venner, os i Aften glemme!
Men huske destomeer paa ham,
Som vi er vant at have hjemme:
Du tappe danske Landsoldat!
Som paa din Skandse staaer parat,
Dig ønske vi, vor Kammerat,
Som os, en lystig Mortensaften!

Mens han i Natten lytter til,
Med Luntten tændt, ved vaade Telte,
Vi sætte her en Gaas paa Spil,
Og Ruderkonge morsomt vælte.

Mortensaften.

9. November 1850.

S med Ved Valuldr, naar Kroen staaes
Med Ransport i de gamle Tønder.

Det gamle vil vi ei forsmæde,
Fordi det Nye Plads vi give,
Det gamle nemlig og det Gode,
Som veed, at holde sig i live,
Som bringer Venner Venner nær,
Som famler os fortrolig her,
En barok Novemberdag ijer,
Spec en lyffig Mortensaften!
Til minnes Spis Tid

Manuskript til Aarestrups digt »Mortensaften« (1. strofe), skrevet til gæsespillet i »Klubbens«
den 9. november 1850. (Det Kgl. Bibliotek).

Digtning i Odense-årene

Halvhundred Aar var det en Skik,
At den, som fik det femte Stik,
Som Seierherre hjem han gik,
Og tog sit Bytte, Mortensgaasen.

Med rolig Stolthed selv han bar
Den skjønne Fugl, som Hæderstegnet;
Jo mere tung og hvid den var,
Jo større Daad blev ham tilregnet;
Jo mere feed, jo mere drøi,
Jo flere Kys, jo mere Støi;
Om Halsen Viv og Børn ham fløi
Til Priis og Tak for Mortensgaasen.

Og denne Skik – som Odin selv
Maaskee har lært de fynske Fædre –
Den vil vi følge tro og vel,
Indtil man finder nogen bedre.
Saalænge man forsamles glad
I Vennekreds, med Viin og Mad,
Saalænge her i Odins Stad
De gode gamle Skikke leve!

Der går et halvt år, før Aarestrup atter skriver vers. Anledningen er, at »Bispens yndige Sophie«⁷ fylder sytten år. Hun, der var den eneste pige blandt 6 søskende, var faderens – og sikkert også Aarestrups øjesten. Den galante digter hylder i nydelige vers hendes misundelsesværdige alder, og ifølge hendes eget notat

Digtning i Odense-årene

på et senere lejlighedstryk er de »Skrevet paa Sengen om Morgen af Digteren og Vennen Emil Aarestrup til min 17-aarige Fødselsdag i Bispegaarden i Odense«. Digtets titel angiver også, at der er tale om improviserede vers.

Det er nok mere sandsynligt, at Aarestrup har forberedt versene hjemmefra. De er skrevet til melodien »At kjøre Vatten og kjøre Ved«, og da sidste vers slutter med et leve for vært og værtinde, må man formode, at der er tale om en sang, skrevet til et selskab, som bispen har afholdt i anledning af datterens fødselsdag. Aarestrup var som nævnt en god ven af biskop Gad, og følgelig har han og Caroline været inviteret med til festen. Muligt er det, at Aarestrup har aflagt besøg i bispegården tidligt på formiddagen, og at fødselsdagsbarnet på sengen har fået overrakt et eksemplar af digtet:

Impromptu

den 14 Marts 1851

Der er saa lyst udi Bispens Gaard,
Som hang en Sommersol foroven;
Musikkens Toner mod Loftet slaær,
Som alle Fugle sang i Skoven.
De brune Øine og de friske blaae,
Det er saa frydeligt at hilse paa –
Helst, naar en Nat
Stævnet er sat,
Hvor Valtsens Melodier høres!

Digtning i Odense-årene

Som Sommerfugle sig parviis snoe
Paa spraglet Vinge over Enge,
I Dandsen flagre de lette To,
Ved Lyd af Horn og Buestreng.
De hvide Roser og de røde Bær,
De lange Lokker her forsamlet er,
 Klingende Røst,
 Ungdom og Lyst,
En ægte Duft af Martsviolær!

Her er saa mange paa sytten Aar,
Men ikkun *een* er her saa lige,
Saa accurat netop *sytten* Aar,
Som Bispens yndige Sophie!
Vi drikke Skaalen for de Sextenaars,
De Attenaars, og alle meer til Aars!
 Først dog et Glas
 Er os tilpas
For *den*, som just idag er *Sytten*!

Hun leve muntert med Far og Mor
Og med de lystelige Brødre!
Og muntert leve hver Far og Bror
Og alle lykkelige Mødre!
At være ung, naar man er næsten graa,
Det er en Kunst man vel skal agte paa:
 Hurra for hver,
 Den Kunst har kjær!
Vor Vert og vor Vertinde leve!

Digtning i Odense-årene

I digtet »Den 19de Juni 1851« lyder en af stroferne:

Hav Tak for det Vidnesbyrd derom,
Jeg fik fra den Hempelske Lade –
En poetisk Luftning, idag det kom,
Med Duft af de friskeste Blade.

Aarestrup refererer til det eksemplar af »Eva Homo«, et digt i 15 sange, som han samme dag havde modtaget fra Hempels Boglade. Digtet var forfattet af Aarestrups ungdomsven, professor Oluf Bang^s og udsendt i anledning af dennes forestående sølvbryllup. Da Aarestrup i 1838 udsendte sin digtsamling, modtog han »et meget smukt og smigrende Riimbrev« (brev til Chr. Petersen 15. febr. 1838) fra professor Bang som tak for det eksemplar, han havde modtaget. Nu modtager professor Bang til gengæld et smukt digt som tak for sit digt og som en hilsen i anledning af sit sølvbryllup.

Nogen stor plads fik Oluf Bang ikke i litteraturen. »Hvor mærkværdigt, psykologisk curios, denne Versdrift«, skriver Aarestrup til dr. Trier den 29. juni s.å.; dog må han rose vennens vers:

VIII

En Krydder fra de sundeste Strøg,
»Indviftet af Musens Vingee«,
Et sindrigt Smykke, et Konstforsøg,
I femten brogede Ringe.

Digtning i Odense-årene

IX

Saa kjækt udskaarne, med Krøller og Kant,
Saa uafhængig af Moden,
Som Folderne i det lette Gevandt,
Der synker Cythere til Foden.

En sørgesonet skrev Aarestrup den 8. juli 1851. Stiftamtmand Unsgaard havde haft den sorg at miste sin hustru⁹. Kun 36 år gammel var hun død i barselseng; heller ikke barnet overlevede. – Stiftamtmand Unsgaard hørte til Aarestrups venner, og Aarestrup viste sin deltagelse med denne sonet:

Vilhelmine Alvilda Unsgaard,
født Herbst
den 8de Juli 1851

Med omvendt Fakkell saae vi Englen træde
Til Huset, hvor de Lykkelige boede,
Hvor endnu frisk sig Brudekrandsen snoede,
Hvor Hjertet bankede af Moderglæde –

Hvor Vuggen, opredt, ventede den Spæde –
Men Moer og Barn det stumme Vink forstode;
Til Englens Himmelflugt de sig betroede,
Tætslyngte, Haand i Haand, en yndig Kjæde!

Kun med et Smiil blev Mandens Graad besvaret;
Et smerteligt Farvel med et forklaret –
Er da et Savn Alt hvad der efterlades?

Digtning i Odense-årene

Nei! i den sorgopfyldte Sjæl oprinder,
Lidt efter lidt, en Himmel fuld af Minder –
Af Stjerner, skjønnere end selv de Glades.

Kort tid efter deltager Aarestrup i en fødselsdagsfest på Langesø. Det er ikke baron Adam Holsten-Charisius, der er festens midtpunkt, men hans svigerinde, baronesse Pauline Holsten-Lehn-Charisius, der fra Hvidkilde er kommet til Langesø for at fejre sin fødselsdag. Begge steder er Aarestrup en velset gæst, og digtets lovprisning gælder da også både værten på Langesø og gæsten fra Hvidkilde. Digtet er skrevet til melodien »Der er et Land« og er uden tvivl blevet sunget af selskabet under midt-dagen:

Den 23 Juli 1851

Hvor Langensø den høie Bakke speiler
I sine Bølgers kjøliggrønne Glands;
Hvor festlig smykt den lille Lystbaad seiler,
Og rundt om Slottet vaier Flag og Krands;
Hvor Sommerdagen i de stille Dale
Udaander sine Blomsters bedste Duft –
Der strømme Gjæster til de lyse Sale,
Og Hornet toner i den varme Luft.

Dog gjælder Festen i de gjæstfri Skygger
Ei Husets egne, unge Skjønhedsflok,
Hvis fagre Haand idag kun Salen smykker
Og slynger Krandsen for en anden Lok.

Digtning i Odense-årene

Ei heller Vertens Priis, med høie Toner,
Vor brave Ven, er Dagens muntre Kald:
Hans Lovsang synges af de friske Kroner,
Der rundtom dække Bakkens skjønne Fald.

Fra Svendborgsund, Hvidkildes Himmelsæde,
En ædel Slægtning, dyrebar og kjær,
Er kommen hid, at dele Festens Glæde,
Sin Fødselsdag, i Vennekredsen her.
Forynget Kraft i Hendes Hjerter strømmer,
Og Helbred straalere fra det glade Blik:
Paa Hendes Sundhed Bægeret sig tømmer,
og gode Ønsker imod Himlen gik!

O ædle Frue, som Dit Hjem forskjøner,
Ved milde Dyder, from og vennehuld,
For Dig paa denne Dag opstige Bønner,
For Dig er Sangen høi og ærefuld!
Den hvide Kilde i det Fjerne suser,
Misundelig, fordi Du ei er der:
Men Langensø sin Bølge yndigt kruser,
Fordi, Pauline Holsten, Du er her!

Også ved fester i den fynske hovedstad brillerer stiftsfysikus med sine vers. Til et bal skriver han deviser, nogle bygget over citater af Oehlenschläger, Ingemann, Baggesen og Heiberg, andre fabrikeret i dagens anledning. Det fremgår af et par af deviserne, at det er familien Muus, der giver ballet, og at biskoppen har ladet udgå invitationer til det næste:

Digtning i Odense-årene

Hvo gjør i Odense det smukkeste Huus?
Muus.

Hos hvem kan man vente det næste Bal –
Mine Herrer og Damer jeg spørger Dem ad?
Hos Biskop Gad.

Flere refererer til lokale forhold: Bl.a. har Odense fået nye gade-lygter – resultatet er nok ikke helt tilfredsstillende – og lægerne er begyndt at træffe forberedelser, hvis der skulle komme kolera til byen.

Har De bemærket de nye Lygter?
Halvoplyst Odins Stad nu tindrer –
Det bliver ei anderledes, jeg frygter,
Odin var eenøiet, om De erindrer.

For Cholera, den russiske Hex,
Vi ingen Frygt vil nære –
Af Doctere har vi hele Sex
Foruden de Militaire.

Ved Seinens Bredder Paris er stor,
Ved Themsens London er større –
Men Odense er baade lille og stor
Og har det paa det Tørre.

Mellem store og lille Belt
Er Fyen saa net situeret –
Som i Cotillon en Helt
To Damer har engageret.

Digtning i Odense-årene

De fleste af digtene fra Odense-årene er lejlighedsdigte, og de hører ikke til hans mest kendte. Det gør derimod digtet »Man har Sagn om Borgtapeter«, der findes i 4 forskellige redaktioner, hvoraf de 3 er dateret den 26. og 27. november 1851 og stilet til Chr. Petersen, pastor Andreas Krogh¹⁰ i Majbølle på Lolland og biskop Gads datter Sophie, i hvis stambog digtet¹¹ er renskrevet:

Man har Sagn om Borgtapeter,
Hundredaarige, paa hvilke
De afblegede Figurer,
Syede Sting i Sting af Silke,

Faae et sælsomt Liv om Natten,
Stige ned og, som det gamle
Herskabs fordums Tider, sig i
Maanskinkabinettet samle.

I de bløde Lænestole
Damerne med Atlasslæbet
Blændende sig atter kaste,
Munden smiler rosenlæbet.

Ridderne, som paa Tapetet
Knapt om Dagen er at mærke,
Læne sig paa Stoleryggen,
Brune, skjæggede og stærke.

Digtning i Odense-årene

Gjennem Buevindvet glimre
De forgyldte Instrumenter;
Hvide Skyggehænder jage
Over støvede Tangenter.

Klang fra de forsvundne Tider,
O vidunderligt at høre!
Gammeldags Galanterier
Hviskes i et yndigt Øre.

Næsten kunde man misunde
Dette Skyggeliv, hvis ikke –
See! hun blegner bag sin Vifte,
Angst for Morgenrødens Blikke.

Selv den tapre Ridder gyser,
Smutter, som den hele Vrimmel,
Ind i Muren, i Tapetet;
Dagen seer kun Støv og Skimmel.

Saadan gaaer det ogsaa Venskabs
Stille Tegn og Billedværker,
De forsvundne Sympathiers
Efterladte Mindesmærker.

Glemsel, som et Møl, dem gnaver,
Tiden slukker deres Farve;
Kun Erindringsnatten bringer
Flygtigt Liv i deres Larve.

Digtning i Odense-årene

Og, som hist i Borgen, stige
Falmede Figurer, flade
Tegninger i Mindets Time
Ud fra disse hvide Blade,

Færdes som i svundne Tider,
Sladdre sammen, gjør sig lystig,
Selv ved Hanegalet rækker
Man hinanden Haanden trøstig,

Sukker sit: a rivederla!
Og, som jeg i Aften, smutter
I Tapetet – ak, idet jeg
Verset her paa Bladet slutter.

At digtet vidner om, at Aarestrup i 1850'erne endnu havde sin poetiske kraft i behold, er fremhævet af alle, der har beskæftiget sig med hans lyrik. Her finder vi i lette fireliniede vers sensuelle skildringer, som ellers er Odense-digtene fremmed, og havde man ikke en så nøjagtig datering af digtet, som det er tilfældet, ville man placere digtet i første del af forfatterskabet.

Dog er det et spørgsmål, om det absolut vellykkede digt er et bevis på, at Aarestrup stadig var i besiddelse af den poetiske kraft, vi finder hos ham i de unge år. Det er fremhævet, at motivet er hentet fra et Heine-digt; sammenligner man imidlertid Aarestrups digt med dets forlæg, kommer man til det resultat, at der er lige så meget Heine i digtet, som der er Aarestrup:

Heine havde i oktober 1851 udgivet digtsamlingen »Roman-

zero«, og heri fandtes digtet »Geoffroy Rudél und Melisande von Tripoli«. Aarestrup havde tidligere oversat en række Heine-digte, og straks da »Romanzero« udkom, oversatte han det nævnte digt (»Geoffroy Rudél og Melisande af Tripolis«, Samlede Skrifter, bd. 5, s. 150–52). Kladden til oversættelsen er skrevet på bagsiden af et ark, der indeholder regnskaber fra tiden 13. januar til 5. december 1851. »Man har Sagn om Borgtapeter« blev skrevet omkring 25. november s.å., og det er sandsynligt, at oversættelsen af Heine-digtet blev foretaget i dagene forinden. Aarestrup har haft Heine-oversættelsen i tankerne, da han skrev sit digt om borgtapeterne, og det bærer det i nogen grad præg af. Ikke alene motiv og versemål er de samme; også en række direkte overensstemmelser finder vi:

»Man har Sagn om Borgtapeter«:

str. 1: Sting af Silke
str. 1: de afblegede Figurer
str. 2: Maanskinskabinettet
str. 5: Gjennem Buevindvet glimre
str. 6: Gammeldags Galanterier
str. 7: Skyggeliv
str. 7: Morgenrøden
str. 13: smutter i Tapetet

»Geoffroy Rudél og Melisande af Tripolis«:

str. 2: Silkestråden
str. 16: de Gjenfærdhvide
str. 4: Maanskinskabinettet
str. 16: Gjennem Buevindvet glide
str. 9: Gammeldags Galanteri
str. 8: Skyggelemmerne
str. 17: Morgenrøden
str. 17: Smutte ... tilbage, ind i Tapetet.

»Man har Sagn om Borgtapeter« kan således ikke helt betegnes som et selvstændigt digt. Det er som de fleste Odense-digte fremkaldt af en bestemt situation: Havde Aarestrup ikke fået

Heines nye digtsamling i hænde, var digtet ikke blevet til. Nok er der den forskel, at Heine digter om en bestemt ridder og hans dame, mens Aarestrup digter om riddere og deres damer; men fælles for dem begge er, at de lader borgtapeternes figurer få livmens månen kaster sine stråler ind i kabinettet, og at de forsvinder ved morgengry. – Noget af Aarestrups poetiske kaft er nok i behold, men han bruger den til at bearbejde et værk af Heine!

Fra 1852 stammer 2 digte, og inspirationen til begge er hentet under Aarestrups ophold i København: Under det første, der varede fra midten af marts til begyndelsen af april, aflagde han bl.a. besøg hos Chr. Winther, og mødet med fru Julie Winther¹² inspirerede ham til digtet »Du var henrivende paa Børneballet«, der blev indskrevet i fruens album med dateringen 28. marts 1852. Hun var henrivende, da de mødtes ved et børnebal, og hun kan stadig »fortumle og fortrylle« ham:

Du var henrivende paa Børneballet
Og endnu meer med myrtevundne Lokker
Tilbederne tog stedse til i Tallet,
Som Sommerfuglene om Liliens Klokker.

Nu til en Digtens Viv og Elskerinde,
Med sky Nysgjærrighed, som til en Muse,
Man løfter Øiet op – det Væld at finde,
Det kan poetisk lædske og beruse.

Dog det, som henrev, var bestandig: Qvinden,
Den blonde, kydske, sværmeriske Ynde,

Digtning i Odense-årene

Med Kløft i Hagen, Smilehul i Kinden,
Der før som nu fik Adam til at synde.

Og en af dem, der maa sin Lykke prise,
At have kjendt Din Kraft, Din Blomsterfylde,
Har skrevet disse Linier, for at vise,
Hvordan Du kan forstumle og fortrylle.

Det er gode, kraftfulde vers, fruén har inspireret Aarestrup til at skrive. Hendes »erotisk opladede Person« (Brix) øvede stadig sin virkning på Aarestrup, og det har nok ikke mindst været hendes skyld, at han har aflagt besøg i hjemmet.

Efter opholdet i København i september samme år får overlærer Carl Petersen – urtekræmmer Chr. Petersens bror – og hans hustru Thora¹³ en tak for den gæstfrihed, de har vist vennen fra Odense. Versene strømmer ud af pennen – 29 i alt – med tilsat spansk krydderi:

I

O min Ven, min Ven Don Carlo,
Min Veninde, Donna Thora,
Hvor bevæget, hvor beruset
Foer jeg bort i Røgcoupeen –

VIII

Selv i Læ af Hjemmets Mure,
I de aabne, kjære Arme,
Var endnu den sagte Skjælven,
Afskedsrusen, i mit Hjerte.

Digtning i Odense-årene

XII

Kjære Carl, min Ven Don Carlo,
Min Veninde, Donna Thora,
Og om ei i støvet Frakke,
Med de lange Reiselokker –

XIII

Som en Aand, til disse Stave
Paa Papiret bunden, lister,
Eders gamle Ven og Digter
Sig til Jer en Søndagmorgen.

XIV

Tag, som altid, vel imod ham!
Klap hans Haandskrift! stryg de Krøller,
Han poetisk slog med Pennen,
Ud til en naturlig Hilsen!

XV

Fuld af Munterhed og Glæde!
Fuld af dristig Spøg! – Hvor gjerne
Var jeg ikke, heel og holden,
Rund og rynket, selv tilstede!

Efter en skildring af opholdet i det gæstfri hjem kommer turen
til ham selv:

XXI

Selv jeg sidder i det gode,
Gamle Odense, omtaarnet

Digtning i Odense-årene

Af mit Bibliotheks og Læge –
Konstens Snurrepiberier –

xxii

Sidder ved et nedbrændt, dunkelt
Lys, i Lænestolen, i en
Blommet Slaabrok, hoster af og
Til, og har en himmelsk Snue.

Brevets efterskrift er holdt i samme stil; det bringer en hilsen til svogeren Chr. Winther og hans frue og til Chr. Petersens enke og datter¹⁴. Chr. Petersen var som nævnt død kort tid forinden:

xxviii

Digtervennen, Don Vernaccio,
Og hans Frue, Donna Giulia,
Bring Dem begge Tak og Hilsen,
Tak for sidst og Tak for Meget!

xxix

Ogsaa Damerne, de tvende
Sortomflorte Marguerither –
Virkelige, ægte Perler –
Meld Dem min Salutatione!

Hjemme i Odense er det småt med inspirationen: Teatersæsonen er forbi, og der er andre adspredelser, der lokker. Aarestrup skriver en epilog, dateret den 7. juni 1852 («Et Slutningsord før Teppet falder»). Dens sidste linier lyder:

Digtning i Odense-årene

Nu kalder Skovens Poesi –
Landskabets grønne Magt – Nu brænder
Ved Himlens Rand et Farvespil,
Et Lys, med meer ætherisk Ild,
End det, Theaterlampen kjender –
Nu blegner Scenens Trylleri
For Sommernattens klare Drøm;
Titantias og Alfes Chor,
Undinerne i Flod og Strøm,
Afløse nu et mat Orchester –
Til alle Sider sprede sig
Thalias vinterkjære Gjæster –
Modtag da her mit Afskedsord!
Tilgiv, jeg hvidsker mit Farvel,
Med Bønnen om, at huske paa,
Ved Fuglesangen i det Grønne
Og Aftenstiernen i det Blaa, –
At, skal en Gjenklang af det Skjønne,
Som jeg, med mine svage Kræfter,
Med Ungdomshaabet, stræber efter, –
Skal det gjenfødtes her og prøves –
Saa vid det: Eders Hjelp behøves!
Saa maa – hos Kredsen, jeg forlod,
Hos Konstens Venner og Veninder –
Det styrke mig, at jeg gjenfinder
Den Skaansomhed, som gav mig Mod!

Aarestrups vidunderlige rimbrev til hustruen i anledning af deres sølvbryllup den 21. oktober 1852 er gengivet s. 220. Efter denne tid satte han kun pennen til papiret få gange for at skrive vers.

Digtning i Odense-årene

Bevaret er således kun 2 digte fra årene 1853–56, nemlig en sølvbryllupsvis, skrevet til et sølvbryllup den 7. november 1854, og endnu et digt til Langesøs pris. Det er skrevet til tonerne af »Der er et Land« og har sandsynligvis været afsunget ved en fest, hvor Aarestrup har været inviteret som gæst. Digtet er ikke dateret:

I Sydens Dal den hvide Fos sig styrter
Fra Gletcheriis og snebedækte Fjeld
Og skjuler blandt Kastanier og Myrter
De kjøle Bølgers yndigtsnoete Væld
Men ogsaa Danmarks Bøgeskove dækker
En Skjønhed i sin sommergrønne Krands
En speilglat Søe, der smilende sig strækker
Og viser Gjenskin af hver yndig Glands.

Og den er rolig, i de stille Bølger
Den gemmer Billedet af hvad den saae
Et Minde om det Elskelige dølger
Den som en trofast Beiler i sit Blaa
Den nynner tidt, ved dunkelt Aftenstevne
Om kjære Gjæsters veemodsfulde Savn
Og lytter man, saa vil man høre nævne
Louises og Sophies¹⁵ faure Navn.

Og denne Aften, medens Lampen skinner
Blandt dunkle Løv og Guldorangers Pragt
Imellem Blomsterne, som troe Veninder
Har flettet, med Naturen kun i Pagt,

Digtning i Odense-årene

I denne Aften hæver Sø og Skove
Med os den samme hjertelige Røst
Husk os, husk os husk Langensøens Vove
Som huldt I mindes Furræsøens Kyst.

Flere vers fra Odense-årene finder vi ikke i diverse udgaver af Aarestrups digte. Af brevet til dr. Trier den 4. juni 1854 fremgår det imidlertid, at han netop har forfattet et grundlovs-digt: »Jeg . . . politiserer ikke synderligt, men har dog anonymt maattet dreie min Lire til Ære for Grundlovsfesten, som imorgen feires i en Skov udenfor Byen«.

Den ny grundlov fejredes ved en fest den 5. juni (2. pinsedag) i Næsbyhovedskov: Af referatet i Fyens Stifts Adresse-Avis fremgår det, at deltagerne havde indfundet sig i tusindvis i Odense, hvorfra de i procession drog til festpladsen i Næsbyhovedskov. Her blev der holdt taler af borgerrepræsentationens formand, grosserer N. W. Petersen, kaptajn Lehmann¹⁶, konditor C. Bang¹⁷, overlærer J. P. K. Sick og teaterdirektør M. W. Brun¹⁸.

Et par sange, forfattet i dagens anledning, blev afsunget, men de er ikke gengivet i Adresse-Avisen. Det er de til gengæld i »Bidrag til Tidshistorien«, et ugeblad i tilknytning til Adresse-Avisen. Det første nummer, der udkom efter grundlovsfesten, bragte 2 sange, forfattet til den pågældende fest. Den ene er skrevet af forfatteren Fr. Sneedorff-Birch, den anden er underskrevet *Autor*. Aarestrup havde som anført i brevet til dr. Trier

Digtning i Odense-årene

ønsket at optræde anonymt, og det er da uden tvivl hans digt, der er gengivet. Teksten er skrevet til tonerne af »Der er et Land«, en melodi, Aarestrup havde benyttet til flere af sine lejlighedsdigte:

Sang om Grundloven

Et bredfuldt Bæger er det Tid at løfte
Paa Pagtens Dag, som femte Gang oprandt!
Et mandigt Chor, høitruængende, skal drøfte,
Om Folkets Eed var Alvor eller Tant;
See, alle Danmarks sommergrønne Lunde
Til tusind Krands se sig Landet om,
Og Havet lytter, gjennem Sø og Sunde,
At høre Gjenlyd af den faste Dom.

Saa hør da til! Forkynd vort glade Stævne,
Vort kjække Haab om tro Samdrægtighed.
Den *femte Juni* vi med Stolthed nævne
En Helligdag, hvorover lyses Fred!
Som Sæden, gjemt paa Nordens Vinteragre,
Har brudt sin Skal, og blomstrer frodig frem,
Saaledes steg vor Frihed op, den fagre,
Og skygger nu om vore Fædres Hjem.

Hvad længe i vort Indre dybt sig rørte,
Vor Trang til Daad og mandig, fri Bedrift,
Vor Konge mildt, i Farens Stund, bønhørte,
Og *Danmarks Grundlov* fik hans Underskrift;

Digtning i Odense-årene

I Folkets Hjerter er den trygt bevaret,
Der holdes den i hellig Varetægt,
Med Jubel fejret og med Kraft forsvaret –
Den bedste Arv for Danmarks unge Slægt!

Ja, hører til! Forkynd det over Jorden!
Vor Troskabseed gjentages denne Stund:
Høit leve Friheds unge Pagt i Norden!
Saa toner det fra Mark og Skov og Sund,
Hvad vi besvore, vil vi ærligt holde –
Gid Rigets Lov maa uforskrænket staae,
Saa længe vi kan løfte danske Skjolde
Og Dannebrogen vaier i det Blaae.

Autor.

Overensstemmelsen mellem gengivelsen af den anonyme sang og Aarestrups ønske om, at hans digt skulle være anonymt, samt den benyttede melodi lader formode, at der her foreligger et hidtil ukendt Aarestrup-digt. Hvorfor han har ønsket at optræde anonymt, begrundes han ikke i brevet. Det er ikke et ønske, han fremsætter ved andre lejligheder, hvor man har bedt ham om en festsang.

Grunden har måske været den, at han har forholdt sig skeptisk til sangens indhold. I en række sonetter fra 1848¹⁹ havde han givet udtryk for manglende tillid til folket og dets evne til at vælge egne repræsentanter. Det danske folk leger »Blindebuk«, når det vælger, mener han: »Den stakkels Blindebuk! Han gjør sit Bedste/ Han lytter, standser, vender sig i Hast/ Gjør lange

Spring og atter korte Kast –/ Raadvild hvor han skal sine Næver fæste« (Samlede Skrifter, bd. IV, s. 96); han mener, at de »frie Mænd, der valgtes ud af Hoben, at holde Danmarks Grundlov over Daaben«, famler op ad en vindeltrappe, og han har ikke tillid til den nye lov: »Vogt eder kun, at ei Udfaldet bli'er –/ Hvad, som I der kan see, vi mindst behøve –/ En Samling Snurrepiberier« (Samlede Skrifter, bd. IV, s. 93).

I sit digt i anledning af grundlovsfesten i 1854 er det ikke skepsis, han giver udtryk for. Her er der ikke tale om blindebuk og snurrepiberier; her afsiger han »den faste Dom«, at grundloven er »den bedste Arv for Danmarks unge Slægt«. Det tør siges at være 2 vidt forskellige syn på grundloven, der kommer frem i de 2 digte, og det er nok baggrunden for hans ønske om at være anonym. Sangen har uden tvivl været helt overensstemmende med de taler, der er blevet holdt ved festen i Næsbyhovedskov, men det har »Autor«s egen personlige mening nok ikke helt været! – Om han har deltaget i festen, fremgår ikke af det omtalte brev. I det hele taget viser han i Odense-årene ikke det politiske liv større interesse. »Jeg læser intet politisk Nyt, uden i muligste Korthed«, skriver han således til Chr. Petersen i februar 1850.

Flere digte blev det ikke til fra Aarestrups hånd!

Havde man ventet at finde Aarestrup som produktiv forfatter i Odense-årene, bliver man altså skuffet. Ikke så meget på grund af produktionens kvalitet som dens kvantitet. Produkti-

onen indskrænkede sig til en håndfuld lejlighedsdigte, og kun 2 af dem kom på tryk i avisen, det ene endda anonymt. Resten blev først trykt i »Efterladte Digte«, 1863 og »Samlede Skrifter«, bd. IV, 1923.

Det skal i samme forbindelse understreges, at Aarestrup heller ikke gjorde krav på at blive betragtet som digter. Han var slet og ret lejlighedsdigter, og når han blev bedt om det, skrev han en prolog eller digtede en sang – og uden ønske om offentliggørelse.

De fleste af de 18 Odense-digte er følgelig skabt til bestemte lejligheder: Festlige eller sørgelige begivenheder har frembragt de to tredjedele af dem; et par er rettet til venner i hovedstaden og på Lolland, og tilbage er kun digtet om Lolland, »Man har Sagn om Borgtapeter« og »Naar jeg i Eenrum færdes«.

Han har stadig den digteriske evne i behold; at hans digte i kvalitet hæver sig over normal lejlighedsdigtning, er der således ingen tvivl om. Derimod må det anses for at være skudt over målet, når Brandes, Hans Brix o.a. hævder, at hans digteriske evne var usvækket. Havde det været tilfældet, havde han frembragt flere poesier, og han havde sat pennen til papiret, uden at der var en festlig lejlighed, der krævede en sang.

I nogle af digtene virker han lidt diletantisk; med andre viser han, at han stadig kan skabe formfuldendte vers. Når produktionen da ikke blev større, må det skyldes, at inspirationen er udeblevet. Det er, som om han i de sidste år er gået i stå. De sidste 4 år af sin levetid skriver han således kun 5 digte.

Digtning i Odense-årene

Det kan ikke begrundes med manglende tid. Stillingen som embedslæge skulle i og for sig have levnet ham mere tid til litterære sysler; i hvert fald anfører han, at han fører et mere behageligt liv i Odense end på Lolland. Mange af digtene, han skrev på Lolland, blev til på de mange køreture rundt i praksis; på Fyn måtte han ofte tilbringe mange timer på rejse til de fynske kystbyer, og her skulle der være samme mulighed for, at versene kunne fødes, som på de lollandske veje!

Forklaringen må være den, at hans poetiske kraft med årene svækkedes, og at den til sidst var ved helt at forsvinde. – Det var da også som stiftsfysikus og ikke som digter, man savnede ham i Odense, da han døde i 1856.

Dog er det hans navn som lyriker, der blev bevaret for eftertiden; men det skyldes kun i ringe grad digtene fra Odense-årene.

I O

*Med Hjertet tungt idag
vi træde . . .*

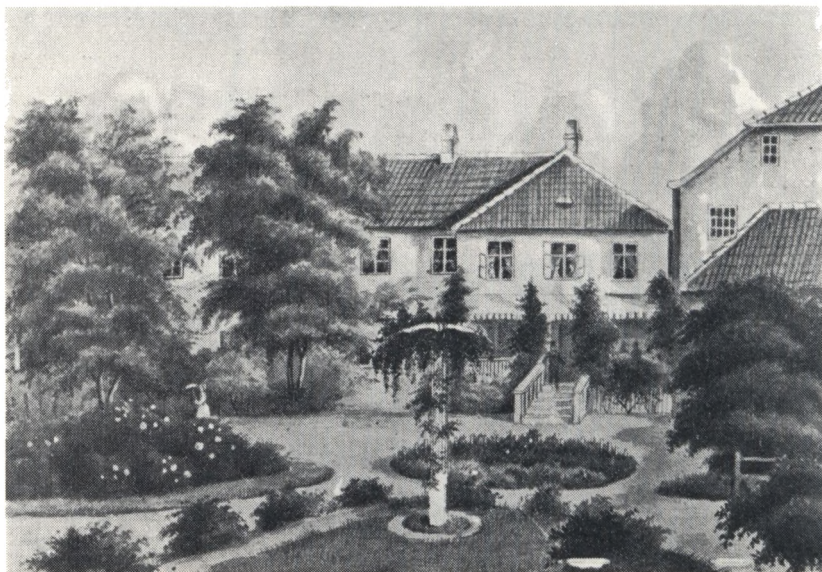
I 1854 solgte kammerherre Sehestedt Juul sin gård i Nørregade. Den omfattede de senere ejendomme Nørregade 2 og 4, og de overtoges af henholdsvis hattenmager Dorch¹ og urmager Jessen².

Aarestrup måtte da se sig om efter en ny lejlighed, og det lykkedes ham at få en i den tidligere rektorgård, »Magasingaarden«, beliggende øst for St. Knuds kirke med facade ud til Torvet og have ned til Odense å. I 1847 var den nye Katedral-skole i Gråbrødrestræde (det nuværende posthus) blevet taget i brug, og da skolens rektor fraflyttede »Magasingaarden«, overtoges den af Fyens Stifts Læseforening. Den lagde imidlertid kun beslag på stueetagen i forhuset, og resten af gården var i de følgende år lejet ud til beboelse. Aarestrup var som tidligere nævnt medlem af Læseforeningen, og det var måske grunden til, at lejligheden netop blev tilbudt ham.

Magasingaarden på »Det store Torv« (nuv. Albani Torv), hvis 1. sal familien Aarestrup beboede 1854–56. I bygningen til venstre for Magasingaarden havde Fyens Disconto Kasse sine lokaler 1856–73. Fotografiet stammer fra 1860'erne, idet St. Knuds Kirkes våbenhus på nordsiden først fjernes ved restaureringen 1868–74. – Gårdens forhus var opført 1766 og havde en tid tjent som bolig for Katedralskolens rektor. 1846 overtoges det af Læseforeningen, hvis lokaler indrettedes i stueetagen. (Odense Bys Museer). Gårdens bagside vendte ud til havnen, gennem hvilken Odense å løber. I denne del af bygningen havde byens telegrafstation til huse.

Om familien Aarestrup er flyttet ind i forhusets øverste etage, i sidehuset eller i den østlige ende af baghuset vides ikke. Mindst sandsynligt er det, at familien har boet i bygningen mod haven; halvdelen af denne optoges af telegrafstationen, og den lejlighed,

Fyens Stifts Læseforenings haves, akvarel fra tiden før 1883, hvor Læseforeningens nye bygning opførtes. »Jeg har vundet ved Byttet, har blandt andet Adgang til den smukkeste Have i Odense«, skrev Aarestrup i juni 1854, kort tid efter at han var flyttet ind i sin nye lejlighed. (Odense Bys Museer).

der var i den resterende del af bygningen, har næppe været så stor som lejlighederne i forhuset og sidehuset.

Omtale af den nye lejlighed finder vi kun i brevet til dr. Trier, skrevet pinsedag, den 4. juni 1854, hvor »Flytteriets uhyggelige Periode« er overstået. »Jeg . . . har vundet ved Byttet, boer

rummeligt, har blandt andet Adgang til den smukkeste Have i Odense«, er hans eneste kommentar. Haven, Aarestrup omtaler, udgjordes af Kirkehaven og »Magasingaardens« have, der kort tid efter, at Læseforeningen havde overtaget gården, var blevet slået sammen (den nuværende Eventyrhave). Haven var et yndet opholdssted for Læseforeningens medlemmer; i sommermånederne musiceredes der en aften om ugen, og hvis man havde lyst til det, kunne man ro en tur på åen i foreningens båd.

Disse dejlige omgivelser skulle Aarestrup dog kun få lov til at nyde i kort tid. Hans sidste år blev plagsomme; til tider var han således uarbejdsdygtig på grund af smerter hidrørende fra hæmoroider.

Da Aarestrup den 27. november 1853 således genoptager embedsforretningerne efter en længere pause, omtaler han sin »langvarige Sygdom«, og det fremgår af det citerede brev til dr. Trier et halvt år senere, at det var hæmoroiderne, der plagede ham: »Jeg var legemlig syg, uden rolig Søvn, med idelige Palpitationer, uregelmæssig Puls, rigelige og smertelige Blodudtømmelser fra intest. rectum . . . med næsten Besvimelse efter hver Stolegang«.

På en rejse til Svendborg blev han forkølet, spiste »ved en Diner ualmindelig yppigt«, og det gav nye voldsomme hæmoroide-anfald. Efter hjemkomsten til Odense fik han besøg af distriktslæge Ortmann fra Fåborg, og han fik »ved en drabelig Kraftanstrengelse, medens jeg (Aarestrup) var halv besvimet,

det Fremtraadte reponeret«. Der fulgte 6 ugers sengeleje, og først det følgende forår følte han sig atter rask. For motionens skyld spadserer han da »i godt Selskab i god Miil hver Morgen«.

Resten af året er der dog lange pauser i embedsforretningerne. Der er således ingen udgående skrivelser fra stiftsfysikus i perioderne 29. marts–6. maj, 7. maj–26. juni, 9. september–15. oktober, 3. november–16. december, 17. december–28. januar. Efterhånden er der lang tid mellem de dage, hvor Aarestrup ordner sin korrespondance, og i modsætning til tidligere ekspederer han adskillige sager ad gangen. Eksempelvis udfærdiger han den 29. januar 1855 5 skrivelser, de næste 6 den 15. februar, de følgende 5 den 25. februar o.s.v.

I det hele taget ser det ud til, at han i disse år ikke har været så flittig ved sit skrivebord som i de første Odense-år. Ind imellem er han stadig plaget af sygdom. »Jeg er ikke død, men lyslevende er jeg heller ikke«, skriver han til dr. Trier den 25. april 1855, efter at han ikke har ladet høre fra sig i næsten et år. – Fru Aarestrup havde for øvrigt også været syg nogle gange. »Min Kone har af og til været noget svag efter gjentagne Aborter«, skriver Aarestrup til dr. Trier den 4. juni 1854. Hendes 12. barn var da 3 år gammelt; hun havde fejret sølvbryllup og var netop blevet bedstemor!

Stiftsfysikatets arkiv indeholder ingen kopier af embedsskrivelser fra året 1856. Enten er Aarestrup helt holdt op med at

Emil Aarestrup, daguerreotypi fra Odense-årene. (Det Kgl. Bibliotek).

tage kopier af sine skrivelser – noget, han indtil da ellers havde været meget omhyggelig med – eller også har han været syg i længere perioder. Det sidste er nok det sandsynligste, thi den 21. juli kunne odenseanerne i Fyens Stiftstidende læse, at deres stiftsfysikus var afgået ved døden:

»Efter i henved fjorten Dage at have været fængslet til Sygeleiet af en Sygdom, der sandsynligviis var foranlediget ved anstrengende Kaldsforretninger, afgik inat ved Døden Stiftsphysikus for Fyn, Emil Aarestrup. Som han var en kyndig Læge, var han en fra Forstandens og Gemyttets Side høit begavet Mand, og af dem, hvem Leiligheden blev given til rettelig at forstaae hans eiendommelige Natur, vil det erkjendes, hvor Betydeligt den Kreds, hvori han var sat, ved ham har mistet. I Literaturen har han som Digter i en tidligere Tid erhvervet sig et anseet Navn. Han var født den 4de Decbr. 1800, altsaa ved sin Død neppe 56 Aar«.

Dødsårsagen var bughindebetændelse med bristning af galdeblæren.

Bisættelsen fandt sted den 25. juli om formiddagen i St. Knuds kirke, hvortil »en meget stor Skare af alle Stænder fulgte ham« (Fyens Stiftstidende). Sangforeningen afsang et sørgedigt, og pastor Wiberg³ holdt ligttalen. »Med denne Jordefærd er den Afdødes Legeme gjemt for Verden, men hans Navn har hævdet sig et Minde, som ikke saa let er glemte«, refererer Fyens Stiftstidende, der også gengiver sørgedigtet:

Sidste leveår

Før Talen:

Med Hjertet tungt idag vi træde
I Kirkens Hal, til Kisten hen,
I den er lagt en Hustrues Glæde,
En Børnefloks Forsørger, Ven;
I den er lagt med Øiet lukket,
Hvad der til Aandens Værk fik Flugt.

Thi lade Gud ved Sangens Toner
Nu Trøstens Roser springe frem,
Saa vidt sig brede deres Kroner,
Til hende naae i Sorgens Hjem;
Ja, bringe Gud sin Glæde der
Og Naade ham, der hviler her.

Efter Talen:

Saa sov da nu sødt,
Mens bort vi Dig bære,
Hos Gud er dit Navn
Indskrevet med Ære!
Sov trygt og sov vel!
Den dunkle Grav
Kun fængsler Støv
Men ei Sjel.

Aarestrups hustru døde d. 1. jan. 1897, 88 år gammel. Sine sidste år havde hun tilbragt hos datteren Emilie, der i sit andet ægteskab var gift med amtmanden i Vejle, Carl Nutzhorn⁴.

Caroline havde haft den sorg siden sin mands død at miste ikke mindre end 6 af sine børn⁵.

Den 3. januar 1897 begravedes hun ved sin mands side. Graven findes på den ældste del af Assistens-kirkegården. Indskriften på stenen angiver, at den er sat til minde over stiftsfysikus Carl Ludvig Emil Aarestrup og hans hustru. Om hans for tjenester som digter giver den derimod ingen oplysninger.

Det var da også som en afholdt læge, Aarestrup efterlod sig et savn i Odense. Både som læge og privatmand havde han haft kontakt med mange, og de værdsatte hans lune, hans hjertevarme, hans lyse sind – menneskelige egenskaber, der har deres virkning både ved en sygeseng og i selskab med andre mennesker.

Som stiftsfysikus havde han passet sit embede tilfredsstillende. Som læge havde han ikke skabt noget epokegørende, men han havde især på det epidemiske område ydet et grundigt arbejde, og stiftets praktiserende læger havde værdsat hans kollegiale holdning.

Også i hjemmet følte man et stærkt savn. Nok havde Aarestrup været en streng familiefader, men han nærrede alligevel varme følelser for sit afkom. Lejlighed til at deltage i et godt lag havde han aldrig ladet gå fra sig, men altid vendte han tilbage til hjemmet som det faste holdepunkt i sit liv. Mere selvkritisk

Caroline Aarestrup (t.h.) boede på sine gamle dage hos datteren Emilie, der i sit andet ægteskab var gift med amtmanden i Vejle, Carl Nutzhorn. Caroline Aarestrup døde i 1897, 88 år gammel. I midten datteren Clara, der var uddannet som lærerinde. (Det Kgl. Bibliotek).

var han blevet med årene, og han lagde ikke skjul på sine egne fejl.

Blev de 7 år som stiftsfysikus i Odense da lykkelige år for Aarestrup?

Svaret må i det store og hele blive positivt. Aarestrup synes ikke på noget tidspunkt at have fortrudt, at han søgte og fik embedet i Odense. De problemer, han gav udtryk for, var for det meste af personlig art, og dem havde han næppe undgået, uanset om han var forblevet på Lolland som praktiserende læge eller havde søgt et andet fysikat. Størst betydning fik Odense nok ved at bringe ham ud af den »udflytterstemning«, Saksøbing med årene havde bragt ham i. Det var helt andre forhold, en embedsmand i landets næststørste by levede under, og Aarestrup var tilfreds med denne forandring. Det indtryk, han fik af byen ved sin ankomst dertil, oversteg hans forventning (jvf. citatet s. 9), og 5 år efter fandt han som nævnt, at »Opholdet blev behageligere med hvert Aar«. I Odense var man tilfreds med stiftsfysikus, og han var tilfreds med de nye omgivelser.

Havde han ikke skabt sine poesier og derved skabt sig et navn som digter, havde hans navn ikke været kendt i dag. Bidrag til et billede af digteren Aarestrup giver en skildring af hans år i Odense imidlertid ikke; derimod bidrager den til at tegne et billede af ham som læge og embedsmand, som menneske.

Aarestrups grav på Assistens-Kirkegården i Odense.

Carl Ludvig Emil Aarestrup Stiftsphysicus født d. 4 Decemb. 1800 død d. 21 Juli 1856.	Carolina Frederikka Aarestrup født Aagaard. født d. 29 Februar 1808. død d. 1 Januar 1897.
---	---

DICTEREN
EMIL AARESTRUP

19 Stiftsphysikus i Odense

NOTER

Kap. I (s. 9-24):

1. Læge E. F. Teisen, se kap. 4, note nr. 9.
2. Carl Johan Henrik Kayser (1811-70), stiftsfysikus i Odense i perioden 24. jan. -31. aug. 1848, professor ved Københavns Universitet 1848-65; han var i flere perioder medlem af Folketinget, som sådan bl.a. ordfører for finansudvalget.
3. Se kap. 4, note nr. 3.
4. Se kap. 4, note nr. 4.
5. Se kap. 4, note nr. 2.
6. Rudolph Johannes Frederik Henrichsen (1800-71), rektor for Odense Katedralskole 1843-71.
7. Købmand Johan Peder Voigt (1811-65), boende på Fisketorvet.
8. Kammerherre Chr. Sehested Juul (1806-61), ejer af Ravnholt fra 1815 og indtil sin død; medlem af den grundlovgivende rigsforsamling.
9. Fisketorvet, nr. 393, senere Nørregade nr. 2-4. Det stykke af gaden, der strækker sig fra selve torvet og op til Korsgade, har fra slutningen af sidste århundrede været betegnet Fisketorvet, og bygningen har således, indtil den for et par år

- siden blev revet ned, haft nr. 2 på Fisketorvet. Ejendommen ejedes indtil 1847 af etatsråd Marsilius Knutzen; ved hans død overtoges den af datteren Christiane Knutzen, der fortsat boede der, efter at kammerherre Sehestedt Juul overtog den (se kap. 3, note nr. 8).
10. Kammerjunker Hans Helmuth Lüttichau (1794–1869), 1835–52 herredsfoged for Bjerge-Åsum herreder, 1852 udnævnt til amtmand i Ribe, 1855 til amtmand i Svendborg, 1857 til overpræsident i København.
 11. Aarestrups ven fra ungdomsårene, dr. Seligmann Meyer Trier (1800–63), overmedicus ved Frederiks Hospital 1842–60, medlem af Sundhedskollegiet fra 1836.
 12. Købmand Knud Bredenberg Sidenius (1802–56), bosat i Maribo, bror til sognepræst Isak Sidenius, der hørte til Aarestrups vennekreds; medlem af den grundlovgivende rigsforsamling.
 13. Vaudeville af J. L. Heiberg.
 14. Urtekræmmer Christian Frederik Petersen (1805–52), 1834 g.m. Cecilie Margrethe, f. Købke (1816–87), søster til maleren Chr. Købke.
 15. Carl Ludvig Petersen (1813–70), polyteknisk kandidat, 1847–50 adjunkt, siden overlærer ved Metropolitanskolen, hvor han underviste i matematik; 1860 tit. professor.
 16. Kammerherre, baron Adam Christopher Holsten-Charisius (1793–1879), ejer af Langesø og Holstenshus. Han opholdt sig skiftevis på de to godser.
 17. Aarestrup havde under opholdet i København fået nye tænder.
 18. Den nævnte tegning er ikke bevaret.
 19. Christian Frederik David Reck (1816–82), praktiserende læge i Saksøbing 1849–59. Før han overtog Aarestrups praksis, havde han 3 år været kandidat ved Sct. Hans Hospital; 1859 udnævntes han til distriktslæge i St. Heddinge.
 20. Henrik, f. 16. nov. 1848.

Kap. 2 (s. 25–42):

1. Jørgen Fog Aarestrup (f. 1775; d. 8. maj 1808).

2. Sophie Charlotte Aarestrup, f. Aagaard (f. 1775; d. 25. juni 1808).
3. Rasmus Aagaard (1744–1814), anført i folketællingslisten i 1801 som »Enkemand, The- og Porcelænshandler«.
4. Marie Møller (1743–1828).
5. Jean Jacob Cathala (d. 1824).
6. Christian Spengler (1781–1821), havde på grund af svagelighed fået sin afsked som adjunkt i Nyborg 1815; g.m. Laura Luise, f. Henriksen.
7. Caroline Charlotte Aagaard, f. 28. febr. 1808, datter af urtekræmmer Carl Frederik Aagaard (1780–1807) og hustru, Elisabeth Susanne, f. Lange (1780–1866).
8. Grev Frederik Christian Raben (1769–1838).
9. Komtesse Amalie Christiane Raben (f. 1800, d. 3. sept. 1832).
10. Sophie Hansen (1812–1900). Chr Winther hævdede forlovelsen med hende i 1836.
11. Isak Sidenius (1793–1852), 1820–35 sognepræst i Øster Ulslev, 1835–46 i Vårslev, fra 1846 og indtil sin død i Gudbjerg på Fyn (se s.195 f.).
12. »Emil Aarestrup I«, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1952.
13. Aarestrup søgte ikke, som anført af Brandes og i Biografisk Lexikon, i 1844 stiftsfysikatet i Odense.
14. Johan Georg Køpke (1802–75), stiftsfysikus i Nykøbing F. 1844–75.
15. Etatsråd Christian Anker Vilhelm Guldbrand (1780–1847), stiftsfysikus i Odense 1822–47.
16. Ove Christopher Høegh-Guldberg (1805–69), landfysikus i Næstved 1837–69.
17. Mads Christensen (1805–64), overlæge ved Alm. Hospital 1838–63, tit. professor 1847.
18. Hans Balthasar Hornbeck (1800–70). Efter hjemkomsten fra Vestindien nedsatte han sig som praktiserende læge i København; en kort tid under treårskrigen var han konst. overlæge ved lazarettet i Assens.
19. Kammerjunker Johan Chr. V. Jessen (1817–84), 1846–59 byfoged i Svendborg, siden byfoged og borgmester i Horsens, en kort tid indenrigsminister.

20. Se kap. 4, note nr. 28.
21. Frederik Chr. Dichmann (1788–1872), toldinspektør i Svendborg, sandsynligvis en slægtning til den nævnte grosserer Dichmann fra Sakskøbing, der hørte til Aarestrups vennekreds.
22. Baron Frederik Chr. Holsten-Lehn-Charisius (1796–1888), ejer af Hvidkilde.

Kap. 3 (s. 43–65):

1. Distriktslægen og stadslægen, se kap. 4 note nr. 3 og 2.
2. Gregorius Nicolai de Klaumann (1791–1863), byfoged og politimester i Odense 1828–63.
3. Peter Chr. Steenersen Gad (1797–1851), biskop i Odense 1848–51, se s. 162ff.
4. Hans Peder Kofoed-Hansen (1813–93), adjunkt ved Odense Katedralskole 1837–49, siden provst i Haderslev og stiftsprovst over Lolland-Falster stift. Under pseudonymet Jean Pierre udgav han flere filosofiske romaner (»Liv af Død«, 1842; »Kød og Aand eller de to Veje«, 1846).
5. Se kap. 1, note nr. 16.
6. Læge C. F. D. Reck (kap. 1, note nr. 19), der havde overtaget Aarestrups praksis i Sakskøbing.
7. David Rubin, indehaver af lejev bibliotek i København.
8. Christiane Frederikke Knutzen (1806–76), datter af herredsfoged M. Knutzen (1762–1847).
9. Aarestrup hentyder til en bemærkning i distriktslæge Ortmanns indberetning for det forudgående år.
10. Justitsråd Anders Nielsen (1795–1873), militærlæge i Fredericia, brigadelæge på Fyn 1848–50.
11. Distriktslæge A. L. Toxverd, se kap. 4, note nr. 15.
12. Baronesse Karen Louise Fønss, datter af kammerherre Niels Basse Fønss, Hinds-gavl.
13. Kammerherre Chr. Schøller (1793–1858), ejer af Margård fra 1821 og indtil sin død.

Noter

14. Kammerherre Chr. Fr. Otto Benzon (1786–1875), se s. 172.
15. Justitsråd P. A. Scholten, se kap. 4, note nr. 8.
16. Juliane Vilhelmine Nielsine Christence Benzon, der 1839 blev gift med kammerherre T. A. Hoppe.
17. Nielsine Benzon, f. Jermiin (1796–1867).
18. Etatsråd Fr. Ernst Wilhelm Knudsen (1788–1872), herredsfoged i Odense 1839–60.
19. Henriette Paludan-Müller, f. Rosenstand-Goiske (1806–77), g.m. overlærer ved Odense Katedralskole Caspar Paludan-Müller, se s. 166.
20. Johan Henrik Nissen (f. 1820), adjunkt ved Odense Katedralskole 1847–51, 1851–59 sognepræst i Hyrup i Angeln, 1859–64 sognepræst i Føns-Ørslev.
21. Det nuværende posthus i Lille Gråbrødrestræde.
22. Købmand Elias Bendtz Muus (1805–93), der 1840 havde købt »Sukkergården«, se s. 166.

Kap. 4 (s. 66–138):

1. Bl.a. lægerne J. N. F. C. Wederkinck (1798–1876), Jørgen Fr. Jørgensen (1808–78), den tidligere nævnte justitsråd Anders Nielsen og nedennævnte V. E. Blom.
2. Heinrich Christian Helweg (1812–95), praktiserende læge i Odense 1838–48, stadslæge 1848–89, læge ved sygehuset 1862–85.
3. Andreas Esbensen (1803–56), praktiserende læge i Odense 1838–48, hvor han udnævntes til distriktslæge.
4. Justitsråd Carl Adolph Gjellerup (1799–1849), praktiserende læge og læge ved Gråbrødre Hospital og Dåreanstalten fra 1832 og indtil sin død.
5. Victor Edvard Blom (1823–83), militærlæge, praktiserende læge i Odense 1850–67, derefter distriktslæge i Assens.
6. Sophus Chr. Julius Hein (1814–86), praktiserende læge i Odense 1841–81.
7. Chr. Møller (1807–84), praktiserende læge i Odense fra 1835, læge ved Gråbrødre Hospital og Dåreanstalten 1856–82.

Noter

8. Justitsråd Poul Adam Scholten (1801-74), praktiserende læge i Nyborg 1829-40, fra 1840 praktiserende læge i Odense, hvor han 1848 var fungerende overlæge ved lazarettet. 1852 udnævntes han til generalkrigskommissær.
9. Engelbert Frederik Teisen (1815-97), praktiserende læge i Odense fra 1839.
10. Kancelliråd Knud Gotthold Harder (1784-1858), distriktslæge i Kerteminde fra 1819.
11. Peter Høst (1804-55), praktiserende læge i Kerteminde 1827-55.
12. Wilhelm Emil Klein (1818-94), praktiserende læge i Kerteminde fra 1845, 1871 udnævnt til distriktslæge.
13. Peter Clausen Larsen (1795-1868), distriktslæge i Bogense 1831-68. Det fremgår af Aarestrups brev til Chr. Petersen den 28. febr. 1850, at han var en stor beundrer af distriktslægen: »Et morsomt Menneske boer i Bogense, Districts-læge Larsen, spiller Clarinet, drikker Cognak, leer med hele Ansigtet, Øinene især, er uudtømmelig paa godt Humeur, vittig – som Satan, men det er for meget sagt – ikke bange for nogen Ting, curerer forfode væk, ryster min alvorlige Hustru ved Haandledet og faaer hende til at lee, forærer Børnene en Mark – et Pragtstykke af en Landpracticus fra den ældre Tid og Skole – Gud bevare ham længe for Omegnen«.
14. Jens Henning August Nees (1809-57), praktiserende læge i Bogense 1838-57.
15. Kancelliråd Anton Leverentz Toxverd (1800-59), distriktslæge i Middelfart 1843-56, hvorpå han blev forflyttet til Odense.
16. Isaac Nathan Cantor (1806-72), praktiserende læge i Middelfart 1834-56, senere distriktslæge i Hanherrederne og Nr. Sundby.
17. Joachim Georg Heinrich Ralff (1822-99), praktiserende læge i Middelfart 1848-52, underlæge i hæren 1852-54, praktiserende læge i Odense 1854-56, siden i Hørsholm og København.
18. Søren Hempel (1802-84), praktiserende læge i Assens 1828-44, distriktslæge i Assens 1844-66.
19. Frederik Ferdinand Kauffmann (1813-66), praktiserende læge i Assens 1841-57, i Nexø 1857-66.

20. Chr. Vilhelm Batch Boock (1802-76), praktiserende læge i Østrup 1846-68, derefter i Odense.
21. Chr. Fr. Bloch (1809-57), praktiserende læge i Rynkeby 1839-57.
22. Neumann Gedalia (1812-70), praktiserende læge i Vissenbjerg indtil 1844, 1844-53 i Gribsvad, derefter underlæge i hæren.
23. Gustav Adolph Ferdinand Hansen (1815-53), praktiserende læge i Assens og Tybrind 1842-53.
24. Sandsynligvis lægen Frederik Wilhelm Meyer (1812-58). »Den danske Lægestand« oplyser om ham, at han i 1842 bestod lægeeksamen med laveste karakter og siden praktiserede i Altona, København og Helsingør. Praksis på Vestfyn er ikke anført, men da de anførte oplysninger er ret mangelfulde, kan det ikke udelukkes, at han en kort tid har praktiseret på Assens-egnen. I Sundhedskollegiets oversigt fra jan. 1849 figurerer han som praktiserende »ved Frederiksgave«. I folketællingslisten fra 1850 findes der ingen i Sønderby sogn ved navn F. W. Meyer.
25. Peter Andreas Bryndum Rasmussen (1825-1917), praktiserende læge i Køng 1852-63, 1863 udnævnt til distriktslæge i Frederikshavn.
26. Ludvig Uldall (1819-67), praktiserende læge i Tybrind 1852-54.
27. Carl Christopher Wulff (1803-70), praktiserende læge i Asperup 1834-50, siden i Alsted og Stubbekøbing.
28. Kancelliråd Carl Chr. Ørnstrup (1793-1850), distriktslæge i Svendborg 1818-50.
29. Johan Friedrich Mende (1798-1869), distriktslæge i Svendborg 1850-69.
30. Jens Chr. Colding (1805-83), praktiserende læge i Svendborg 1832-49, fysikus i Ærskøbing 1849-65, distriktslæge i Nyborg 1865-80.
31. Johan Chr. Daniel Fincke (1774-1851), praktiserende læge i Svendborg 1803-51.
32. Heinrich Wilhelm Møller (1819-1906), praktiserende læge i Svendborg fra 1846, 1867-74 læge ved Svendborg sygehus.
33. Frederik Mølmark (1811-67), praktiserende læge i Svendborg 1835-67.

Noter

34. Carl Arnold Ziegler (1795–1878), praktiserende læge i Svendborg fra 1832, blev imidlertid blind efter få års forløb.
35. Jens Chr. Ziemer (1815–65), praktiserende læge i Svendborg 1842–65.
36. Kammerråd Bertel Friis Thorbjørn Riber (1791–1865), distriktslæge i Nyborg 1842–65.
37. Emilius Jacobi Frisch (1789–1862), praktiserende læge i Nyborg fra 1818.
38. Hans Carl Ernst Hübner (1812–54), praktiserende læge i Nyborg 1840–54.
39. Joseph Hirsch Israel (1819–94), praktiserende læge i Nyborg 1854–57, derefter i København.
40. Peter Fr. Carl Emil Salicath (1827–1891), praktiserende læge i Nyborg 1855–64, 1865–79 distriktslæge i Fåborg, siden praksis i København.
41. Cilius Chr. Vilhelm Ortmann (1808–69), søn af nedennævnte F. Ortmann; praktiserende læge i Fåborg 1835–38, distriktslæge i Fåborg 1838–65, derefter praksis i København.
42. Johan Lauritz Erreboe (1807–88), praktiserende læge i Fåborg fra 1836.
43. Johan Peter Gandil (1820–73), praktiserende læge i Fåborg 1851–57, i Ringe 1857–73.
44. Frederik Ortmann (1767–1851), distriktslæge i Fåborg 1805–47.
45. Gottfred Vilhelm Jantzen (1807–68), militærlæge indtil 1852, praktiserende læge i Ringe 1852–54, siden i Gribsvad.
46. Nicolai Conrad Krohn (1803–79), læge på Brahetrolleborg 1830–79.
47. Frederik Morten Jacob Lange (1818–89), søn af justitsråd Rasmus Lange, Ørbækklunde; praktiserende læge i Ringe 1845–52, 1852–71 i Svendborg.
48. Christian Haack van der Lieth (1807–74), praktiserende læge i Ærøskøbing 1849–54, i Ringe 1854–74.
49. Chr. Fr. Nicolai Reinhard (1808–67), praktiserende læge i Ringe 1839–57, siden distriktslæge i Skagen og Nibe.
50. Laurentius Robert Winther (1811–77), læge på Glorup 1840–71, derefter praksis i Slagelse.

Noter

51. Carl Fr. Frølich (1810-60), praktiserende læge på Tåsinge 1839-58, siden i Stubbekøbing.
52. Andreas Fr. Toft (1801-68), distriktslæge i Rudkøbing 1838-68.
53. Chr. Ludvig Vilhelm Fibiger (1822-94), praktiserende læge på Langeland 1852-85, først i Snøde, derefter på Lejbøllegård og Tranekær.
54. Frantz Lothrius Schlegel (1817-66), praktiserende læge i Lindelse 1844-66.
55. Gustav Emil Sølling (1813-65), praktiserende læge i Rudkøbing 1844-58, derefter distriktslæge i Lemvig.
56. Niels Adolph Wengel (1783-1862), praktiserende læge i Tranekær fra 1816.
57. Aarestrup sendte denne skrivelse både til Sundhedskollegiet og Stiftamtet, henholdsvis den 6. juni og 9. juli; men kun over for sidstnævnte myndighed nævnte han de specielle forhold i Stige.
58. Justitsråd Anders Nielsen, se kap. 3, note nr. 10.
59. I hele landet i 1969: 621, svarende til knap 1 promille.
60. Frederik V. G. Hein (f. 1817).
61. Herman Ludolph Marx Seidelin (1811-59), apoteker i Ringe 1845-59.
62. Hans Jørgen Hillerup (1803-73), herredsfoged i Lunde-Skam herred 1844-66.
63. »Befordringsudgifter paa off. Reiser i Odense Amtstuedistrict 43 rd. 14 sk.
 Befordringsudgifter paa off. Reiser i Assens Amtstuedistrict . 33 - 94 -
 Befordringsudgifter paa off. Reiser i Svendborg Amt 112 - 11 -
 do, forsaavidt de godtgjøres af Odense Amt 41 - 60 -
 Befordringsudgifter i Anledning af Cholera-Epidemien til
 Svendborg Kjøbstad 50 - 12 -
 Befordringsudgifter i samme Anledning til Nyborg Kjøbstad 21 - 04 -
 Befordringsudgifter for Cassationscommissionsmøder paa det
 milit. Sygehuus i Nyborg 48 - 12 -
-
- 350 - 07 «

64. Aarestrup skriver om sig selv i 3. person.
65. Nicolai Niemann Blumensaadt (1804–71), grundlægger af sæbesyderiet i Nordergade.
66. Den 16. sept. 1849 giver han eksempelvis læge Hansen, Tybrind, det råd »at sagsøge den eller de, som uden Grund have vovet at dadle hans Fremgangsmaade som Læge«. Når han spørges, om de honorarer, de praktiserende læger tager, er rimelige, svarer han som regel, at det »ikke ansees for ubilligt og usædvanligt«.
67. Mogens Trier, dr. med. (f. 1909), før udnævnelsen til amts- og kredslæge i Odense i juli 1956 1. res. læge ved Centralsygehuset i Hillerød og amts- og kredslæge i Ribe.
68. Johan Fischer (1677–1729), f. i Danzig, stabsmedikus i kejserlig tjeneste 1709–11, garnisonsmedikus i Glückstadt og Kristiania 1711–20; den 26. aug. 1720 udnævntes han til provincialmedicus på Fyn, men uden løn. Året efter udnævntes han til stadsfysikus i Ribe.
69. Kancelliråd Carl Musæus (1690–1753), f. i Ungarn, studerede medicin ved tyske universiteter, dr. med. 1716; før udnævnelsen til provincialmedikus på Fyn den 6. juni 1721 praksis i Maribo og Odense. Han kunne som sin forgænger heller ikke klare sig økonomisk, og han ansøgte derfor om fast løn. 1724 bevilgedes der ham i fast årlig løn 400 rdl., der pålignedes indbyggerne efter stilling og kår.
70. Johan Eichel (1729–1817), studerede medicin ved tyske universiteter, dr. med. i Erfurt 1749; landfysikus i Odense 28. dec. 1753–5. april 1804.
71. Justitsråd Boe Bojesen (1769–1822), dr. med. 1793, praksis i Svendborg 1794–1804, udnævnt til stiftsfysikus i Odense 5. juli 1805.
72. Etatsråd Chr. Anker Vilhelm Guldbrand (1780–1847), stiftsfysikus på Lolland-Falster 1814–16, landfysikus i Nordsjælland 1816–22, udnævnt til stiftsfysikus i Odense den 26. febr. 1822.
73. Se kap. 1, note nr. 2.
74. Justitsråd Chr. Rasmus Arendrup (1803–71), praktiserende læge i Sæby 1832–

Noter

- 33, garnisonskirurg i Frederikshavn 1833-37, distriktslæge i Grenå 1837-56, udnævnt til stiftsfysikus i Odense den 23. okt. 1865.
75. Frederik Christian Krebs (1814-81), praktiserende læge i København, distriktslæge på Læsø 1847-55, derefter i Skælskør; en kort tid redaktør af Berlingske Tidende; udnævnt til stiftsfysikus i Odense 17. marts 1871. Dr. med. honor. ved Københavns Universitet 1879.
76. Se kap. 5, note nr. 4.
77. Morten Karl Seedorf (1847-1931), praktiserende læge, siden distriktslæge i Odense 1877-1903, udnævnt til stiftsfysikus i Odense 19. juni 1903.
78. Thal Jantzen (1863-1939), praktiserende læge i Ruds Vedby, Svindinge og Odense 1889-1903, udnævnt til distriktslæge i Odense 1903, stadslæge i Odense 1904, amts- og kredslæge i Odense 1915.
79. Hjalmar Heerup (1886-1961), distriktslæge, siden amtslæge på Færøerne 1913-20, 1. res. læge ved Amtssygehuset i Nakskov 1920-24, siden overlæge i Thorshavn; udnævnt til amtslæge i Odense febr. 1930, tillige overlæge ved OABS.
80. Se note nr. 67.

Kap. 5 (s. 139-161):

1. Adolph Vilhelm Göricke (1798-1855), praktiserende læge i Odense 1826-31, læge ved hospitalets dåreafdeling 1830-31, 1831-62 overlæge ved Sct. Hans Hospital, tit. professor 1847.
2. Harald Selmer (1814-79), kandidat ved Sct. Hans Hospital 1839-41, praksis i Stege og på Nørlund ved Ålborg 1841-46, redaktør af Bibliothek for Læger 1847-52, overlæge ved sindssygehospitalet ved Århus 1852-79, tit. professor 1856.
3. Raserianfald.
4. Theodor Martinius Trautner (1838-1903), praktiserende læge i Bogense 1866-81, stiftsfysikus på Fyn 1881-1903. Hans dagbog fra krigen 1864 er udgivet i Fynske Årbøger 1964.

5. Om sit møde med en af dårerne i en af hospitalets gange fortæller H. C. Andersen i første kapitel af »Mit Livs Eventyr«. »Som Ældre er dette Syn og dette Indtryk ikke udslettet af min Sjæl«, føjer han til skildringen af episoden.

Kap. 6 (s. 162–186):

1. Adolphine Augusta Købke (1820–80), søster til Chr. Petersens hustru, gift med grosserer Nicolai Wilhelm Petersen.
2. Grosserer N. W. Petersen forblev på denne post, så længe borgerrepræsentationen bestod, og da den afløstes af byrådet, fortsatte han som medlem af dette indtil 1882. En årrække var han tillige rigsdagsmand. Han var en meget initiativrig politiker, og i hans tid som formand for borgerrepræsentationen oplevede Odense en betydelig fremgang.
3. Iver Johan Unsgaard (1798–1872), stiftamtmand i Odense 1848–69.
4. Caspar Paludan-Müller (1805–82), broder til digteren Fr. Paludan-Müller; adjunkt, senere overlærer ved Odense Katedralskole 1829–53, 1853–72 rektor for Nykøbing Katedralskole; 1872 udnævnt til professor i historie.
5. Gustav Lotze (1825–93), ejer af Løveapoteket fra 1853 og indtil sin død; g.m. Christiane, f. Boeck.
6. Kammerherre Carl Emil Bardenfleth (1807–57), 1841 udnævnt til hofchef hos kronprinsen på Fyn, året efter til stiftamtmand i Odense; en kort periode var han justitsminister og minister for Slesvig.
7. Mathilde Fønss (1829–1904), datter af kammerherre Niels Basse Fønss, Hindsgavl.
8. Komtesse Christine Petersdorff (1828–1906), datter af grev G. C. F. Petersdorff, Einsidelsborg (Egebjerggård).
9. Sophie Georgia Clausen Gad (1834–1913), datter af biskop Gad; blev 1857 gift med overlæge, etatsråd Andreas Schytz Plum Brünnicke (1823–1908); 1865 udnævntes han til professor.
10. Døtre af grosserer Elias B. Muus.

Noter

11. Historikeren Lauritz Schebye Vedel Simonsen (1780–1858), der det meste af sit liv var bosat på sin fædrene gård Elvedgård på Nordvestfyn.
12. Professor Erich Chr. Werlauff (1781–1871), historiker; nær ven af Vedel Simonsen.
13. Kammerherre, oberst, baron Joachim Wedell-Wedellsborg (1785–1860).
14. Chr. Sick (1812–84), overlærer ved Odense Katedralskole.
15. Kaptajn Vilhelm Otto Valdemar Lehmann (1817–94).
16. Christian Estrup (1790–1861), borgmester i Odense 1846–61.
17. Lystspil af A. E. Scribe.
18. Skuespilleren Niels Peter Knudsen (1819–54).
19. Skuespilleren Anton Pätges (1807–83).
20. Vaudeviller af Th. Overskou.
21. Grev Chr. Ahlefeldt-Laurvig (1789–1856), Tranekær.
22. Skuespilleren Carl Pallesen (1812–50).
23. Skuespilleren Frederik Sørensen (1829–90).
24. Skuespilleren J. P. Müller (1797–1863).
25. Adolphine Augusta Petersen, se kap. 6, note nr. 1.
26. Isenkræmmer Johs. Petersen (1814–99).
27. Skuespilleren Michael Wiehe (1820–64).

Kap. 7 (187–203):

1. Fyrst Hermann Ludwig Heinrich von Pückler-Muskau (1785–1871), tysk forfatter.
2. Albert von Carlowitz (1802–74), tysk statsmand.
3. Brev til Chr. Petersen 8. marts 1842.
4. Formodentlig baron Carl Fr. Axel Bror Blixen-Finecke (1822–73), ejer af Dallund.
5. Formodentlig grev Johan Hartwig Ernst Bernstorff (1815–98), ejer af Gyldensten.

Noter

6. Formodentlig kammerherre, oberst, baron Joachim Wedell-Wedellsborg (1785–1860).
7. I Adam Christopher Holsten-Charisius' ægteskab med Augusta Magdalena Friccius v. Schilden (1797–1846) var der 3 døtre: Maria Sophia (f. 1830), senere g.m. kammerherre Gustav Alexander v. Berner-Schilden; Regitze Charlotte Conradine Arminia (f. 1831), senere g.m. conseilspræsident J. B. Schavenius Estrup; Emilie Marie Frederikke (f. 1835), senere g.m. kammerherre Ove Sehestedt Juul, Ravnholt.
8. Baronesse Gustafva Charlotte Blixen-Finecke, f. Ankarcrona (1821–90).
9. Baronesse Pauline Holsten-Lehn-Charisius, f. Rantzau-Lehn (d. 1860).
10. Isak Sidenius tiltrådte embedet i Gudbjerg i 1846.
11. Chr. Holger Hald (1805–87), sognepræst i Norup 1830–40, i Lunde 1840–44, i Lumby fra 1844.
12. Edel Marie Sehested (1789–1839), enke efter kammerherre A. Sehested.

Kap. 8 (204–240):

1. Aarestrup skriver om sig selv i 3. person.
2. Chr. Petersens lærling Peter Løsekraut (f. 1819).
3. Th. E. Ludvigsen (1804–96), kommitteret ved den københavnske søassuranceforening; nær ven af Chr. Petersens familie.
4. Overlærer Carl Petersen, se kap. 1, note nr. 15.
5. Fr. Theodor Vilhelm Grundtvig (1802–73), apoteker i Saksøbing 1837–70, hvor han overdrog apoteket til sin søn. Apoteker Grundtvig var en nær ven af Aarestrup, der kort tid efter at være kommet til Saksøbing skriver om ham: »Den eneste Fyr her i Eggen, som er moersom, er en Grinebider (egentlig Apotheker)« (Brev til Chr. P. 1. aug. 1838).
6. Frederik Chr. Vilhelm Aarestrup (1802–67), købmand i Naksø fra 1830; g.m. Petra Marie Engel (1809–80).
7. Baron Johan Chr. Bille-Brahe (1819–99), amtmand over Fyns stift og Odense

- amt 1850–52, siden amtmand i Skanderborg og Holbæk, fra 1873 amtmand over Sjællands stift og Københavns amt.
8. *Carl* Vilhelm Aarestrup (f. 1. aug. 1829 i Nysted, d. 4. maj 1886 i København), kgl. translator; 1859 g.m. Chr. Petersens datter Emilie Cecilie Margrethe Petersen (1840–1909); ægteskabet opløstes 1875. Der var 2 børn i ægteskabet: Louis Carl Chr. Emil (f. 1860 i Rio de Janeiro) og Cecilie Caroline Adolphine Margrethe (f. 1862 i Rio de Janeiro).
9. *Alf* Aarestrup (f. 7. aug. 1836 i Nysted, d. 23. juli 1894 i Vejle), en årrække sygehusinspektør i Japan; 1861 g.m. Nelly Fitzgerald i Boston. Der var 3 børn i ægteskabet: Caroline Elisabeth (f. 1862), Charles Joseph (f. 1866, d. 1876) og Mary Ellen (f. 1867, d. 1868).
10. *Marie* Amalie Aarestrup (f. 23. juni 1833 i Nysted, d. 28. juli 1872 i København), 1862 g.m. apoteker Niels Bygom Krarup (1834–1917; medhjælpereksamen 1853, farm. eksamen 1857, 1854–55 ansat ved Svaneapoteket i Odense, 1855–59 ved apoteket i Kolding, 1859–61 i København, 1861–65 forpagter af brønderiet i Ny-Holte kro, 1865–73 forpagter af apoteker i København, fra 1879 og indtil sin død indehaver af Frederiksberg Apotek i Århus). Der var i ægteskabet 3 børn: Anna Elisabeth (f. 1865), Sophus (f. 1867) og Marie (f. 1871).
11. *Thekla* Henriette Aarestrup (f. 24. nov. 1834 i Nysted, d. 1915 i Grindsted). Fritz Hald var ældste søn af provst Hald, Lumby. Hans navn var Frederik, men han kaldtes Fritz. (Peter Christian Frederik Hald, f. 25. sept. 1830, beskæftiget ved landbruget, en tid bl.a. forvalter på Sanderumgård. 1863 købte han proprietærgården Abigaelsminde ved Ålborg, som han ejede i de følgende 25 år). Forlovelsen hævedes, og 1861 indgik Thekla ægteskab med apoteker Carl August Frederik Mende (1831–77; medhjælpereksamen 1852, farm. eksamen 1856; discipel på Bogense Apotek 1848–52, derefter ansat på apoteker i Assens, København og Kolding, 1861–73 forpagter af Terndrup Apotek, drev 1873–77 Grindsted Apotek). Thekla fik efter sin mands død i 1877 tilladelse til at fortsætte apotekets drift med bestyrer, og hun var indehaver af det

- indtil sin død i 1915. Der var 5 børn i ægteskabet: Emil Johan (f. 1865), Karl (f. 1867), Emil (f. 1870), Carl August Frederik (f. 1872) og Thekla Caroline Elisabeth (f. 1875).
12. *Emma* Aarestrup (f. 26. nov. 1830 i Nysted, d. 5. aug. 1883 i København), 1853 g.m. apoteker Frederik Ludvig Friis (1822–1906; medhjælpereksamen 1843, farm. eksamen 1844, 1844–52 ansat ved apoteker i Haderslev, på Femern og i Itzehoe, købte ved auktion i 1852 apoteket i Kolding, som han drev indtil 1872, hvor han købte Lyngby Apotek, som han efter nogle års forløb overlod til sin søn). Der var 2 børn i ægteskabet: Elisabeth (f. 1854) og Emil (f. 1856).
13. *Emilie* Aarestrup (f. 1. sept. 1841 i Saksøbing, d. 1920), 1858 g.m. lægen Vilhelm Julius David (1821–83, praksis indtil 1857 i Hørsholm og Slagelse, 1857–62 i Odense, 1862–69 distriktslæge i Thisted, 1869–81 i Svendborg). De separeredes 1871, og Emilie indgik ægteskab med amtmand Carl Ludvig Vilhelm Rømer Nutzhorn (1829–99, juridisk embedseksamen 1850, 1851–66 ansat i indenrigsministeriet, sidst som departementschef; 1866–70 amtmand i Thisted, 1870–98 amtmand i Vejle; 1863 var han indenrigsminister, 1868 justitsminister). Der var 3 børn i ægteskabet: Olga (f. 1874), Ingeborg (f. 1875) og Gertrud Caroline Thekla Elisabeth (1878).
14. Oberst Frederik Dorscheus (1779–1864), 1842–48 oberst og kommandør for 9. Bataillon.
15. Ludvig *Johannes* Aarestrup (f. 9. sept. 1843 i Saksøbing, d. 10. febr. 1886), lærte farmaci i Terndrup, medhjælpereksamen 1864, farm. eksamen 1866, apoteker i Sæby 1867–73, siden toldassistent i København og Kolding; døde 1886 på sindssygehospitalet i Århus. Johs. Aarestrup giftede sig 1867 med Caroline Amalie Sørensen. Der var 6 børn i ægteskabet: Ellen Dorothea Frederikke Sophie (f. 1867), Otto Verner Christian (f. 1867), Inge Johanne Louise (f. 1873), Axel Haaber Sophus Winther (f. 1876), Gudrun Egensa Emilie (f. 1878) og Carl Hugo (f. 1881).

16. *Henrik* Aarestrup (f. 16. nov. 1848 i Saksøbing, d. 7. april 1892 i England), sømand.
17. *Odin* Aarestrup (f. 17. maj 1850 i Odense, d. i St. Margarida, Brasilien), apoteker i St. Margarida; han er ikke anført i »Farmaceutisk Stat« og har følgelig ikke taget medhjælpereksamen eller farm. eksamen i Danmark. 1879 giftede han sig med Luiza Francelina Oleveica (f. 1864); der var 3 børn i ægteskabet, alle født i St. Margarida: Carolina (f. 1886), Emil (f. 1892) og Helga (f. 1893).
18. Det samme var tilfældet med deres fætter fra Nakskov, Chr. Johs. Aarestrup (1846–1936), der drev St. Knuds Apotek i Odense 1904–34.
19. *Christian* Otto Aarestrup (f. 23. maj 1840 i Saksøbing, d. 8. april 1867 på rejse hjem til Danmark), soldat i den engelske hær.
20. Aarestrup havde yderligere 2 døtre: *Clara* Aarestrup (f. 20. maj 1838 i Saksøbing, d. 1920), lærerinde, ugift; *Anna Elisabeth* (f. 22. aug. 1845 i Saksøbing, ugift), hvorom yderligere oplysninger savnes.
21. Se kap. 3, note nr. 16.
22. Se kap. 5, note nr. 21.
23. Gård i Vissenbjerg sogn, der 1854–57 ejedes af oliemøller F. W. Schytte.
24. Chr. Nicolai Bondo (1795–1865), forstander for Gråbrødre Hospital, g.m. Albertine Antoinette, f. Jørgensen (1807–83).
25. Salomon Trier (1804–94), apoteker, bror til dr. S. M. Trier; indtil 1830 apoteker i Nysted, hvor Aarestrup overog praksis 1827; 1830 købte han apoteket i Lyngby.
26. Moses Melchior (1825–1912), grosserer, skibsreder. Aarestrups sønner Carl og Alf sejlede med hans skibe.
27. Michael Paludan Thorning Christensen (1803–59), sognepræst i Hvidbjerg 1829–38, i Søndbjerg 1838–59. Da Caroline Aarestrup i 1886 blev bedt om at give en kort skildring af sin mands liv, skrev hun bl.a.: »Som Student gjorde E. A. i Forening med en Ven (Th. Christensen) en Fodtur gennem Sjælland«. I samme forbindelse nævner hun ham som den første af 3 nære ungdomsvenner.

28. Cornelia Sophie Spengler (1822–1902). Efter 1859 vendte hun tilbage til København, hvor hun ernærede sig som syerske og håndgerningslærerinde.

Kap. 9 (s. 241–277):

1. Den store sal i stueetagen mellem kongens og dronningens lejligheder benævntes fra Frederik IV's tid »Rosen«. Her spiste kavalerer og hofdamer.
2. Prokurator Søren Hansen (1783–1858), medlem af borgerrepræsentationen, 1856 udnævnt til kancelliråd. Han havde en poetisk åre; 1847 udgav han således anonymt en bog med titlen »Lyngblomster forvandlede til Brød for Fattigfolk i Odense«, der indeholdt en vaudeville, diverse lejlighedsdigte o.a. og solgtes til fordel for et par af byens stiftelser. Mange kunstnere, bl.a. H. C. Andersen, var hyppigt gæster i hans hjem på Albani Torv.
3. Baron Henrik Chr. Rosenørn-Lehn (1782–1847).
4. Baronesse Christiane Henriette Rosenørn-Lehn, f. Barner (1788–1860).
5. Der refereres til Oehlschläger, der var afgået ved døden d. 20. jan. s.å.
6. Aarestrup nævner ikke hans navn; episoden er ej heller omtalt i byens aviser.
7. Se kap. 6, note nr. 9.
8. Konferensråd Oluf Bang (1788–1877), professor ved Københavns Universitet 1818–74, i 2 perioder dets rektor; medlem af Sundhedskollegiet, overmedicus ved Frederiks Hospital 1825–41. Han holdt den 19. juni 1851 sølvbryllup med sin anden hustru, Sophie Marie, f. Dahlerup.
9. Vilhelmine Alvilda Unsgaard, f. Herbst (1815–51).
10. Andreas Laurits Krogh (1816–81), sognepræst i Majbølle ved Saksøbing 1842–63, i Arninge ved Nakskov 1863–73, i Ønslev-Eskilderup på Falster 1873–81; medlem af Folketinget 1857–65.
11. Digtet er gengivet efter Liebenbergs udgave fra 1877.
12. Julie Constantia Winther, f. Lytthans (1813–81), med hvem Chr. Winther giftede sig 1848.
13. Thora Petersen, f. Lytthans, med hvem adjunkt Carl Petersen giftede sig 1843.
14. Der var 8 børn i ægteskabet, 3 sønner og 5 døtre. Der er her tale om en af de

Noter

to ældste døtre, Mariane (f. 1837) eller Cecilie (f. 1840), der 1859 indgik ægteskab med Aarestrups søn Carl.

15. Døtre af baron Adam Christopher Holsten-Charisius, se kap. 7, note nr. 7.
16. Kaptajn, senere oberst Vilhelm Otto Valdemar Lehmann (1817-94).
17. Konditor Chr. Bang (f. 1822).
18. Michael Wallem Brun (1819-91), direktør for Odense Teater 1851-59.
19. De 5 politiske sonetter er ikke, som anført af Brix bd. 1, s. 173, forfattet i Odense.

Kap. 10 (s. 278-289):

1. Hattemager Rasmus Dorch (1819-72), der boede i ejendommen indtil sin død.
2. Urmager Anders Jessen (1807-57).
3. Andreas Frederik Wiberg (1779-56), kapellan ved St. Knuds kirke 1816-56.
4. Se kap. 8, note nr. 13.
5. Christian døde 1867, kun 27 år gammel; Marie døde 1872, knap 40 år gammel; Emma døde 1883 i en alder af 52 år, og 3 år senere døde Carl, 56 år gammel; 1886 døde Johannes, 42 år gammel; året før Caroline døde, mistede hun sin næst yngste søn, Henrik, der kun blev 43 år gammel.

Kildehenvisninger (s. 311-12):

1. Dette brev er i Brix' udgave fejlagtigt placeret blandt breve fra 1852, dateret »Kbh. d. 9. Sept.«. Det fremgår klart af brevet indhold, at det er et af de sidste, Aarestrup har skrevet til hustruen, inden hun rejste fra Lolland til Odense.
2. Dette brev er aftrykt i 1. bind af Hans Brix »Emil Aarestrup«, s. 176.

TRYKTE KILDER

- H. Grandjean: Familien Aarestrup, 1897
Hans Brix: Emil Aarestrup I-II, Gyldendal 1952
F. L. Liebenberg: Emil Aarestrups samlede Digte med en Charakteristik af Digteren ved Georg Brandes, 1877
Oluf Friis: Emil Aarestrup, Digte, 1918
Hans Brix, Palle Raunkjær: Emil Aarestrups samlede Skrifter I-V, 1922-25
Morten Borup: Emil Aarestrups Breve til Christian Petersen, Gyldendal 1957
C. A. Trier: Aarestrupske Breve, Tilskueren 1914, 2. halvbind, s. 226ff.
E. Schelde Møller: Digterlægen Emil Aarestrup, Medicinsk Forum, jan. 1950, s. 25-32
Anker Aggebo: Emil Aarestrup, lægelige indslag i hans forfatterskab, Bibliotek for Læger, 1970, hæfte 4, s. 187-211
Jens Svendsen: Lægetyper i dansk litteratur, Bibliotek for Læger, 1969, s. 237-40
Kaj Birket-Smith: Lægekunsten gennem Tiderne, bd. 4, 1946
Hans Aage Paludan: Sagn om Borgtapeter, Festskrift til Valdemar Vedel, 1935
H. St. Holbeck: Odense Bys Historie, 1926
Olaf Wentrup: Gamle Odense, 1943
Svend Larsen: Graabrødre Hospital og Kloster i Odense, 1939
Fyens Stifts Læseforening 1838-1908, 1908
G. O. Andrup: Af Odense vandforsynings historie, 1953
Ang. diskussionen om dåreanstalten: Bibliothek for Læger, 1850, Ugeskrift for Læger, 1850; Fædrelandet 20. juli 1850, 30. jan. 1851

KILDEHENVISNINGER

I så vid udstrækning som muligt har jeg i nærværende fremstilling ladet Aarestrup selv komme til orde. Følgelig citeres der ofte breve, skrivelser, indberetninger o.l. fra hans hånd:

Breve til hustruen er udgivet af Hans Brix: »Emil Aarestrup II, Breve fra Emil Aarestrup til Caroline Aarestrup«, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1952; breve til vennen Christian Petersen er udgivet og forsynet med noter af Morten Borup: »Emil Aarestrups Breve til Christian Petersen«, Gyldendal 1957; breve til vennen dr. S. M. Trier er trykt i »Tilskueren« 1914, s. 226–250.

Af Aarestrups breve til hustruen, Christian Petersen og dr. Trier er fra Odense-årene bevaret i alt 56, alle trykt i de nævnte udgaver. Da datoen på hvert enkelt brev er forskellig fra samtlige andres, forsynes brevcitater blot med datoangivelse. Af følgende oversigt fremgår det, hvem de enkelte breve er rettet til:

Nr. 1	4. maj	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 2	6. maj	1849	Christian Petersen
Nr. 3	9. maj	1849	S. M. Trier
Nr. 4	11. maj	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 5	15. maj	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 6	26. maj	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 7	31. maj	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 8	7. juni	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 9	8. juni	1849	Christian Petersen

Kildehenvisninger

Nr. 10	11. juni	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 11	17-18. juni	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 12	juni ¹	1849	Caroline Aarestrup
Nr. 13	24. september	1849	Christian Petersen
Nr. 14	24. november	1849	Christian Petersen
Nr. 15	29. december	1849	S. M. Trier
Nr. 16	28. februar	1850	Christian Petersen
Nr. 17	5. marts	1850	S. M. Trier
Nr. 18	12. maj	1850	Christian Petersen
Nr. 19	18. maj	1850	Christian Petersen
Nr. 20	22. maj	1850	S. M. Triers hustru
Nr. 21	7. juli	1850	Christian Petersen
Nr. 22	30. august	1850	Christian Petersen
Nr. 23	8. oktober ²	1850	Caroline Aarestrup
Nr. 24	24. december	1850	Christian Petersen
Nr. 25	17. januar	1851	Christian Petersen
Nr. 26	29. januar	1851	Christian Petersen
Nr. 27	19. februar	1851	Christian Petersen
Nr. 28	10. april	1851	S. M. Trier
Nr. 29	3. juni	1851	Christian Petersen
Nr. 30	29. juni	1851	S. M. Trier
Nr. 31	8. januar	1852	Christian Petersen
Nr. 32	19. marts	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 33	10. april	1852	Christian Petersen
Nr. 34	3. maj	1852	Christian Petersens enke
Nr. 35	18. juni	1852	Christian Petersens enke
Nr. 36	17. juli	1852	S. M. Trier
Nr. 37	29. august	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 38	august	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 39	4. september	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 40	4. september	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 41	7-8. september	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 42	9-10. september	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 43	10-11. september	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 44	11-12. september	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 45	3. oktober	1852	Caroline Aarestrup

Kildehenvisninger

Nr. 46	4. oktober	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 47	6. oktober	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 48	8. oktober	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 49	11. oktober	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 50	13. oktober	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 51	19. oktober	1852	Caroline Aarestrup
Nr. 52	20. maj	1854	Caroline Aarestrup
Nr. 53	4. juni	1854	S. M. Trier
Nr. 54	25. april	1855	S. M. Trier
Nr. 55	4. oktober	1855	Caroline Aarestrup
Nr. 56	6. oktober	1855	Caroline Aarestrup

De primære kilder til belysning af Aarestrups bestridelse af stiftsfysikatet er hans årlige medicinal-indberetninger til Sundhedskollegiet samt kopier af ca. 900 udgående skrivelser i fysikatets kopibog: *Fyens Stiftsphysicats Medicinal Indberetning til det kongelige Sundhedscollegium for 1849* (2 bind) *Fyens Stiftsphysicats Medicinal Indberetning til det kongelige Sundhedscollegium for 1850* (2 bind) *Fyens Stiftsphysicats Medicinal Indberetning til det kongelige Sundhedscollegium for 1851* (2 bind) *Fyens Stiftsphysicats Medicinal Indberetning til det kongelige Sundhedscollegium for 1852* (2 bind) *Fyens Stiftsphysicats Medicinal Indberetning til det kongelige Sundhedscollegium for 1853* (2 bind) *Fyens Stiftsphysicats Medicinal Indberetning til det kongelige Sundhedscollegium for 1854* (2 bind) *Fyens Stiftsphysicats Kopibog* (2 bind)

Medicinal-indberetningerne opbevares på Rigsarkivet, koncepterne til samme på Landsarkivet i Odense. De øvrige arkivalier vedrørende stiftsfysikatet, bl.a. de anførte kopibøger, beror på Landsarkivet i Odense. Uddrag af Aarestrups kopibøger og medicinal-indberetninger er ikke tidligere offentliggjort.

Emil Aarestrup, Stiftsfysikus i Odense 1849–1856

Trykt af Andelsbogtrykkeriet i Odense.

Den typografiske tilrettelægning er foretaget af Poul Jeppesen

Klicheer: Fyns Klichéfabrik

Bogbinderarbejde: Andelsbogtrykkeriet i Odense

